

EUROPESE COMMISSIE

OVERHEIDSOPDRACHTEN IN DE EUROPESE UNIE

HANDLEIDING : VOORSCHRIFTEN VAN DE GEMEENSCHAP INZAKE OVERHEIDSOPDRACHTEN VOOR DIENSTVERLENING

BUITEN DE SECTOREN WATER- EN ENERGIEVOORZIENING,
VERVOER EN TELECOMMUNICATIE

RICHTLIJN 92/50/EEG

*Deze handleiding heeft geen rechtskracht en vertolkt
niet noodzakelijk de officiële zienswijze van de Commissie*

INHOUDSOPGAVE

I.	Doel en draagwijdte van de richtlijnen inzake overheidsopdrachten.....	1
1.	Doel.....	1
2.	Juridische consequenties van de richtlijnen.....	3
II.	Overheidsopdrachten voor dienstverlening: Richtlijn 92/50/EEG van de Raad (de richtlijn "diensten")	5
1.	Wat wordt verstaan onder overheidsopdrachten voor dienstverlening?.....	5
1.1	Definitie van een overheidsopdracht voor dienstverlening	5
1.1.1	Opdrachten in de sectoren water- en energievoorziening, vervoer en telecommunicatie	6
1.1.2	Andere vormen van dienstverlening die uitgesloten zijn van de definitie van overheidsopdrachten voor dienstverlening	7
1.1.3	Volledige toepassing van de richtlijn “diensten” - Diensten genoemd in bijlage IA.....	8
1.1.4	Beperkte toepassing van de richtlijn “diensten” - Diensten genoemd in bijlage IB	10
1.2	Dienstverleners	10
1.3	Aanbestedende diensten.....	11
1.3.1	De Staat.....	11
1.3.2	Publiekrechtelijke instelling	12
1.4	Soorten van overeenkomsten	13
1.5	Scheidingslijn tussen de verschillende richtlijnen en soorten van activiteiten.....	13
1.5.1	Scheidingslijn tussen overheidsopdrachten voor dienstverlening en overheidsopdrachten voor leveringen	14
1.5.2	Scheidingslijn tussen overheidsopdrachten voor dienstverlening of voor leveringen en overheidsopdrachten voor de uitvoering van werken	15
1.5.3	Scheidingslijn tussen opdrachten voor de verlening van diensten in de zin van bijlage IA en opdrachten voor de verlening van diensten in de zin van bijlage IB.....	15
1.6	Door aanbestedende diensten gesubsidieerde opdrachten voor dienstverlening.....	15

2.	Overheidsopdrachten voor dienstverlening die onder de richtlijn vallen.....	17
2.1	Drempels	17
2.2	Berekening van de waarde van een opdracht.....	18
2.2.1	Methoden	18
2.2.2	Splitsing van opdrachten.....	19
2.2.3	Verdeling van de opdracht in percelen	19
2.2.4	Voorgenomen herhaling van soortgelijke diensten	20
2.3	Uitgesloten opdrachten	20
2.3.1	Uitsluiting van sommige overheidsopdrachten voor dienstverlening op het gebied van defensie	20
2.3.2	Opdrachten die terwille van de geheimhouding of de openbare veiligheid uitgesloten zijn	20
2.3.3	Uitsluiting van opdrachten waarvoor andere procedureregels gelden.....	21
3.	Gunningsprocedures	22
3.1	Openbare procedures	22
3.2	Niet-openbare procedures	22
3.3	Onderhandelingsprocedures.....	23
3.3.1	Onderhandelingsprocedures met bekendmaking van een bericht van aanbesteding.....	24
3.3.1.1	Onregelmatige of onaanvaardbare inschrijvingen.....	24
3.3.1.2	Vaststelling van de totale prijs niet mogelijk	25
3.3.1.3	Contractvoorwaarden niet nauwkeurig vast te stellen	25
3.3.2	Onderhandelingsprocedures zonder bekendmaking van een bericht van aanbesteding.....	26
3.3.2.1	Geen inschrijvingen ingekomen	26
3.3.2.2	Wanneer de diensten om technische of artistieke redenen of om redenen van bescherming van exclusieve rechten slechts aan een bepaalde dienstverlener kunnen worden toevertrouwd	26

3.3.2.3	Ingeval de opdracht voortvloeit uit een prijsvraag voor ontwerpen en volgens de toepasselijke voorschriften aan de winnaar of aan een van de winnaars van die prijsvraag moet worden gegund. In dit laatste geval moeten alle winnaars van de prijsvraag worden uitgenodigd tot de onderhandelingen.....	27
3.3.2.4	Dwingende spoed.....	27
3.3.2.5	Aanvullende diensten.....	28
3.3.2.6	Herhaling van diensten	28
3.4	Informatie over de beslissingen van de aanbestedende dienst.....	29
3.4.1	Afwijzing van aanvragen tot deelneming en van inschrijvingen.....	29
3.4.2	Annulering van een gunningsprocedure	29
3.4.3	Proces-verbaal over de gegunde opdracht	30
4.	Gemeenschappelijke regels voor de bekendmaking	31
4.1	Berichten van aanbesteding	31
4.1.1.	Jaarlijkse enuntiatieve aankondiging.....	31
4.1.2.	Bericht van aanbesteding voor elke opdracht afzonderlijk.....	32
4.1.3.	Aankondiging inzake gegunde opdrachten.....	32
4.2	Inhoud en vorm van de aankondigingen.....	32
4.2.1	Berichten van aanbesteding voor een concrete opdracht.....	33
4.2.2	Aankondigingen inzake gegunde opdrachten	33
4.3	Modellen van aankondigingen.....	34
4.3.1	Voorinformatie - bijlage IIIA bij de richtlijn “diensten”	34
4.3.2.	Bericht van aanbesteding voor de opdracht zelf.....	35
4.3.3.	Kennisgeving betreffende gegunde opdrachten - bijlage III E bij de richtlijn “diensten”	38
4.4	Wijze van vaststelling van de termijnen	38
4.5	Bekendmaking van aanbestedingen op nationaal niveau	39
4.6	Wie publiceert de kennisgevingen?	39
4.7	Aanbevolen gebruik van gestandaardiseerde berichten van aanbesteding.....	40
4.8	Minimum- en maximumtermijnen.....	41
4.8.1	Openbare procedures	41
4.8.2	Niet-openbare procedures	42
4.8.3	Onderhandelingsprocedures met voorafgaande bekendmaking van een bericht van aanbesteding.....	43

4.8.4	Samenvattende tabellen	44
4.9	Wijze van berekening van de termijnen	48
4.10	Wijze van indiening van aanvragen tot deelneming in niet-openbare en onderhandelingsprocedures.....	49
4.11	Wijze van uitnodiging tot inschrijving in niet-openbare en onderhandelingsprocedures	49
5.	Gemeenschappelijke regels op technisch gebied.....	50
5.1	Welke technische specificaties kunnen worden voorgeschreven?	50
5.2	Uitzonderingen.....	51
5.3	Alternatieve specificaties wanneer er geen Europese normen, Europese technische goedkeuringen of gemeenschappelijke technische specificaties bestaan.....	52
5.4	Discriminatoire specificaties zijn steeds verboden.....	54
6.	Deelneming aan gunningsprocedures en gunning van de opdracht.....	55
6.1	Gemeenschappelijke regels inzake deelneming aan aanbestedingsprocedures	55
6.1.1	Keuze van het aantal gegadigden in niet-openbare en onderhandelingsprocedures	56
6.1.2	Uitnodiging van dienstverleners uit andere lidstaten.....	57
6.1.3	Rechtsvorm van de dienstverleners	58
6.1.4	Offertes met varianten	58
6.1.5	Onderaanneming	59
6.1.6	Verplichtingen die terzake van de arbeidsbescherming en de arbeidsvoorwaarden gelden op de plaats waar de diensten worden verricht	60
6.1.7	Niet in de richtlijn “diensten” vermelde voorwaarden	60
6.2	Selectie van de gegadigden.....	61
6.2.1	Persoonlijke situatie van de dienstverleners	61
6.2.2	Inschrijving in een handels- of beroepsregister	63
6.2.3	Financiële en economische draagkracht	64
6.2.4	Technische bekwaamheid	65
6.2.5	Aanvullende inlichtingen.....	67
6.2.6	Officiële lijsten van erkende dienstverleners.....	67
6.3	Gunning van de opdracht	69
6.3.1	Geoorloofde gunningscriteria	69
6.3.2	Abnormaal lage offertes.....	70
7.	Overheidsopdrachten voor dienstverlening verleend aan een andere overheidsinstantie op grond van een alleenrecht van deze laatste.....	71

8.	Prijsvragen voor ontwerpen	72
8.1	Wanneer de richtlijn “diensten” van toepassing is op een prijsvraag voor ontwerpen - drempelwaarde	72
8.2	Toelating van deelnemers	72
8.3	De jury en haar beslissing of advies	73
8.4	Bekendmakingsvoorschriften voor een prijsvraag voor ontwerpen	73
8.4.1	Aankondigingen van prijsvragen voor ontwerpen - bijlage IVA bij de richtlijn “diensten”	74
8.4.2	Uitslag van prijsvragen voor ontwerpen - bijlage IVB bij de richtlijn “diensten”	74

AANHANGSELS

I	Vergelijkende tabel van de bepalingen van de Richtlijnen 92/50/EEG, 93/36/EEG en 93/37/EEG	79
II	CPA-classificatie van de diensten opgenomen in de bijlagen IA en IB bij Richtlijn 92/50/EEG	87
III	Lijst van publiekrechtelijke instellingen opgenomen in bijlage I bij Richtlijn 93/37/EEG	97
IV	Verordening nr. 1182/71 houdende vaststelling van de regels die van toepassing zijn op termijnen, data en aanvangs- en vervaltijden	109
	VOOR NADERE INLICHTINGEN	111

I. Doel en draagwijdte van de richtlijnen inzake overheidsopdrachten

1. Doel

Een gemeenschappelijke markt voor de aankopen en bouwopdrachten van de overheid kon allicht niet tot stand komen op grond van alleen maar de verplichtingen die de lidstaten in de Verdragen waren aangegaan om de beperkingen op het verkeer van goederen, diensten en activiteiten weg te nemen. De verschillen in de nationale voorschriften zouden naar alle waarschijnlijkheid voor belemmeringen blijven zorgen. Communautaire regelgeving was noodzakelijk om te garanderen dat overheidsopdrachten op gelijke voorwaarden zouden openstaan voor alle nationaliteiten en om de aanbestedingsprocedures doorzichtiger te maken zodat de naleving van de in de Verdragen neergelegde beginselen zou kunnen worden gecontroleerd en afgedwongen.

Ten einde het verbod op invoerbeperkingen – voor zover die een gevolg zijn van discriminerende overheidsaankopen – hard te maken en het voor buitenlandse ondernemingen, al dan niet met een vestiging in het land, gemakkelijker te maken mee te dingen naar overheidsopdrachten, heeft de Raad richtlijnen uitgevaardigd tot coördinatie van de procedures voor het plaatsen van alle soorten overheidsopdrachten die onder de toepassing van de Verdragen vallen.

De richtlijnen inzake overheidsopdrachten zijn gebaseerd op drie grote beginselen:

- Bekendmaking van de opdrachten in de gehele Gemeenschap, zodat ondernemingen in alle lidstaten in gelegenheid zijn erop in te schrijven.
- Een verbod van technische specificaties die discriminerend kunnen zijn ten aanzien van eventuele buitenlandse inschrijvers.
- Het hanteren van objectieve criteria in aanbestedings- en gunningsprocedures.

Dit laatste wordt gewaarborgd door de volgende voorschriften:

- De opdrachten moeten worden geplaatst via een openbare aanbesteding (die open staat voor alle belanghebbenden) of een niet-openbare aanbesteding (waarbij alleen uitgekozen gegadigden worden toegelaten), naar keuze van de instantie die de opdracht plaatst. Slechts onder bepaalde *uitzonderlijke* omstandigheden mogen de instanties gebruik maken van gunning via onderhandelingen.
- Belangstellenden mogen slechts volgens enkele welomschreven kwalitatieve criteria worden uitgesloten van deelname (in niet-openbare of onderhandelingsprocedures) of van de uiteindelijke selectie (in openbare, niet-openbare of onderhandelingsprocedures).
- De opdrachten mogen slechts worden gegund volgens economische of technische criteria, namelijk de laagste prijs of de economisch voordeligste aanbieding.

De eerste richtlijnen betreffende de coördinatie van de procedures voor het plaatsen van overheidsopdrachten voor de uitvoering van werken (Richtlijn 71/305/EEG¹ en van overheidsopdrachten voor leveringen (Richtlijn 77/62/EEG² en Richtlijn 80/767/EEG³) hebben op het gebied van de openstelling van deze markten niet de resultaten opgeleverd die men ervan verwachtte : aan de ene kant boden deze communautaire wettelijke bepalingen niet voldoende garanties en zaten er te veel leemten in, en aan de andere kant stak bij de toepassing ervan op nationaal niveau een protectionisme de kop op dat al te lang het kenmerk van deze sector is gebleven.

Er werden dan ook nieuwe richtlijnen uitgewerkt om de gebreken die in de vorige regelingen aan het licht waren gekomen te verhelpen : Richtlijn 88/295/EEG⁴ van de Raad van 22 maart 1988 tot wijziging van Richtlijn 77/62/EEG en Richtlijn 80/767/EEG en Richtlijn 89/440/EEG⁵ van 18 juli 1989 tot wijziging van Richtlijn 71/305/EEG.

De belangrijkste vernieuwingen hadden meer bepaald betrekking op :

- de afbakening van de werkingssfeer;
- de te verstrekken informatie en de aanbestedingsvoorwaarden;
- de doorzichtigheid van de procedures;
- de omschrijving van de technische specificaties.

Het is voorts noodzakelijk gebleken de ongelijkheden tussen de oudere richtlijn “werken” (71/305/EEG) en de jongere richtlijn “leveringen” (77/62/EEG) weg te werken. De nieuwigheden die in Richtlijn 71/305/EEG werden aangebracht waren dan ook veel talrijker en gedetailleerder dan die welke in Richtlijn 77/62/EEG werden aangebracht.

Later werd het noodzakelijk geacht de bepalingen van elke richtlijn, die over verschillende wetgevende besluiten verspreid waren, bijeen te brengen in twee gecodificeerde teksten, zodat de Europese burger kan beschikken over duidelijke en doorzichtige teksten en dus gemakkelijker de specifieke rechten die hem zijn toegekend, kan doen gelden.

De richtlijnen “werken” werden derhalve verwerkt in Richtlijn 93/37/EEG⁶ en de richtlijnen “leveringen” zijn verwerkt in Richtlijn 93/36/EEG⁷, waarin niet alleen de bestaande bepalingen worden gecoördineerd, maar tevens de nieuwe tekst wordt afgestemd op de bepalingen die gelden inzake “werken”.

Een jaar eerder stelde de Raad Richtlijn 92/50/EEG (“de richtlijn “diensten”) van 18 juni 1992⁸ betreffende de procedures voor het plaatsen van overheidsopdrachten voor dienstverlening vast en vervulde daarmee het communautaire regelgevingskader op

¹ PB L 185 van 16.8.1971, blz. 5.

² PB L 13 van 15.1.1977, blz. 1.

³ PB L 215 van 18.8.1980, blz. 1. Deze richtlijn beoogde de verplichtingen na te komen die de Gemeenschap in het kader van de GATT-Overeenkomst van 1979 inzake overheidsaankopen was aangegaan.

⁴ PB L 127 van 20.5.1988, blz. 1.

⁵ PB L 210 van 21.7.1989, blz. 1.

⁶ PB L 199 van 9.8.1993, blz. 54.

⁷ PB L 199 van 9.8.1993, blz. 1.

⁸ PB L 209 van 24.7.92, blz. 1.

het gebied van het plaatsen van overheidsopdrachten. De richtlijn “diensten” heeft dezelfde structuur als de richtlijnen “werken” en “leveringen”, maar bevat tevens een aantal bijzondere bepalingen over het verloop van prijsvragen voor ontwerpen.

Bijlage I bij deze handleiding bevat een vergelijkende tabel met de inhoudelijke bepalingen van de richtlijnen “leveringen”, “werken” en “diensten”.

Op te merken valt dat overheidsopdrachten voor leveringen, werken en diensten in de sectoren water- en energievoorziening, vervoer en telecommunicatie onder een afzonderlijke richtlijn vallen, nl. Richtlijn 93/38/EEG⁹, die in deze handleiding niet wordt behandeld.

2. Juridische consequenties van de richtlijnen

Artikel 189 van het EG-Verdrag bepaalt dat een richtlijn verbindend is ten aanzien van het te bereiken resultaat voor elke lidstaat waarvoor zij bestemd is, doch dat aan de nationale instanties de bevoegdheid wordt gelaten vorm en middelen te kiezen.

De lidstaten zijn verplicht de bepalingen van richtlijnen in hun nationale recht te verwerken. Aangezien de richtlijn “werken” niet meer doet dan de bestaande richtlijnen coördineren, heeft de communautaire wetgever voor deze richtlijn vanzelfsprekend niet voorzien in een overgangperiode. Zij is derhalve onmiddellijk van toepassing.

Wat diensten en leveringen betreft, moesten de lidstaten hun wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen aanpassen om vóór 1 juli 1993 aan de richtlijn “diensten” en vóór 14 juni 1994 aan de richtlijn “leveringen” te voldoen.

De doelmatigheid van richtlijnen is niet noodzakelijk afhankelijk van de uitvoeringsmaatregelen die door de betrokken lidstaten worden genomen.

Volgens de vaste rechtspraak van het Hof van Justitie inzake rechtstreekse werking kan de toepassing van bepalingen van de richtlijn die rechtstreekse gevolgen kunnen voortbrengen in de rechtsbetrekkingen tussen de lidstaat tot wie de richtlijn gericht is en particuliere burgers, na het verstrijken van de voor de omzetting in nationale rechtsbepalingen voorgeschreven termijn, door die particulieren voor de rechterlijke instanties van diezelfde lidstaat worden afgedwongen en kan de lidstaat zich niet beroepen op het feit dat de formaliteiten voor het verwerken van een richtlijn in de nationale rechtsorde nog niet zijn vervuld, en evenmin op maatregelen die in strijd met een richtlijn zijn genomen, om zich tegen die toepassing te verzetten.

Volgens de criteria die door het Hof zijn vastgesteld om uit te maken of bepalingen een rechtstreekse werking kunnen hebben, dient in ieder geval afzonderlijk rekening te worden gehouden met aard, opzet en bewoordingen van het betrokken voorschrift. Daarbij valt op te merken dat het Hof van Justitie reeds voor recht heeft verklaard dat de regels inzake deelneming en bekendmaking rechtstreekse werking hebben.

⁹ houdende coördinatie van de procedures voor het plaatsen van opdrachten in de sectoren water- en energievoorziening, vervoer en telecommunicatie, PB L 199 van 9.8.1993, blz. 84.

Dat is in het algemeen het geval wanneer een bepaling een duidelijke, nauwkeurige en onvoorwaardelijke verplichting inhoudt, die aan de lidstaten waarvoor de richtlijn bestemd is geen enkele beoordelingsmarge overlaat.

Overigens : "wanneer de in 's Hofs rechtspraak gestelde voorwaarden zijn vervuld, waaronder particulieren de bepalingen van een richtlijn voor de nationale rechter kunnen invoeren, zijn mitsdien alle overheidsinstanties, de gedecentraliseerde instanties (...) daaronder begrepen, gehouden deze bepalingen toe te passen"¹⁰. Het Hof is namelijk van mening dat het tegenstrijdig zou zijn enerzijds te oordelen dat particulieren zich voor de nationale rechterlijke instanties kunnen beroepen op bepalingen van een richtlijn om aldus handelingen van de overheid aan te vechten, en anderzijds toch aan te nemen dat diezelfde overheid niet verplicht zou zijn de bepalingen van die richtlijn toe te passen en alle daarmee strijdige nationale bepalingen ter zijde te schuiven.

¹⁰ HvJEG, zaak 103/88, *Fratelli Costanzo Spa/Stad Milaan*, Jurispr. 1989, blz. 1839, r.o. 31.

II. Overheidsopdrachten voor dienstverlening: Richtlijn 92/50/EEG van de Raad (de richtlijn “diensten”)

1. Wat wordt verstaan onder overheidsopdrachten voor dienstverlening?

1.1 Definitie van een overheidsopdracht voor dienstverlening¹¹

Overheidsopdrachten voor dienstverlening zijn globaal genomen schriftelijke overeenkomsten onder bezwarende titel, krachtens welke een dienstverlener (als omschreven in punt 1.2) aan een aanbestedende dienst (als omschreven in punt 1.3) diensten verleent. In de richtlijn “diensten” wordt geen definitie van het begrip “diensten” gegeven. Artikel 60 van het EG-Verdrag vermeldt, bij wijze van voorbeeld, werkzaamheden van industriële aard, van commerciële aard, van het ambacht en van de vrije beroepen. Voorts worden als diensten in de zin van het Verdrag beschouwd, de dienstverrichtingen die gewoonlijk tegen vergoeding geschieden, voor zover deze niet onder de bepalingen betreffende het vrij verkeer van goederen, kapitaal en personen vallen. De betekenis van dienstverlening in de zin van de richtlijn “diensten” is zeer ruim en omvat elke activiteit welke niet valt onder:

- overheidsopdrachten voor leveringen in de zin van de richtlijn “leveringen”;
- overheidsopdrachten voor de uitvoering van werken in de zin van de richtlijn “werken”;
- opdrachten betreffende activiteiten welke binnen de werkingssfeer van Richtlijn 93/38/EEG vallen (zie punt 1.1.1);
- sommige andere welomschreven activiteiten die wegens hun aard uitgesloten zijn (zie punt 1.1.2).

Daarenboven zijn sommige opdrachten die aan de definitie van overheidsopdrachten voor dienstverlening beantwoorden van de werkingssfeer van de richtlijn “diensten” uitgesloten om redenen van openbare orde en veiligheid (zie punt 2.3).

Op te merken valt dat het voor de toepassing van de richtlijn “diensten” niet van belang is of de diensten worden verleend ten behoeve van de aanbestedende dienst dan wel namens de aanbestedende dienst ten behoeve van een derde.

Het oorspronkelijke voorstel van de Commissie¹² bevatte bepalingen inzake concessieovereenkomsten voor openbare diensten, die vergelijkbaar waren met de bepalingen in de richtlijn “werken” betreffende concessieovereenkomsten voor openbare werken. De lidstaten hebben in de Raad echter besloten dit type overeenkomst niet in de richtlijn op te nemen omdat de nationale geplogenheden op het gebied van de concessie van openbare diensten sterk uiteenlopen. De richtlijn “diensten” is derhalve niet van toepassing op de concessie van diensten van openbaar nut, hetgeen er in grote lijnen op neerkomt dat de richtlijn niet geldt voor overeenkomsten waarbij een overheidsinstantie de uitvoering van een dienstverlening aan het publiek waarvoor zij verantwoordelijk is,

¹¹ Artikel 1, onder a), van de richtlijn “diensten”.

¹² COM(90)72; PB C 23 van 31.1.1993, blz.1.

overdraagt aan een door haar gekozen onderneming en deze laatste zich ertoe verbindt de opdracht uit te voeren in ruil voor het recht de dienst te exploiteren, of in ruil voor dit recht en een betaling. Niettemin blijft de gunning van dergelijke opdrachten uiteraard onderworpen aan de Verdragsregels inzake het vrij verrichten van diensten en de algemene beginselen van het Gemeenschapsrecht, zoals non-discriminatie, gelijke behandeling, doorzichtigheid en onderlinge erkenning.

1.1.1 Opdrachten in de sectoren water- en energievoorziening, vervoer en telecommunicatie

Opdrachten van welke aard ook, die worden gegund op de gebieden als omschreven in de artikelen 2, 7, 8 en 9 van Richtlijn 93/38/EEG van de Raad¹³ of die voldoen aan de in artikel 6, lid 2, van die richtlijn genoemde voorwaarden, zijn uitgesloten van het begrip overheidsopdrachten voor dienstverlening in de zin van de richtlijn “diensten”¹⁴. Indien een aanbestedende dienst ook activiteiten uitoefent die hem de status van nutsbedrijf, d.w.z. aanbestedende dienst in de zin van Richtlijn 93/38/EEG verlenen, zijn alle opdrachten voor dienstverlening die betrekking hebben op zijn activiteiten als nutsbedrijf uitgesloten van de werkingssfeer van de richtlijn “diensten”. Dit is zelfs het geval indien richtlijn 93/38/EEG niet toepasselijk is op grond van een van de uitsluitingen van de artikelen 7, 8 of 9 van die richtlijn. Een gedetailleerde toelichting over Richtlijn 93/38/EEG wordt in een afzonderlijke handleiding gepubliceerd.

Een en ander betekent dat de richtlijn “diensten” niet van toepassing is op overheidsopdrachten voor dienstverlening op de volgende gebieden:

- a) de beschikbaarstelling of exploitatie van vaste netten die aan het publiek een dienst verlenen op het gebied van de productie, het vervoer of de distributie van:
 - i) drinkwater; of
 - ii) elektriciteit; of
 - iii) gas of warmte;of de drinkwater-, elektriciteits-, gas- of warmtetoevoer aan die netten;
- b) de exploitatie van een geografisch gebied met het oogmerk van:
 - i) prospectie of winning van aardolie, gas, steenkool of andere vaste brandstoffen, of
 - ii) het verstrekken van luchthaven-, zeehaven-, binnenhaven- of andere aanlandingsfaciliteiten voor vervoer door de lucht, over zee of over de binnenwateren;
- c) de exploitatie van netten van openbare dienstverlening op het gebied van vervoer per trein, automatische systemen, tram, trolleybus of bus of kabel;
- d) de beschikbaarstelling of exploitatie van openbare telecommunicatienetwerken of het verschaffen van een of meer openbare telecommunicatiediensten aan het publiek.

¹³ houdende coördinatie van de procedures voor het plaatsen van opdrachten in de sectoren water- en energievoorziening, vervoer en telecommunicatie, PB L 199 van 9.8.1993, blz. 84.

¹⁴ Artikel 1, onder a), punt (ii), van de richtlijn “diensten”.

Indien de aanbestedende dienst activiteiten uitoefent als omschreven onder a), punt i), geldt de uitsluiting tevens voor opdrachten die:

- verband houden met waterbouwtechnische projecten, irrigatie of drainage, voor zover de voor drinkwatervoorziening bestemde hoeveelheid water groter is dan 20% van de totale hoeveelheid water die door middel van deze projecten of deze irrigatie- of drainage-installaties ter beschikking wordt gesteld, of
- verband houden met de afvoer of behandeling van afvalwater.

1.1.2 Andere vormen van dienstverlening die uitgesloten zijn van de definitie van overheidsopdrachten voor dienstverlening

De volgende opdrachten zijn eveneens uitgesloten van de definitie van overheidsopdrachten voor dienstverlening in de zin van de richtlijn “diensten”¹⁵:

- opdrachten betreffende de verwerving of huur, ongeacht de financiële modaliteiten ervan, van grond, bestaande gebouwen of andere onroerende zaken of betreffende de rechten hierop; de overeenkomsten betreffende financiële diensten die voorafgaand aan, gelijktijdig met of als vervolg op het koop- of huurcontract worden afgesloten, zijn echter, ongeacht hun vorm, onderworpen aan deze richtlijn;
- opdrachten betreffende de aankoop, de ontwikkeling, de productie of de co-productie van door televisie-omroeporganisaties en overeenkomsten betreffende zendtijd;
- opdrachten betreffende spraaktelefonie-, telex-, mobiele radiotelefonie-, oproep- en satellietdiensten;
- opdrachten betreffende diensten van arbitrage en bemiddeling;
- opdrachten inzake financiële diensten betreffende de uitgifte, de aankoop, de verkoop en de overdracht van effecten of andere financiële instrumenten, en door de centrale banken verleende diensten;
- opdrachten inzake tewerkstelling;
- opdrachten betreffende diensten voor onderzoek en ontwikkeling, met uitzondering van die waarvan de resultaten in hun geheel toekomen aan de aanbestedende dienst voor gebruik ervan in de uitoefening van zijn eigen werkzaamheden, voor zover de dienstverlening volledig beloond wordt door de aanbestedende dienst.

1.1.3 Volledige toepassing van de richtlijn “diensten” - Diensten genoemd in bijlage IA

In bijlage IA bij de richtlijn “diensten” zijn 16 categorieën van diensten vermeld waarvoor alle bepalingen van de richtlijn gelden¹⁶. Die diensten worden namelijk uit een

¹⁵ Artikel 1, onder a), punten iii) tot en met ix), van de richtlijn “diensten”.

oogpunt van de ontwikkeling van grensoverschrijdende transacties van prioritair belang geacht.

In bijlage I bij de richtlijn “diensten” worden deze diensten aangeduid onder verwijzing naar de CPC-classificatie. Nu er een communautair stelsel van productenclassificatie, gekoppeld aan de economische activiteiten (CPA) bestaat¹⁷, is bijlage IA herschreven, met verwijzing naar de CPA-referentienummers (tabel 1). In aanhangsel II wordt een gedetailleerde uitsplitsing van deze categorieën, met de corresponderende CPC-nummers gegeven.

¹⁶ Artikel 8 van de richtlijn “diensten”.

¹⁷ Verordening (EEG) Nr. 3696/93 van de Raad van 29 oktober 1993 betreffende de statistische classificatie van producten, gekoppeld aan de economische activiteiten in de Europese Gemeenschap (CPA), PB L 342 van 31.12.1993, blz. 1.

Tabel 1
Bijlage IA diensten

Categorie nr.	Benaming	CPA-referentie nr.
1.	Onderhouds- en reparatiediensten	17.40.90, 17.52.90, 28.21.90, 28.22.90, 28.30.91, 28.30.92, 29.11.91, 29.11.92, 29.12.91, 29.12.92, 29.13.90, 29.21.91, 29.22.91, 29.21.92, 29.22.92, 29.23.91, 29.23.92, 29.24.91, 29.24.92, 29.32.91, 29.32.92, 29.40.91, 29.40.92, 29.51.91, 29.51.92, 29.52.91, 29.52.92, 29.53.91, 29.53.92, 29.54.91, 29.54.92, 29.55.91, 29.55.92, 29.56.91, 29.56.92, 29.60.91, 29.60.92, 30.01.90, 30.02.90, 31.10.91, 31.10.92, 31.20.91, 31.20.92, 31.62.91, 31.62.92, 32.20.91, 32.20.92, 32.30.91, 32.30.92, 33.10.91, 33.10.92, 33.20.91, 33.20.92, 33.40.90, 33.50.91, 33.50.92, 35.11.91, 35.11.92, 35.11.93, 35.12.90, 35.20.91, 35.20.92, 35.30.91, 35.30.92, 36.30.90, 50.2, 50.40.40, 52.7
2.	Diensten voor vervoer over land ⁽¹⁾ , met inbegrip van diensten voor vervoer per pantserwagen en koeriersdiensten, postvervoer uitgezonderd	60.21.2, 60.21.3, 60.21.4, 60.22, 60.23, 60.24.1, 60.24.22, 60.24.3, 64.12, 74.60.14
3.	Diensten voor luchtvervoer van passagiers en vracht, met uitzondering van postvervoer	62.10.10, 62.10.22, 62.10.23, 62.20.10, 62.20.20(part), 62.20.30, 62.30.10
4.	Postvervoer over land ⁽¹⁾ en door de lucht	60.24.21, 62.10.21, 62.20.20(part)
5.	Telecommunicatiediensten ⁽²⁾	64.20.1, 64.20.2
6.	Financiële diensten (a) verzekeringsdiensten (b) bankverrichtingen en diensten in verband met beleggingen ⁽³⁾	66, 67.2 65, 67.1
7.	Computer- en aanverwante diensten	72.10.10, 72.20.2, 72.20.3, 72.3, 72.4, 72.5, 72.6
8.	O&O-diensten ⁽⁴⁾	73
9.	Diensten van accountancy, controle en boekhouding	74.12.1, 74.12.2
10.	Diensten voor marktonderzoek en peiling van de openbare mening	74.13
11.	Diensten voor bedrijfsadviesing ⁽⁵⁾ en aanverwante diensten	74.14, 74.15
12.	Bouwkundige diensten; technische en geïntegreerde technische diensten; diensten van stedenbouw en landschapsarchitectuur; diensten voor aanverwante technische en wetenschappelijke advisering; diensten voor het uitvoeren van technische proeven en analyses	74.20.2, 74.20.3, 74.20.4, 74.20.5, 74.20.6, 74.20.7, 74.3
13.	Advertentie- en reclamediensten	74.4
14.	Diensten voor het schoonmaken van gebouwen en het beheer van onroerende goederen	70.3, 74.7
15.	Uitgeverij- en drukkerijdiensten, in regie of op contractbasis	22.21, 22.22.3, 22.23, 22.24.1, 22.25, 22.3
16.	Riolering en vuilophaaldiensten; afvalverwerking en aanverwante diensten	90

- (1) Met uitzondering van de spoorwegdiensten, die vallen onder categorie 18.
(2) Uitzonderd spraaktelefonie-, telex-, radiotelefonie-, semafoon- en satellietdiensten.
(3) Uitzonderd financiële diensten betreffende de uitgifte, de aankoop, de verkoop en de overdracht van effecten of andere financiële instrumenten, en door de centrale banken verleende diensten.
(4) Uitzonderd diensten voor onderzoek en ontwikkeling andere dan die waarvan de resultaten in hun geheel toekomen aan de aanbestedende dienst voor gebruik ervan in de uitoefening van zijn eigen werkzaamheden, voor zover de dienstverlening volledig door de aanbestedende dienst wordt beloofd..
(5) Uitzonderd diensten voor arbitrage en bemiddeling.

1.1.4 Beperkte toepassing van de richtlijn “diensten” - Diensten genoemd in bijlage IB

Bijlage IB bij de richtlijn “diensten” bevat een opsomming van 11 categorieën van diensten waarvoor alleen de bepalingen van de richtlijn inzake technische specificaties (zie hoofdstuk 5) en inzake toezending aan de Commissie van een aankondiging van gegunde opdrachten (zie punt 4.1.3) gelden. Voor die categorieën van diensten werd het enkel noodzakelijk geacht aan de dienstverleners de minimale informatie te verstrekken die vereist is om de markt te kennen, en een gegevensbank te maken die het mogelijk maakt met kennis van zaken te oordelen over de eventuele toepassing van de procedureregels en andere voorschriften van de richtlijn “diensten” op al deze categorieën of op een deel ervan.

Deze categorieën worden opgesomd in tabel 2. Zoals bij Tabel 1 zijn de CPA-referentienummers vermeld, maar een gedetailleerde uitsplitsing en de corresponderende CPC-nummers worden gegeven in aanhangsel II bij deze handleiding.

Tabel 2
Bijlage IB diensten

Categorie nr.	Benaming	CPA-referentie nr.
17.	Hotel- en restauratiediensten	55
18.	Spoorwegvervoerdiensten	60.1, 60.21.1
19.	Vervoerdiensten over het water	61
20.	Diensten voor ondersteunend en hulpvervoer	63
21.	Diensten van juridische aard	74.11
22.	Plaatsing van personeel en personeelsverschaffing	74.5
23.	Opsporings- en bewakingsdiensten, uitgezonderd vervoer per pantserwagen	74.60.11, 74.60.12, 74.60.13, 74.60.15, 74.60.16
24.	Diensten voor onderwijs en beroepsonderwijs	80
25.	Gezondheids- en sociale diensten	85
26.	Diensten voor recreatie, cultuur en sport	92.11.3, 92.12, 92.13, 92.2, 92.31.2, 92.32.1, 92.33.1, 92.34, 92.4, 92.5, 92.6, 92.7
27.	Andere diensten	

Hierbij dient te worden opgemerkt dat een dienst slechts in uitzonderlijke gevallen onder de laatste categorie “andere diensten” valt, wanneer het werkelijk onmogelijk is de dienst in een van de categorieën 1 tot en met 16 van bijlage IA of 17 tot en met 26 van bijlage IB onder te brengen.

1.2 Dienstverleners

Dienstverleners zijn natuurlijke of rechtspersonen die diensten aanbieden. Ook openbare lichamen kunnen dienstverleners zijn in de zin van de richtlijn “diensten”¹⁸.

1.3 Aanbestedende diensten

¹⁸ Artikel 1, onder c), van de richtlijn “diensten”. Wat groepen van dienstverleners betreft, zie punt 6.1.3.

In de zin van de richtlijn “diensten” wordt onder "aanbestedende diensten" verstaan:¹⁹

- de Staat,
- zijn territoriale lichamen, d.w.z. regionale en lokale autoriteiten,
- publiekrechtelijke instellingen, zoals hieronder omschreven,
- verenigingen gevormd door een of meer van deze lichamen of instellingen.

1.3.1 De Staat

Voor de toepassing van de richtlijn omvat het begrip Staat in de eerste plaats alle overheidsdiensten, maar organen zonder rechtspersoonlijkheid²⁰ die formeel weliswaar buiten de traditionele structuren van deze overheid vallen, maar die taken vervullen die normaliter op het terrein van de overheidsdiensten liggen, worden eveneens geacht er deel van uit te maken.

Dit punt is door het Hof verduidelijkt in het arrest van 20 september 1988 in de zaak 31/87²¹, waarin het erom ging of Richtlijn 71/305/EEG van toepassing was op de gunning van overheidsopdrachten voor de uitvoering van werken door de plaatselijke ruilverkavelingscommissie Waterland, een orgaan zonder eigen rechtspersoonlijkheid.

Volgens de uitlegging die het Hof heeft gegeven in verband met de richtlijn “werken”, maar die ook geldig is ten aanzien van de richtlijn “diensten”, moet aan het begrip Staat een functionele uitlegging worden gegeven. Dit wil zeggen dat het ook diensten omvat die, hoewel formeel geen deel uitmakend van de overheidsdiensten, in feite voor deze laatste een “middel” zijn, dat volkomen van hen afhankelijk is en door middel waarvan zij hun beleid voeren.

Bijgevolg moet een lichaam waarvan de samenstelling en de taak bij de wet zijn geregeld en dat afhankelijk is van de overheid in zoverre deze de leden ervan benoemt, de nakoming van de uit zijn handelingen voortvloeiende verplichtingen garandeert en de door dat lichaam uitgegeven opdrachten financiert, worden geacht te behoren tot de Staat, zelfs indien het er formeel geen deel van uitmaakt²².

De Commissie is van oordeel dat dit beginsel, dat het Hof met betrekking tot het begrip Staat heeft geformuleerd, ook moet worden toegepast bij de afbakening van wat onder de overige, in de richtlijn “diensten” genoemde aanbestedende diensten moet worden verstaan. Dit begrip moet met name worden uitgebreid tot elk soort dienst dat is opgericht bij een wettelijk of bestuursrechtelijk besluit dat van een van deze aanbestedende diensten uitgaat.

1.3.2. Publiekrechtelijke instelling²³

Onder "publiekrechtelijke instelling" moet worden verstaan, iedere instelling die

¹⁹ Artikel 1, onder b), van de richtlijn “diensten”.

²⁰ Indien het orgaan rechtspersoonlijkheid heeft, dient het te worden beschouwd als een “publiekrechtelijke instelling”, als hieronder beschreven.

²¹ Zaak 31/87, *Gebroeders Beentjes B.V./Nederland*, Jurispr.1988, blz. 4635.

²² *loc. cit.*, r.o. 12.

²³ Artikel 1, onder b), van de richtlijn “diensten”.

- is opgericht met het specifieke doel te voorzien in behoeften van algemeen belang die geen industrieel of commercieel karakter hebben, en
- rechtspersoonlijkheid heeft, en
- waarvan ofwel de activiteiten in hoofdzaak door de Staat, de territoriale lichamen of andere publiekrechtelijke instellingen worden gefinancierd, ofwel het beheer is onderworpen aan toezicht door deze laatste, ofwel de leden van de directie, de raad van bestuur of de raad van toezicht voor meer dan de helft door de Staat, de territoriale lichamen of andere publiekrechtelijke instellingen zijn aangewezen.

Onder de toepassing van de richtlijn “diensten” valt derhalve elke publiekrechtelijke of privaatrechtelijke instelling met rechtspersoonlijkheid die in het algemeen belang is opgericht en waarvan de beleidskeuzen en de werkzaamheden worden of kunnen worden beïnvloed door een aanbestedende dienst omdat er tussen die aanbestedende dienst en de betrokken instelling een of meer van de in het derde streepje genoemde banden bestaan.

De enige instellingen die in het algemeen belang zijn opgericht en aan de overige criteria voldoen, welke de richtlijn “diensten” niet als aanbestedende diensten beschouwt, zijn die welke specifiek zijn opgericht om aan behoeften van industriële of commerciële aard te voldoen, d.w.z. behoeften waarin deze instellingen voorzien door het uitoefenen van economische activiteiten van industriële of commerciële aard, welke erin bestaan goederen of diensten aan te bieden op markten welke in een geest van vrije concurrentie toegankelijk zijn voor andere openbare en particuliere bedrijven. Het gaat derhalve om instellingen die een werkzaamheid uitoefenen die kan worden gelijkgesteld met die van een particuliere ondernemer.

Het is wellicht wenselijk te beklemtonen dat de uitsluiting van de werkingssfeer van de richtlijn alleen geldt voor instellingen die dergelijke economische activiteiten uitoefenen omdat zij specifiek met het oog daarop zijn opgericht. De uitsluiting geldt met andere woorden niet voor instellingen die weliswaar commerciële of industriële activiteiten hebben maar die in feite met een ander doel van algemeen belang zijn opgericht, bij voorbeeld een instelling die specifiek is opgericht om in het algemeen belang administratieve taken van sociale aard te vervullen, doch die, om haar begroting in evenwicht te houden, een winstgevende commerciële activiteit uitoefent.

Niettemin dient in elk concreet geval te worden onderzocht of het al dan niet om een publiekrechtelijke instelling gaat waarop de richtlijn van toepassing is.

In bijlage I bij de richtlijn “werken” is een lijst opgenomen van de instellingen en categorieën van instellingen die aan de in de tweede alinea van dit punt genoemde criteria voldoen. Het is een zo volledig mogelijke lijst, die kan worden bijgewerkt volgens de in artikel 35 van die richtlijn beschreven procedure. Of een publiekrechtelijke instelling verplicht is de richtlijn “diensten” in acht te nemen, hangt evenwel niet af van de voorafgaande opname ervan in deze lijst. Elke instelling valt immers onder de toepassing van de richtlijn zodra zij aan de genoemde criteria voldoet. Omgekeerd zou een instelling die op de lijst voorkomt buiten de werkingssfeer van de richtlijn “diensten” kunnen komen te vallen indien zij niet langer zou voldoen aan de criteria.

1.4 Soorten van overeenkomsten

Wat de vorm van overeenkomsten inzake dienstverlening aan de overheid betreft, heeft de richtlijn “diensten” haar werkingssfeer beperkt tot schriftelijke overeenkomsten²⁴. In

²⁴ Artikel 1, onder a), van de richtlijn “diensten”.

de praktijk zal dit alle opdrachten boven de hieronder te bespreken drempelwaarde omvatten.

Aan de verplichtingen van de contractpartijen wordt door de Commissie een zeer ruime interpretatie gegeven. Alle uiteenlopende, in geld uit te drukken vormen van vergoeding, waartoe de aanbestedende dienst zich tegenover de leverancier kan verbinden, worden geacht van de overeenkomst een overeenkomst onder bezwarende titel te maken²⁵. Voorts is de richtlijn “diensten” van toepassing op alle soorten van afspraken waarbij de dienstverlener zich verbindt, op welke ogenblik ook, diensten te verlenen aan of voor rekening van de aanbestedende dienst. Het ruime begrip van dienstverlening, dat in de richtlijn wordt gehanteerd, kan niet worden beperkt door een engere omschrijving van het begrip dienstverleningsovereenkomst die eventueel in het nationale recht bestaat.

In die zin moeten ook bindende "raamcontracten" tussen een aanbestedende dienst en een dienstverlener waarbij de contractvoorwaarden - zoals prijzen, hoeveelheden, leveringsvoorwaarden enz. - worden vastgelegd voor diensten waarvoor gedurende een bepaalde termijn bestellingen zullen worden geplaatst, als overheidsopdrachten voor dienstverlening worden beschouwd, waarvan de waarde overeenkomstig de richtlijn “diensten” moet worden bepaald en die met inachtneming van de regels van de richtlijn moeten worden geplaatst indien de drempel is bereikt.

Problemen zouden zich kunnen voordoen in verband met de toepasselijkheid van de richtlijn op bepaalde verrichtingen die slechts een - voor de aanbestedende diensten en/of de dienstverleners niet bindende - voorbereiding vormen op eventueel te sluiten overeenkomsten. In dit verband dient te worden beklemtoond dat deze verrichtingen (van contractuele, procedurele, administratieve of welke andere aard ook) er in geen geval toe mogen leiden dat de richtlijn “diensten” niet wordt nageleefd bij het sluiten van overeenkomsten die door de richtlijn “diensten” als overheidsopdrachten voor dienstverlening worden beschouwd, voor zover het geraamde bedrag ervan de toepassingsdrempel te boven gaat.

1.5 Scheidingslijn tussen de verschillende richtlijnen en soorten van activiteit

In de regel kan de toepassing van de richtlijnen niet worden ontweken door de opdracht voor dienstverlening op te nemen in een overeenkomst die om de een of andere reden niet onderworpen is aan de richtlijnen “werken”, “leveringen” of “diensten”. In dergelijke gevallen dient te worden nagegaan of de aanbestedende dienst de transactie niet kon hebben opgesplitst in afzonderlijke opdrachten, waarvan een of meer onderworpen zou zijn geweest aan de richtlijnen.

Een illustratie van dit principe is te vinden in het arrest van het Hof in zaak C-3/88²⁶, waarin de Italiaanse regering argumenteerde dat sommige opdrachten voor computerhardware voor een gegevensverwerkingssysteem geen opdrachten voor leveringen waren omdat het hoofdbestanddeel van de opdracht in het verlenen van diensten bestond (op een ogenblik dat de richtlijn “diensten” nog niet van kracht was), namelijk de ontwikkeling van programmatuur, de planning, de installatie, het onderhoud,

²⁵ “A titre onéreux” in de Franse versie, “for pecuniary interest” in de Engelse, “entgeltlichen” in de Duitse, “onder bezwarende titel” in de Nederlandse, “gensidigt bebyrdende” in de Deense, d.w.z. niet een overeenkomst die bestaat in een eenzijdige toezegging door de dienstverlener zonder dat daar enige vergoeding van de aanbestedende dienst tegenover staat.

²⁶ Zaak C-3/88, *Commissie/Italië* (gegevensverwerking), Jurispr. 1989, blz. 4035.

de technische inwerkingstelling en soms het beheer van het systeem omvat. Het Hof aanvaardde dit argument niet en merkte op dat, gezien de omstandigheden van de zaak, de Italiaanse regering zich had kunnen wenden tot vennootschappen die gespecialiseerd zijn in de ontwikkeling van programmatuur voor de betrokken systemen, en met inachtneming van Richtlijn 77/62/EEG²⁷ de benodigde apparatuur had kunnen aanschaffen overeenkomstig de door die vennootschappen gegeven technische specificaties.

1.5.1 Scheidingslijn tussen overheidsopdrachten voor dienstverlening en overheidsopdrachten voor leveringen²⁸

In de richtlijn “diensten” wordt aangegeven dat de scheidingslijn tussen een overheidsopdracht voor dienstverlening en een overheidsopdracht voor leveringen wordt bepaald door de relatieve waarde van het gedeelte leveringen en het gedeelte dienstverlening in de opdracht. Indien een overheidsopdracht zowel de levering van goederen als bedoeld in de richtlijn “leveringen” als het verlenen van diensten als genoemd in de bijlage bij de richtlijn “diensten” dient te omvatten, valt zij onder de toepassing van de richtlijn “diensten” indien de waarde van de te verlenen diensten groter is dan de waarde van de te leveren goederen; anders valt zij onder de richtlijn “leveringen”.

Veronderstel bij voorbeeld dat een lokale overheid bepaalde telecommunicatiediensten voor een geraamde waarde van 240.000 ECU wil laten verrichten en tegelijk telecommunicatieapparatuur wil aankopen met een geraamde waarde van 230.000 ECU. Indien de betrokken telecommunicatiediensten geen spraaktelefonie-, telex-, radiotelefonie-, semafoon- en satellietdiensten omvatten en dus diensten zijn als genoemd in de bijlagen IA en IB, wordt de opdracht beschouwd als een overheidsopdracht voor dienstverlening omdat de waarde van de diensten groter is dan de waarde van de leveringen. Indien de telecommunicatiediensten echter spraaktelefoniediensten omvatten voor een geraamde waarde van 100.000 ECU, dan is de waarde van de diensten als bedoeld in de bijlagen IA en IB niet groter dan de waarde van de leveringen en wordt de opdracht derhalve beschouwd als een overheidsopdracht voor leveringen.

1.5.2 Scheidingslijn tussen overheidsopdrachten voor dienstverlening of voor leveringen en overheidsopdrachten voor de uitvoering van werken

Indien een opdracht beantwoordt aan de definitie van een opdracht voor de uitvoering van werken zoals gegeven in artikel 1, onder a), van de richtlijn “werken”, dan is het uit het oogpunt van alle richtlijnen inzake overheidsopdrachten een opdracht voor de uitvoering van werken, ongeacht of de opdracht ook leveringen en/of dienstverlening omvat. De richtlijn “werken” is met name van toepassing op opdrachten waarbij degene die de opdracht toegewezen heeft gekregen het ontwerp maakt en de uitvoering van de

²⁷ De toenmalige richtlijn “leveringen”.

²⁸ Artikel 2 van de richtlijn “diensten”.

werken uitbesteedt. Er is dan ook geen behoefte aan een waarde criterium om te bepalen of een bepaalde opdracht een opdracht voor dienstverlening (of leveringen) dan wel een opdracht voor de uitvoering van werken is²⁹.

1.5.3 *Scheidingslijn tussen opdrachten voor de verlening van diensten in de zin van bijlage IA en opdrachten voor de verlening van diensten in de zin van bijlage IB*³⁰

De richtlijn “diensten” bepaalt dat opdrachten die tegelijk betrekking hebben op in bijlage IA en in bijlage IB vermelde diensten worden gegund op dezelfde wijze als opdrachten voor het verlenen van in bijlage IA vermelde diensten indien de waarde van de in bijlage IA vermelde diensten hoger is dan die van de diensten welke in bijlage IB zijn vermeld. In het omgekeerde geval worden dergelijke opdrachten gegund op dezelfde wijze als opdrachten voor het verlenen van in bijlage IB vermelde diensten. Deze regel staat echter niet aan de toepassing van het in punt 1.5 genoemde splitsingsbeginsel in de weg indien de in bijlage IB vermelde diensten aan de opdracht zijn toegevoegd om aan de onverkorte toepassing van de richtlijn “diensten” te ontsnappen.

1.6 **Door aanbestedende diensten gesubsidieerde opdrachten voor dienstverlening**

Indien een aanbestedende dienst een opdracht voor dienstverlening die door een andere instantie of onderneming wordt geplaatst, voor meer dan 50% subsidieert en deze opdracht betrekking heeft op de uitvoering van een van de volgende werken:³¹

- Klasse 5, Groep 502 van de NACE-nomenclatuur (Water-, spoor- en wegebouw; cultuurtechnische werken)
- bouwwerken voor:
 - ziekenhuizen,
 - inrichtingen voor sportbeoefening,
 - inrichtingen voor recreatie en vrijetijdsbesteding,
 - school- en universiteitsgebouwen,
 - gebouwen met een administratieve bestemming,

moeten de regels van de richtlijn “diensten” worden toegepast.

Er zijn drie mogelijkheden:-

- de gesubsidieerde instantie is zelf een aanbestedende dienst, in welk geval deze zelf de richtlijn “diensten” in acht moet nemen;
- de gesubsidieerde instantie is geen aanbestedende dienst, en de subsidiërende aanbestedende dienst kiest zelf de dienstverlener (hoewel de diensten bestemd zijn voor de gesubsidieerde instantie), in welk geval de aanbestedende dienst verplicht is zich aan de richtlijn te conformeren;

²⁹ Op te merken valt een gemengde opdracht waarbij de uitvoering van werken louter bijkomstig is ten opzichte van een andere transactie, zoals een eigendomsoverdracht, niet onder de toepassing van de richtlijn “werken” vallen, zie het arrest van het Hof in zaak C-331/92, *Gestion Hotelera Internacional SA / Comunidad Autonoma de Canarias and others*, Jurispr. 1994, blz. I-1329.

³⁰ Artikel 10 van de richtlijn “diensten”.

³¹ Artikel 3, lid 3, van de richtlijn “diensten”.

- de gesubsidieerde instantie is geen aanbestedende dienst, maar kiest zelf de dienstverlener. In dit geval moet de subsidiërende aanbestedende dienst ervoor zorgen dat de gesubsidieerde instantie de regels van de richtlijn “diensten” in acht neemt alsof zij zelf een aanbestedende dienst was. De richtlijn “diensten” laat het aan de lidstaten over te bepalen hoe dit moet gebeuren, bij voorbeeld door de noodzakelijke voorschriften op te nemen in de voorwaarden voor het verlenen van de subsidie en te bepalen dat de subsidie wordt teruggevorderd indien de voorwaarden niet worden nageleefd.

Op te merken valt dat de soorten werken waarop deze regel van toepassing is limitatief zijn opgesomd, terwijl de lijst van instellingen - ziekenhuizen, inrichtingen voor sportbeoefening, recreatie en vrijetijdsbesteding, school- en universiteitsgebouwen, gebouwen met een administratieve bestemming - generiek is. Een beperkende interpretatie van deze categorieën zou indruisen tegen de doelstellingen van de richtlijn, met name het streven naar meer doorzichtigheid op het gebied van overheidsopdrachten. Zo dienen bij voorbeeld bejaardentehuizen en instellingen voor lichamelijk gehandicapten te worden gelijkgesteld met ziekenhuizen indien het verstrekken van medische diensten aan bejaarden c.q. gehandicapten een van de hoofddoelstellingen van die instellingen is.

Deze bepaling heeft een pendant in de richtlijn “werken”, krachtens welke dezelfde regels van toepassing zijn op opdrachten voor werken in de bovengenoemde gebieden, die voor meer dan 50% gesubsidieerd worden door een aanbestedende dienst. Daarmee houdt de gelijkenis op. De regel is niet van toepassing op een opdracht voor dienstverlening die niet gesubsidieerd is, zelfs indien deze samenhangt met een opdracht voor werken die dat wel is.

2. Overheidsopdrachten voor dienstverlening die onder de richtlijn vallen

Overheidsopdrachten voor dienstverlening - in de hierboven aan dit begrip gegeven betekenis - vallen niet allemaal onder de in de richtlijn "diensten" gegeven regels voor het plaatsen van opdrachten. Aangenomen dat geen van de hierboven genoemde uitsluitingen geldt, is deze richtlijn namelijk alleen van toepassing op opdrachten die een bepaald drempelbedrag te boven gaan.

2.1 Drempels³²

Een overheidsopdracht voor dienstverlening valt onder de richtlijn "diensten" indien de geraamde waarde ervan, zonder BTW, ten minste 200.000 ECU bedraagt.

De tegenwaarde van deze drempel in nationale valuta wordt sinds 1 januari 1994 om de twee jaar herzien. De berekening van deze tegenwaarden geschiedt op basis van de gemiddelde dagwaarde van deze valuta, uitgedrukt in ECU, gedurende de 24 maanden die eindigen met de laatste dag van de maand augustus die voorafgaat aan de herziening, welke op 1 januari van het volgende jaar van kracht wordt. Deze tegenwaarden worden begin november bekendgemaakt in het *Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen*.

De tegenwaarde van deze drempel in nationale valuta is tot de eerst volgende herziening (31.12.1997) als volgt vastgesteld:

Tegenwaarde van 200.000 ECU in nationale valuta.

Franc belge	7.898.547	Irish pound	160.564
Franc luxembourgeois	7.898.547	Lira italiana	397.087.000
Dansk krone	1.500.685	Oster. Schilling	2.681.443
Deutsche Mark	381.161	Pound sterling	158.018
Drachmi	58.015.458	Peseta	31.992.917
Franc français	1.316.439	Escudo	39.297.792
Markka	1.223.466	Svensk krona	1.865.157
Nederlandse gulden	427.359		

Ten aanzien van de bepalingen van de richtlijn welke in paragraaf 2.1. zijn opgenomen is het van belang te benadrukken dat het Europese Parlement en de Raad op dit moment een voorstel tot wijziging van richtlijn 92/50/EEG bestuderen. Dit voorstel houdt rekening met het nieuwe Akkoord betreffende overheidsopdrachten³³ dat de Europese Unie heeft ondertekend na afsluiting van de onderhandelingen in de Uruguay Ronde welke plaats hebben gevonden in het kader van de Wereld Handels Organisatie.

³² Artikel 7, lid 1, van de richtlijn "diensten".

³³ Gepubliceerd in het PBEG n° C 256 van 3.9.96.

2.2 Berekening van de waarde van een opdracht

2.2.1 Methoden

In de regel moet de aanbestedende dienst zich baseren op de geraamde totale vergoeding voor de dienst, exclusief BTW. Voor bepaalde soorten opdrachten voor dienstverlening geeft de richtlijn “diensten” aan waaruit die vergoeding zoal kan bestaan, met name:³⁴

- voor verzekeringsdiensten, de te betalen premie;
- voor bankdiensten en andere financiële diensten, honoraria, provisies en rente;
- voor opdrachten die betrekking hebben op ontwerpen, het te betalen honorarium of de te betalen provisie.

Deze lijst is in de ogen van de Commissie exemplatief en doet geenszins afbreuk aan de algemene regel dat rekening moet worden gehouden met de totale ontvangen vergoeding.

In het geval van opdrachten waarvoor geen totale prijs is vastgesteld, geldt voor het geraamde bedrag van de opdracht de volgende berekeningsgrondslag:³⁵

- bij opdrachten met een vaste looptijd die gelijk is aan of korter dan 48 maanden, de totale waarde voor de gehele looptijd;
- bij opdrachten voor onbepaalde duur of waarvan de looptijd langer is dan 48 maanden, het maandelijks te betalen bedrag vermenigvuldigd met 48.

In het geval van opdrachten die met een zekere regelmaat worden verleend of die zijn bestemd om gedurende een bepaalde periode te worden herhaald, moet voor de vaststelling van het bedrag van de opdracht als berekeningsgrondslag worden genomen:³⁶

- het totale reële bedrag van alle tijdens het voorafgaande boekjaar of tijdens de voorafgaande twaalf maanden voor dezelfde categorie van diensten geplaatste soortgelijke opdrachten, indien mogelijk gecorrigeerd op grond van verwachte wijzigingen in hoeveelheid of waarde gedurende de twaalf maanden volgende op het eerste contract, of
- het geraamde totale bedrag van de contracten over de twaalf maanden volgende op de eerste prestatie of, indien deze meer dan twaalf maanden bedraagt, over de volledige looptijd van het contract.

Indien in een voorgenomen opdracht optiebedingen worden vermeld, dient voor de berekening van de waarde van de opdracht het hoogst toegestane maximumniveau, indien alle opties worden gelicht, als grondslag te worden genomen³⁷.

In geen geval mag de keuze van de ramingsmethode bedoeld zijn om toepassing van de richtlijn “diensten” te ontgaan³⁸.

³⁴ Artikel 7, lid 4, van de richtlijn “diensten”.

³⁵ Artikel 7, lid 5, van de richtlijn “diensten”.

³⁶ Artikel 7, lid 6, van de richtlijn “diensten”.

³⁷ Artikel 7, lid 8, van de richtlijn “diensten”.

³⁸ Artikel 7, lid 3, van de richtlijn “diensten”.

2.2.2 Splitsing van opdrachten³⁹

De richtlijn “diensten” verbiedt elke opsplitsing van diensten die ten doel heeft de toepassing van de drempels te ontgaan. Dit verbod treft elke opsplitsing van een opdracht die niet ingegeven is door objectieve overwegingen en die derhalve kan worden geacht te hebben plaatsgevonden om toepassing van de richtlijn te ontgaan.

2.2.3 Verdeling van de opdracht in percelen

Wanneer een dienst wordt verdeeld in percelen voor elk waarvan een opdracht wordt geplaatst, moet de totale waarde van alle percelen in aanmerking worden genomen om te bepalen of de drempel van 200.000 ECU is bereikt. Wanneer deze waarde de drempel haalt, moet de richtlijn “diensten” worden toegepast voor de gunning van elke opdracht, ongeacht het feit dat de waarde van het desbetreffende perceel misschien lager is dan 200.000 ECU⁴⁰.

De aanbestedende diensten behoeven de voorschriften van de richtlijn niet toe te passen op percelen waarvan de geschatte waarde zonder BTW minder dan 80.000 ECU bedraagt, mits de totale waarde van alle dergelijke percelen te zamen niet meer bedraagt dan 20 % van de totale waarde van alle percelen. Het feit dat percelen op deze wijze van de toepassing van de richtlijn worden uitgesloten, staat niet eraan in de weg dat de waarde ervan wordt meegeteld om te bepalen of de overige percelen met inachtneming van de richtlijn “diensten” moeten worden gegund.

Voorbeeld:

Een opdracht voor dienstverlening betreffende het onderhoud van gebouwen wordt verdeeld in de volgende percelen:

Perceel 1	100.000 ECU
Perceel 2	60.000 ECU
Perceel 3	45.000 ECU
Perceel 4	<u>45.000 ECU</u>
Totaal	240.000 ECU

De totale waarde van de opdracht bedraagt 240.000 ECU; het drempelbedrag voor de toepassing van de richtlijn “diensten” is dus duidelijk bereikt. De percelen 2, 3 en 4 hebben elk een waarde van minder dan 80.000 ECU, maar de afwijking geldt slechts voor maximum 20% van de totale waarde, d.w.z. 48.000 ECU. De aanbestedende dienst heeft derhalve de keuze om perceel 3 of perceel 4, maar niet beide, te gunnen zonder de richtlijn “diensten” toe te passen. De drie niet-vrijgestelde percelen moeten met inachtneming van de richtlijn worden gegund, aangezien de totale waarde ervan *inclusief* het vrijgestelde perceel niet minder dan 200.000 ECU bedraagt.

³⁹ Artikel 7, lid 3, van de richtlijn “diensten”.

⁴⁰ Artikel 7, lid 4, tweede en derde alinea, van de richtlijn “diensten”.

2.2.4 *Voorgenomen herhaling van soortgelijke diensten*

Wanneer een aanbestedende dienst van plan is gebruik te maken van de onderhandelingsprocedure zonder voorafgaande bekendmaking van een bericht van aanbesteding om op een later tijdstip nieuwe diensten, bestaande uit het herhalen van soortgelijke diensten, te laten uitvoeren, moet het totale voor de latere diensten geraamde bedrag door de aanbestedende dienst in aanmerking worden genomen om te bepalen of de drempel al dan niet is bereikt.

2.3 **Uitgesloten opdrachten**

Sommige opdrachten die aan de definitie van een overheidsopdracht voor dienstverlening (zie punt 1.1) beantwoorden, zijn niettemin om redenen van openbaar belang uitgesloten van de werkingssfeer van de richtlijn “diensten”.

2.3.1 *Uitsluiting van sommige overheidsopdrachten voor dienstverlening op het gebied van defensie*⁴¹

Voor zover geen van de bovengenoemde uitzonderingen van toepassing is, is de richtlijn “diensten” van toepassing op alle overheidsopdrachten voor dienstverlening die worden gegund door aanbestedende diensten op het gebied van defensie met uitzondering van die welke onder artikel 223, lid 1, sub b), van het EG-Verdrag vallen. Ingevolge dit artikel kan een lidstaat de maatregelen nemen die hij noodzakelijk acht voor de bescherming van de wezenlijke belangen van zijn veiligheid en die betrekking hebben op de productie van of de handel in wapenen, munitie en oorlogsmateriaal. Bij besluit van 15 april 1958 heeft de Raad een lijst vastgesteld van de producten die, voor zover zij bestemd zijn voor militaire doelstellingen, onder deze bepaling vallen. Overheidsopdrachten voor dienstverlening zullen onder deze uitzondering vallen indien zij betrekking hebben op diensten die verband houden met de op de lijst voorkomende producten, dit wil zeggen diensten in verband met het ontwerp, vervoer, onderhoud enz. daarvan. De Commissie staat op het standpunt dat deze uitzondering alleen geldt wanneer de op de lijst voorkomende producten *uitsluitend* voor militaire doeleinden worden gebruikt.

2.3.2 *Opdrachten die terwille van de geheimhouding of de openbare veiligheid uitgesloten zijn*⁴²

De richtlijn “diensten” is niet van toepassing op overheidsopdrachten voor dienstverlening:

- wanneer die diensten geheim zijn verklaard; of
- wanneer de uitvoering ervan overeenkomstig de in de betrokken lidstaat van kracht zijnde wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen vergezeld moet gaan van bijzondere veiligheidsmaatregelen; of
- wanneer de bescherming van de wezenlijke veiligheidsbelangen van de Staat zulks vereist.

⁴¹ Artikel 4, lid 1, van de richtlijn “diensten”.

⁴² Artikel 4, lid 2, van de richtlijn “diensten”.

2.3.3 Uitsluiting van opdrachten waarvoor andere procedureregels gelden⁴³

De richtlijn “diensten” is niet van toepassing op overheidsopdrachten voor dienstverlening waarvoor andere procedureregels gelden en die worden geplaatst krachtens:

- (a) een tussen een lidstaat en een of meer derde landen met inachtneming van het Verdrag gesloten internationale overeenkomst betreffende diensten die bestemd zijn voor de gemeenschappelijke verwezenlijking of exploitatie van een project door de ondertekenende Staten; elke overeenkomst wordt ter kennis gebracht van de Commissie, die overleg kan plegen in het bij Besluit 71/306/EEG ingestelde raadgevend comité inzake overheidsopdrachten;
- (b) op grond van een in verband met de legering van strijdkrachten gesloten internationale overeenkomst betreffende ondernemingen in een lidstaat of in een derde land;
- (c) volgens de specifieke procedure van een internationale organisatie.

⁴³ Artikel 5 van de richtlijn “diensten”.

3. Gunningsprocedures

Zoals de richtlijnen “werken” en “leveringen” voorziet de richtlijn “diensten” in drie soorten van gunningsprocedures: openbare procedures en niet-openbare procedures, waarvan de aanbestedende diensten naar eigen keuze gebruik kunnen maken, en procedures van gunning via onderhandelingen, die slechts in uitzonderlijke omstandigheden mogen worden gevolgd.⁴⁴

Belangrijk

In zowel openbare als niet-openbare procedures kunnen de aanbestedende diensten aan de inschrijvers nadere inlichtingen vragen, ten einde de door hen ingediende offertes beter te kunnen beoordelen, maar het is hen verboden te onderhandelen over de in die offertes vermelde voorwaarden. Dit aspect, dat voor de doorzichtigheid van deze beide procedures van wezenlijk belang is, werd door de Raad en de Commissie extra beklemtoond in hun gemeenschappelijke verklaring “dat, bij openbare en niet-openbare procedures, onderhandelingen met gegadigden of inschrijvers over fundamentele punten van de opdrachten waarvan de wijziging de mededinging kan vervalsen, en met name over de prijzen, uitgesloten zijn; wel mogen er besprekingen met gegadigden of inschrijvers plaatsvinden, maar alleen met het oog op een verduidelijking of aanvulling van de inhoud van hun offerte, alsmede van de eisen van de aanbestedende diensten, en voor zover zulks geen discriminatie veroorzaakt”⁴⁵.

3.1 Openbare procedures

Openbare procedures zijn procedures waarbij, na publicatie van een bericht van aanbesteding, elke belangstellende dienstverlener een offerte kan indienen⁴⁶

3.2 Niet-openbare procedures

In niet-openbare procedures zijn er twee fasen.⁴⁷ In de eerste fase kan elke belangstellende dienstverlener, na publicatie van een bericht van aanbesteding, een aanvraag tot deelneming indienen. Die dienstverlener wordt “gegadigde” genoemd. In de tweede fase nodigt de aanbestedende dienst de uitgekozen gegadigden uit tot het doen van een inschrijving. Deze gegadigden moeten worden uitgekozen met inachtneming van de in hoofdstuk 6 beschreven regels.

Een niet-openbare procedure mag versneld worden afgewikkeld⁴⁸ wanneer het wegens het spoedeisende karakter van de opdracht onmogelijk is de normale termijnen voor niet-openbare procedures (zie punt 4.8.2) in acht te nemen. Aangezien het gaat om een uitzonderingsregeling die de mededinging kan beperken, moet deze bepaling beperkend

⁴⁴ Artikel 11 van de richtlijn “diensten”.

⁴⁵ PB L 111 van 30.4.1994, blz. 114.

⁴⁶ Artikel 1, sub d), van de richtlijn “diensten”.

⁴⁷ Artikel 1, sub e), van de richtlijn “diensten”.

⁴⁸ Artikel 20 van de richtlijn “diensten”.

worden opgevat, dit wil zeggen dat het gebruik beperkt moet blijven tot gevallen waarin de aanbestedende dienst kan aantonen dat spoed objectief noodzakelijk is en dat het werkelijk onmogelijk is zich te houden aan de normale termijnen voor niet-openbare procedures.

De redenen die het gebruik van de versnelde procedure verantwoorden, moeten worden uiteengezet in het bericht van aanbesteding dat in het Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen wordt bekendgemaakt (zie punt 4.3.2).

3.3 Onderhandelingsprocedures

Procedures van gunning via onderhandelingen of kortweg onderhandelingsprocedures, zijn procedures waarbij de aanbestedende diensten overleg plegen met de door hen uitgekozen dienstverleners en in onderhandelingen met een of meer van hen de contractvoorwaarden, bijvoorbeeld de technische, administratieve of financiële vereisten, vaststellen.⁴⁹

In onderhandelingsprocedures kan de aanbestedende dienst zich niet alleen bij de gunning van de opdracht, maar ook in de voorafgaande besprekingen als een vrije marktdeelnemer gedragen. Deze procedure kan echter niet worden gelijkgesteld met een onderhandse gunning. De aanbestedende dienst moet bepaalde regels van goed bestuur in acht nemen.

- bij het vaststellen van de contractvoorwaarden, met name voor wat betreft prijs, termijnen en technische kenmerken;
- bij het vergelijken van de offertes en hun respectieve voordelen;
- bij het toepassen van het beginsel van gelijke behandeling van alle gegadigden.

Het gebruik van onderhandelingsprocedures is slechts in uitzonderlijke gevallen, die limitatief zijn opgesomd in de richtlijn “diensten”, aanvaardbaar.⁵⁰

Overeenkomstig de jurisprudentie van het Hof moeten deze bepalingen eng worden uitgelegd en rust de bewijslast betreffende het bestaan van de uitzonderlijke omstandigheden die een afwijking rechtvaardigen op degene die zich op die omstandigheden beroept.⁵¹

De zaken waarin het gebruik van een onderhandelingsprocedure geoorloofd is, vallen uiteen in twee categorieën: die waarin een bericht van aanbesteding moet worden bekendgemaakt en die waarin dat niet hoeft te gebeuren.

3.3.1 *Onderhandelingsprocedures met bekendmaking van een bericht van aanbesteding*⁵²

⁴⁹ Artikel 1, sub f), van de richtlijn “diensten”.

⁵⁰ Artikel 11 van de richtlijn “diensten”. Zie het arrest van het Hof in zaak C-328/92, Commissie/Spanje, (farmaceutische producten), Jurispr. 1994, blz. I-1569 voor wat betreft leveringen, en in zaak C-24/91, Commissie/Spanje (universiteitsgebouwen), Jurispr. 1992, blz. I-1989 voor wat betreft werken.

⁵¹ Arrest van het Hof in zaak 199/85, Commissie/Italië (verbrandingsinstallatie in Milaan), Jurispr. 1987, blz. 1039, r.o. 14.

⁵² Artikel 11, lid 2, van de richtlijn “diensten”.

Zoals bij niet-openbare procedures moet de aanbestedende dienst een bericht van aanbesteding bekendmaken waarin belangstellenden (gegadigden) worden uitgenodigd zich kenbaar te maken. Vervolgens moet hij aan de hand van de in het bericht van aanbesteding vermelde selectiecriteria de gegadigden uitkiezen die aan de onderhandelingen mogen deelnemen. De enige toegestane criteria zijn die welke in de artikelen 29 tot en met 35 van de richtlijn “diensten” worden vermeld (persoonlijke situatie, inschrijving in een beroepsregister, financiële draagkracht en economische capaciteit, technische bekwaamheid).

Zoals bij niet-openbare procedures kunnen onderhandelingsprocedures versneld worden afgewikkeld indien aan de vereisten inzake het spoedeisende karakter zoals uiteengezet in punt 3.2. is voldaan.

Er zijn drie gevallen waarin de richtlijn “diensten” het gebruik van onderhandelingsprocedures met voorafgaande bekendmaking van een bericht van aanbesteding toestaat.

3.3.1.1 Onregelmatige of onaanvaardbare inschrijvingen⁵³

Een aanbestedende dienst mag gebruik maken van een onderhandelingsprocedure met voorafgaande bekendmaking van een bericht van aanbesteding indien alle inschrijvingen gedaan in het kader van een openbare of niet-openbare procedure onregelmatig zijn⁵⁴ of indien daarop slechts inschrijvingen zijn gedaan die onaanvaardbaar zijn⁵⁵ volgens de nationale bepalingen die in overeenstemming met de artikelen 23 tot en met 28 van de richtlijn “diensten” zijn vastgesteld, mits de oorspronkelijke contractvoorwaarden niet grondig zijn gewijzigd. De redenering hierachter is dat, nu de oorspronkelijke openbare of niet-openbare procedure geen regelmatige en aanvaardbare offertes of aanvragen tot deelneming⁵⁶ heeft opgeleverd, de procedure officieel moet worden afgesloten en dat een nieuwe procedure moet worden begonnen, waarbij ditmaal gebruik mag worden gemaakt van een onderhandelingsprocedure, opdat het onderhandelingsproces kan worden benut om de onregelmatige of onaanvaardbare aspecten van de eerdere inschrijvingen te voorkomen.

Het gebruik van onderhandelingsprocedures bij een “tweede poging” is evenwel slechts geoorloofd indien de contractvoorwaarden niet grondig zijn gewijzigd. Naar het oordeel van de Commissie zijn wijzigingen in de financiële regelingen, de termijn voor de uitvoering van de diensten, de technische specificaties enz. grondige wijzigingen die het gebruik van onderhandelingsprocedures uitsluiten.

⁵³ Artikel 11, lid 2, sub a), van de richtlijn “diensten”. Ook de richtlijnen “werken” en “leveringen” voorzien in deze uitzondering.

⁵⁴ Bijvoorbeeld inschrijvingen die niet voldoen aan de voor de opdracht geldende regels, inschrijvingen waarvan de prijs buiten de vrije concurrentie om is bepaald of inschrijvingen die bedingen bevatten welke een eenzijdige bevoordeling inhouden.

⁵⁵ Bij voorbeeld te laat ingekomen offertes, offertes van inschrijvers die niet aan de vereiste voorwaarden voldoen of offertes waarvan de prijs ofwel te hoog is in verhouding tot de middelen waarover de aanbestedende dienst beschikt, ofwel abnormaal laag is.

⁵⁶ Dit wil zeggen een verzoek van de dienstverlener om te worden uitgenodigd tot het doen van een inschrijving in een niet-openbare procedure of tot de onderhandelingen in een onderhandelingsprocedure.

Aangezien het om een nieuwe procedure gaat, moet een nieuw bericht van aanbesteding worden bekendgemaakt. Het bericht van aanbesteding mag evenwel achterwege worden gelaten indien de uitnodiging om aan de onderhandelingsprocedure deel te nemen wordt gericht tot alle inschrijvers of gegadigden die in de eerdere openbare of niet-openbare procedure offertes hebben ingediend die voldoen aan de formele vereisten van de aanbestedingsprocedure en aan de in de artikelen 29 tot en met 35 van de richtlijn “diensten” vermelde kwalitatieve selectiecriteria (persoonlijke situatie, inschrijving in een beroepsregister, financiële draagkracht en economische capaciteit, technische bekwaamheid). Indien een van deze wordt uitgesloten (ongeacht of andere, nieuwe gegadigden worden uitgenodigd om deel te nemen aan de onderhandelingen), moet een bericht van aanbesteding worden bekendgemaakt om deze uitgesloten gegadigden de gelegenheid te geven opnieuw een aanvraag tot deelneming in te dienen.

3.3.1.2 Vaststelling van de totale prijs niet mogelijk⁵⁷

Van onderhandelingsprocedures met bekendmaking van een bericht van aanbesteding mag gebruik worden gemaakt in buitengewone gevallen, indien het diensten betreft waarvan de aard en de onzekere omstandigheden een voorafgaande vaststelling van de totale prijs niet mogelijk maken. De redenering hierachter is dat de inschrijvers niet in staat zijn om een vaste totale prijs voor de diensten op te geven, maar in hun prijsopgave verschillende onzekere factoren zouden moeten incalculeren die een reële prijsvergelijking onmogelijk maken. Reparatiewerken waarbij de omvang van de noodzakelijke reparatie pas duidelijk zal worden wanneer met het werk wordt begonnen, zouden hiervan een voorbeeld kunnen zijn.

3.3.1.3 Contractvoorwaarden niet nauwkeurig vast te stellen⁵⁸

Er mag gebruik worden gemaakt van onderhandelingsprocedures met bekendmaking van een bericht van aanbesteding wanneer wegens de aard van de te verlenen diensten de specificaties voor de opdracht niet voldoende nauwkeurig kunnen worden vastgesteld om de opdracht overeenkomstig de voorschriften inzake openbare of niet-openbare procedures door de keuze van de beste offerte te gunnen. Dit kan met name voorkomen bij verzekeringsdiensten, bankverrichtingen en diensten in verband met beleggingen die onder categorie nr. 6 van bijlage 1A bij de richtlijn “diensten” vallen, alsmede bij intellectuele diensten in het algemeen.

3.3.2 Onderhandelingsprocedures zonder bekendmaking van een bericht van aanbesteding

Een aanbestedende dienst kan gebruik maken van onderhandelingsprocedures zonder bekendmaking van een bericht van aanbesteding in de zes hieronder beschreven gevallen⁵⁹.

⁵⁷ Artikel 11, lid 2, sub b), van de richtlijn “diensten” De richtlijn “werken” voorziet eveneens in deze uitzondering.

⁵⁸ Artikel 11, lid 2, sub c), van de richtlijn “diensten”.

⁵⁹ Artikel 11, lid 3, van de richtlijn “diensten”.

3.3.2.1 *Geen inschrijvingen ingekomen*⁶⁰

Van een onderhandelingsprocedure mag zonder bekendmaking van een bericht van aanbesteding gebruik worden gemaakt indien in het kader van een openbare of niet-openbare aanbestedingsprocedure geen of geen geschikte inschrijvingen zijn gedaan, mits de oorspronkelijke voorwaarden van de opdracht niet wezenlijk worden gewijzigd. De aanbestedende dienst moet eerst de eerdere openbare of niet-openbare procedure afsluiten en het Bureau voor Officiële Publicaties daarvan in kennis stellen⁶¹. De redenering hierachter is dat er niemand belangstelling had om te reageren op de openbare of niet-openbare procedure c.q. dat een eventueel ingekomen offerte als niet-bestaand kan worden beschouwd omdat zij volstrekt niet beantwoordde aan de door de aanbestedende dienst gestelde eisen, zoals omschreven in de aanbestedingsdocumenten.

Het vereiste dat de contractvoorwaarden niet wezenlijk mogen worden gewijzigd bij het overschakelen op een onderhandelingsprocedure geldt in dit geval op dezelfde wijze als in punt 3.3.1.1.

Inschrijvingen worden geacht niet geschikt te zijn wanneer zij onaanvaardbaar of onregelmatig zijn in de zin zoals reeds eerder uiteengezet of wanneer de inhoud ervan volstrekt niet beantwoordt aan de aanbesteding en de offerte derhalve volstrekt ongeschikt is om aan de behoeften van de aanbestedende dienst zoals omschreven in de aanbestedingsdocumenten te voldoen. De indiening van dergelijke inschrijvingen wordt dan ook gelijkgesteld met het ontbreken van inschrijvingen.

3.3.2.2 *Wanneer de diensten om technische of artistieke redenen of om redenen van bescherming van exclusieve rechten slechts aan een bepaalde dienstverlener kunnen worden toevertrouwd*⁶²

Dit is een zeer beperkte uitzondering, die alleen geldt voor gevallen waarin kan worden gesteld dat een oproep tot het indienen van offertes of blijken van belangstelling een anomalie zou zijn omdat er slechts één dienstverlener is die die bepaalde dienst kan verlenen⁶³. De gevallen waarin men zich het veiligst op deze uitzondering kan beroepen zijn die waarin een bepaalde dienstverlener het exclusieve recht heeft om een bepaalde dienst te verrichten. De uitzondering geldt evenwel niet indien dit exclusieve recht aan anderen in licentie is gegeven of indien een dergelijke licentie redelijkerwijs kan worden verkregen. Zo zou bijvoorbeeld een beeldhouwer het exclusieve recht hebben om een door hem zelf gebeeldhouwd kunstwerk te repareren of opnieuw te maken, maar hij zou niet het exclusieve recht hebben om foto's van het werk te vervaardigen indien hij anderen reeds toestemming heeft gegeven om dergelijke foto's te maken.

De gevallen waarin, buiten het bestaan van exclusieve rechten, het gebruik van een onderhandelingsprocedure kan worden verantwoord door te verwijzen naar technische of

⁶⁰ Artikel 11, lid 3, sub a), van de richtlijn "diensten".

⁶¹ Zie artikel 12, lid 2, van de richtlijn "diensten".

⁶² Artikel 11, lid 3, sub b), van de richtlijn "diensten".

⁶³ Zie het arrest in zaak C-328/92, *Commissie/Spanje* (farmaceutische producten), Jurispr. 1994, blz. I-1569, r.o. 17.

artistieke redenen zijn werkelijk zeer zeldzaam. Een voorbeeld zou het geval kunnen zijn waarin een lokale overheid reeds een kunstwerk heeft besteld en later beslist een tweede kunstwerk te bestellen dat daarmee een “paar” moet vormen. In dat geval zal moeten worden aangetoond dat om objectieve redenen niet kon worden overwogen dat tweede kunstwerk door een andere kunstenaar te laten maken.

3.3.2.3 *Ingeval de opdracht voortvloeit uit een prijsvraag voor ontwerpen en volgens de toepasselijke voorschriften aan de winnaar of aan een van de winnaars van die prijsvraag moet worden gegund. In dit laatste geval moeten alle winnaars van de prijsvraag worden uitgenodigd tot de onderhandelingen*⁶⁴

Het gebruik van onderhandelingsprocedures wordt hier toegestaan omdat voor de prijsvraag reeds een bekendmaking moet hebben plaatsgevonden indien de waarde van de opdracht niet beneden de drempel van 200.000 ECU ligt (zie hoofdstuk 8).

3.3.2.4 *Dwingende spoed*⁶⁵

Van een onderhandelingsprocedure mag gebruik worden gemaakt zonder bekendmaking van een bericht van aanbesteding, voor zover zulks strikt noodzakelijk is, ingeval de termijnen voor een openbare, niet-openbare of onderhandelingsprocedure met bekendmaking van een bericht van aanbesteding wegens dwingende spoed, als gevolg van gebeurtenissen die door de betrokken aanbestedende diensten niet konden worden voorzien, niet in acht kunnen worden genomen. De ter rechtvaardiging van de dwingende spoed ingeroepen omstandigheden mogen in geen geval aan de aanbestedende dienst te wijten zijn.

Onder onvoorzienbare gebeurtenissen worden hier gebeurtenissen verstaan die buiten het terrein van de normale economische en sociale activiteit vallen, zoals overstromingen of aardbevingen, waarbij dringend diensten voor hulp aan de slachtoffers noodzakelijk zijn⁶⁶. Let wel, de richtlijn “diensten” staat het gebruik van deze procedure slechts toe voor zover dit noodzakelijk is om diensten aan te schaffen die noodzakelijk zijn om een onmiddellijke noodsituatie te verhelpen. Gelet op de geldende minimumtermijn (zie punt 4.8) betekent dit diensten voor een periode van ongeveer een maand. Ten aanzien van diensten die noodzakelijk zijn na die periode, beschikt de aanbestedende dienst over voldoende tijd om een bericht van aanbesteding bekend te maken en een opdracht voor diensten volgens de normale procedures te plaatsen, waarbij het spoedeisende karakter van de opdracht wordt aangevoerd als reden voor het gebruik van verkorte termijnen⁶⁷.

⁶⁴ Artikel 11, lid 3, sub c), van de richtlijn “diensten”.

⁶⁵ Artikel 11, lid 3, sub d), van de richtlijn “diensten”. Deze uitzondering komt eveneens voor in de richtlijnen “werken” en “leveringen”.

⁶⁶ Arrest van het Hof in zaak C-194/88R, *Commissie/Italië* (verbrandingsinstallatie), Jurispr. 1988, blz. 5647. Het Hof verplichtte de Italiaanse Republiek de gunning van een overheidsopdracht voor de uitvoering van werken op te schorten op grond van de overweging dat de dwingende spoed niet het gevolg was van onvoorzienbare gebeurtenissen en dat de aanbestedende dienst derhalve een bericht van aanbesteding in het Publicatieblad van de EG had moeten bekendmaken.

⁶⁷ In zijn arrest in zaak C-24/91, *Commissie/Spanje*, Jurispr.1992, blz. I-1989, kwam het Hof van Justitie tot de bevinding dat de dwingende spoed waarop de Spaanse regering zich beriep, niet onverenigbaar was met de in het kader van een versnelde procedure toegestane termijnen. De gunning van opdrachten voor de uitbreiding en renovatie van het gebouw van de Faculteit Politieke Wetenschappen zonder

3.3.2.5 Aanvullende diensten⁶⁸

Van een onderhandelingsprocedure mag gebruik worden gemaakt zonder bekendmaking van een bericht van aanbesteding voor aanvullende diensten die niet in het oorspronkelijke ontwerp of in het eerste contract waren opgenomen, maar die als gevolg van onvoorziene omstandigheden voor het verlenen van de daarin beschreven dienst noodzakelijk zijn geworden.

In dat geval mag een onderhandelingsprocedure zonder bekendmaking van een bericht van aanbesteding worden gebruikt mits aan de volgende drie voorwaarden is voldaan:

- de opdracht voor de nieuwe dienst wordt gegund aan de dienstverlener die de oorspronkelijke diensten heeft verricht;
- de aanvullende diensten kunnen vanuit technisch of economisch oogpunt niet zonder overwegende bezwaren voor de aanbestedende dienst van de hoofdopdracht worden gescheiden of zijn, hoewel zij van de uitvoering van de oorspronkelijke opdracht kunnen worden gescheiden, voor de vervolmaking ervan strikt noodzakelijk;
- de gezamenlijke geraamde waarde van de met het oog op de aanvullende diensten geplaatste opdrachten is niet hoger dan 50% van het bedrag van de hoofdopdracht.

Deze uitzondering komt eveneens voor in de richtlijn “werken”.

3.3.2.6 Herhaling van diensten⁶⁹

Van een onderhandelingsprocedure mag gebruik worden gemaakt zonder bekendmaking van een bericht van aanbesteding in geval van nieuwe diensten, bestaande uit de herhaling van soortgelijke diensten die door dezelfde aanbestedende diensten aan de met een eerste opdracht belaste dienstverlener worden toevertrouwd. Daarvoor moet aan vier voorwaarden zijn voldaan:

- de nieuwe diensten moeten overeenstemmen met een basisproject dat het voorwerp vormde van een volgens een openbare of niet-openbare procedure geplaatste eerste opdracht. Aan deze voorwaarde is derhalve niet voldaan indien de eerste opdracht om welke reden ook volgens een onderhandelingsprocedure was geplaatst;
- bij het uitschrijven van de aanbesteding van de eerste opdracht was al melding gemaakt van de mogelijkheid dat een onderhandelingsprocedure zou worden gevolgd voor de aanschaffing van bijkomende diensten;

bekendmaking van een bericht van aanbesteding vormde derhalve een inbreuk op het Gemeenschapsrecht. Zie tevens zaak C-107/92, *Commissie/Italië* (lawinebarrières), Jurispr.1994, blz. I-4655.

⁶⁸ Artikel 11, lid 3, sub e) van de richtlijn “diensten”.

⁶⁹ Artikel 11, lid 3, sub f) van de richtlijn “diensten”. Deze uitzondering komt eveneens voor in de richtlijn “werken”.

- de totale voor de later geplaatste diensten geraamde kostprijs moet in aanmerking worden genomen om te bepalen of de richtlijn al dan niet van toepassing is;
- de plaatsing van een dergelijke opdracht volgens een onderhandelingsprocedure zonder bericht van aanbesteding moet plaatsvinden binnen drie jaar na de totstandkoming van de oorspronkelijke opdracht.

3.4 Informatie over de beslissingen van de aanbestedende dienst

3.4.1 Afwijzing van aanvragen tot deelneming en van inschrijvingen⁷⁰

Elke afgewezen gegadigde of inschrijver kan de aanbestedende dienst verzoeken hem de redenen mede te delen voor de afwijzing van zijn aanvraag tot deelneming of inschrijving. In het geval van een afgewezen inschrijving kan de afgewezen inschrijver eveneens verzoeken om mededeling van de naam van de begunstigde.

De aanbestedende dienst is verplicht de gevraagde informatie binnen 15 dagen na ontvangst van het verzoek mede te delen.

3.4.2 Annulering van een gunningsprocedure

Een aanbestedende dienst die een aanbestedingsprocedure op gang heeft gebracht, kan besluiten deze te annuleren of een nieuwe procedure te beginnen. In dat geval moet hij de redenen van zijn besluit mededelen aan het Bureau voor Officiële Publicaties der Europese Gemeenschappen⁷¹. Hij moet de redenen voor zijn besluit eveneens mededelen aan alle gegadigden of inschrijvers die daarom schriftelijk verzoeken.

3.4.3 Proces-verbaal over de gegunde opdracht

Over elke gegunde opdracht voor dienstverlening die onder de richtlijn “diensten” valt, stelt de aanbestedende dienst een proces-verbaal op⁷², dat tenminste het volgende bevat:

- de naam en het adres van de aanbestedende diensten, het voorwerp en de waarde van de opdracht;
- de namen van de geselecteerde gegadigden of inschrijvers en de redenen voor die keuze;
- de namen van de uitgesloten gegadigden of inschrijvers en de redenen voor die uitsluiting;

⁷⁰ Artikel 12 van de richtlijn “diensten”.

⁷¹ Artikel 12, lid 2, van de richtlijn “diensten”.

⁷² Artikel 12, lid 3, van de richtlijn “diensten”.

- de naam van de begunstigde en de redenen voor de keuze van zijn offerte, alsmede, indien bekend, het gedeelte van de opdracht dat de begunstigde voornemens is aan derden in onderaanneming te geven;
- voor onderhandelingsprocedures, met of zonder bekendmaking van een bericht van aanbesteding, vermelding van de omstandigheden die de toepassing van deze procedures rechtvaardigen. De omstandigheden die als rechtvaardiging kunnen gelden, worden beschreven in punt 3.3.

Het proces-verbaal, of de hoofdpunten ervan, moeten de Commissie op haar verzoek worden toegezonden.

4. Gemeenschappelijke regels voor de bekendmaking

4.1 Berichten van aanbesteding

Eén van de belangrijkste aspecten van de communautaire regelgeving inzake overheidsopdrachten is de totstandbrenging van doorzichtige procedures die aan alle belangstellende marktdeelnemers gelijke kansen bieden om in het kader van openbare procedures in te schrijven c.q. in het kader van niet-openbare en onderhandelingsprocedures blijken van belangstelling in te dienen. Die doorzichtigheid wordt bereikt door de bekendmaking van een aantal kennisgevingen betreffende opdracht.

4.1.1. Jaarlijkse enuntiatieve aankondiging⁷³

De richtlijn legt de aanbestedende diensten de verplichting op zo spoedig mogelijk na het begin van hun begrotingsjaar een enuntiatieve aankondiging bekend te maken betreffende de totale omvang van de bestellingen die zij voornemens zijn in de loop van het jaar te plaatsen voor elke in bijlage IA opgenomen categorie van diensten (d.w.z. de categorieën van diensten waarop alle voorschriften van de richtlijn “diensten” van toepassing zijn). Aanbestedende diensten zijn van deze verplichting slechts vrijgesteld indien de totale geraamde waarde van de voorgenomen opdrachten minder dan 750.000 ECU bedraagt.

Indien een aanbestedende dienst voor wie deze verplichting geldt, nalaat een jaarlijkse enuntiatieve aankondiging bekend te maken, kan het Hof van Justitie de betrokken lidstaat veroordelen wegens niet-nakoming van de verplichtingen die krachtens het EG-Verdrag op hem rusten⁷⁴. Door deze publicatie achterwege te laten zou de aanbestedende dienst een dienstverlener wederrechtelijk de mogelijkheid kunnen ontnemen om aan een aanbestedingsprocedure deel te nemen, dan wel hem op abnormaal hoge kosten kunnen jagen. Wanneer een aanbestedende dienst bijvoorbeeld in haar jaarlijkse enuntiatieve aankondiging zou nalaten een complexe studie te vermelden, zou een inschrijver daardoor nog niet in de gelegenheid zijn te beginnen met het aanleggen van de vereiste basisdocumentatie, met als gevolg dat hij, wanneer het bericht van aanbesteding eenmaal wordt gepubliceerd, verplicht is extra personeel in dienst te nemen om de werkbelasting aan te kunnen die noodzakelijk is om de offerte binnen de termijn rond te krijgen.

Er is voorzien in een sterke praktische stimulans voor een aanbestedende dienst om een jaarlijkse enuntiatieve aankondiging bekend te maken, namelijk een verkorting van de termijnen voor het inzenden van offertes in zowel openbare als niet-openbare procedures (zie punt 4.8). Die verkorting geldt zelfs indien de jaarlijkse enuntiatieve aankondiging op vrijwillige basis wordt gepubliceerd.

⁷³ Artikel 15 van de richtlijn “diensten”.

⁷⁴ Zie bijvoorbeeld het arrest in zaak C-272/91, *Commissie/Italië* (concessie van een systeem voor computerisering van de loterij), Jurispr.1994, blz. I-1409.

4.1.2. Bericht van aanbesteding voor elke opdracht afzonderlijk

De verplichting voor de aanbestedende diensten om een bericht te publiceren waarin zij het voornemen te kennen geven om een opdracht te plaatsen, is van cruciaal belang voor de totstandkoming van de geïntegreerde markt. Door deze verplichting kunnen bedrijven in alle lidstaten immers volledig op de hoogte blijven van alle overheidsopdrachten in de gehele Gemeenschap. Samen met het aantal mogelijke inschrijvers neemt ook de waarschijnlijkheid van een betere dienstverlening tegen een concurrerende prijs toe.

Een bericht van aanbesteding voor een bepaalde opdracht moet worden bekendgemaakt vóór elke openbare of niet-openbare procedure, en vóór elke prijsvraag voor ontwerpen⁷⁵. De regel is dat een bericht van aanbesteding ook vóór onderhandelingsprocedures moet worden bekendgemaakt. In een aantal, in de richtlijn limitatief opgesomde gevallen kunnen de aanbestedende diensten evenwel een opdracht volgens een onderhandelingsprocedure gunnen zonder voorafgaande bekendmaking van een bericht van aanbesteding (zie punt 3.3.2).

4.1.3. Aankondiging inzake gegunde opdrachten

Aanbestedende diensten die, ongeacht de gevolgde procedure, een opdracht hebben gegund of die een prijsvraag voor ontwerpen hebben gehouden, moeten een kennisgeving van de resultaten toezenden aan het Bureau voor officiële publicaties der EG⁷⁶. Deze kennisgeving moet uiterlijk 48 dagen na de gunning van de betrokken opdracht of na de afsluiting van de betrokken prijsvraag voor ontwerpen worden verzonden. Deze regel geldt eveneens voor opdrachten voor dienstverlening die in bijlage IB bij de richtlijn zijn opgenomen. In het geval van overheidsopdrachten voor dienstverlening welke in bijlage IB zijn opgenomen, moeten de aanbestedende diensten in de kennisgeving evenwel aangeven of zij al dan niet akkoord gaan met de publicatie ervan. Alle andere kennisgevingen betreffende de gunning van een opdracht voor dienstverlening of de afsluiting van een prijsvraag voor ontwerpen worden onverkort bekendgemaakt in het Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen en via de TED-databank in alle officiële talen van de Gemeenschappen, met dien verstande dat slechts de tekst in de oorspronkelijke taal authentiek is.

4.2 Inhoud en vorm van de aankondigingen

De richtlijn “diensten” schrijft voor dat de aankondigingen dienen te worden opgesteld overeenkomstig de in de bijlagen III en IV bij de richtlijn opgenomen modellen⁷⁷.

De meeste van de in die modellen van aankondigingen opgenomen rubrieken hebben een verplicht karakter. Een aankondiging kan derhalve ongeldig zijn indien niet alle rubrieken zijn ingevuld. Wanneer de rubrieken echter geen verplicht karakter hebben, kan een aanbestedende dienst oordelen dat ze voor de betrokken opdracht niet van belang zijn en dient hij dit gewoon aan te geven door in de betrokken rubriek “Niet van toepassing” in te vullen.

⁷⁵ Artikel 15, lid 2, van de richtlijn “diensten”.

⁷⁶ Artikel 16, lid 1, van de richtlijn “diensten”.

⁷⁷ Artikel 17, lid 1, van de richtlijn “diensten”.

Alle aankondigingen dienen duidelijk en beknopt te zijn. Zij mogen niet langer zijn dan een bladzijde van het Publicatieblad, d.w.z. ongeveer 650 woorden⁷⁸.

Sommige rubrieken in de diverse soorten van aankondigingen behoeven nadere toelichting.

4.2.1 Berichten van aanbesteding voor een concrete opdracht

Een van de rubrieken in dit soort aankondiging betreft de economische draagkracht en technische bekwaamheid waarover de dienstverlener moet beschikken om voor selectie in aanmerking te komen. Volgens de richtlijn “diensten” mogen aanbestedende diensten bij het vragen naar inlichtingen betreffende de economische draagkracht en technische bekwaamheid geen andere voorwaarden stellen dan die welke in de artikelen 31 en 32 zijn genoemd (zie de punten 6.2.3 en 6.2.4).

In de rubriek betreffende de gunningscriteria moet de aanbestedende dienst verplicht een van de volgende vermeldingen opnemen:

- (a) dat de opdracht zal worden gegund aan de economisch voordeligste aanbieder; of
- (b) dat de opdracht zal worden gegund aan de offerte met de laagste prijs; of
- (c) in het geval van een niet-openbare procedure kan de aanbestedende dienst de gunningscriteria omschrijven in de uitnodiging tot inschrijving. In dat geval dient in de betrokken rubriek van het bericht van aanbesteding voor die bepaalde opdracht te worden vermeld dat de gunningscriteria in de uitnodiging tot inschrijving zullen worden vastgesteld.

Indien als gunningscriterium voor de economisch voordeligste aanbieder is gekozen, moet de aanbestedende dienst de criteria aan de hand waarvan hij voornemens is te bepalen wat de economisch voordeligste inschrijving is, bekendmaken in het bestek of in het bericht van aanbesteding. Indien voor bekendmaking in het bestek wordt gekozen, dient daarvan melding te worden gemaakt in de betrokken rubriek van het bericht van aanbesteding.

4.2.2 Aankondigingen inzake gegunde opdrachten

In de regel moeten aankondigingen betreffende gegunde opdrachten aan het Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen worden toegezonden. De aankondiging wordt bekendgemaakt indien het gaat om een overheidsopdracht voor dienstverlening die in bijlage IA van de richtlijn “diensten” is vermeld. In het geval van opdrachten die uitsluitend betrekking hebben op diensten als bedoeld in bijlage IB, wordt de aankondiging betreffende gegunde opdrachten slechts bekendgemaakt indien de

⁷⁸ Artikel 17, lid 8, van de richtlijn “diensten”.

aanbestedende dienst daarmee heeft ingestemd⁷⁹. Als uitzondering op die regel is bekendmaking evenwel niet noodzakelijk indien die openbaarmaking⁸⁰:

- toepassing van de wet in de weg zou staan;
- in strijd zou zijn met het openbaar belang;
- de rechtmatige commerciële belangen van een overheids- of particuliere onderneming zou kunnen schaden;
- afbreuk zou kunnen doen aan de eerlijke mededinging tussen dienstverleners.

4.3 Modellen van aankondigingen⁸¹

De modellen voor aankondigingen ten behoeve van de procedures voor de aanbesteding van overheidsopdrachten voor diensten zijn opgenomen in bijlage III bij de richtlijn “diensten” en zijn tevens hieronder weergegeven. Alle relevante rubrieken moeten naar behoren worden ingevuld. Dit geldt met name ook voor gegevens als de personen die bij de opening van de inschrijvingen worden toegelaten en dag, uur en plaats van die opening, zodat alle potentiële dienstverleners de identiteit van hun concurrenten kunnen bespreken en kunnen nagaan of zij aan de voor een kwalitatieve selectie vastgestelde criteria voldoen⁸².

4.3.1 Voorinformatie - bijlage IIIA bij de richtlijn “diensten”

1. Naam, adres, telefoon-, telegram-, telex- en telefaxnummer van de aanbestedende dienst en, indien het een andere dienst betreft, van de dienst waar aanvullende inlichtingen kunnen worden verkregen.
2. Totaal van de voorgenomen opdrachten voor elk van de in bijlage I A opgenomen categorieën van diensten.
3. Beoogde datum van aanvang van de aanbestedingsprocedures, per categorie.
4. Overige inlichtingen.
5. Datum van verzending van de aankondiging.
6. Datum van ontvangst van de aankondiging door het Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen.

4.3.2 Bericht van aanbesteding voor de opdracht zelf

⁷⁹ Artikel 16, leden 2 en 3, van de richtlijn “diensten”.

⁸⁰ Artikel 16, lid 5, van de richtlijn “diensten”.

⁸¹ Voor de modellen van aankondigingen die worden gebruikt bij prijsvragen voor ontwerpen, zie punt 8.4.

⁸² Arrest van het Hof in zaak C-359/93, *Commissie/Nederland*, 24 januari 1995.

Openbare procedures - bijlage IIIB bij de richtlijn “diensten”

1. Naam, adres, telefoon-, telegram-, telex- en telefaxnummer van de aanbestedende dienst.
2. Categorie waartoe de dienst behoort, en beschrijving. CPC-indeling.
3. Plaats van levering.
4. (a) Vermelding of het verrichten van de dienst ingevolge wettelijke of bestuursrechtelijke voorschriften aan een bepaalde beroepsgroep is voorbehouden.
(b) Verwijzing naar de relevante wettelijke of bestuursrechtelijke bepalingen.
(c) Vermelding of rechtspersonen de namen en beroepskwalificaties van het personeel dat met het verrichten van de dienst wordt belast, dienen aan te geven.
5. Vermelding of dienstverleners voor een gedeelte van de betrokken diensten kunnen inschrijven.
6. In voorkomend geval, verbod op varianten.
7. Looptijd van de overeenkomst of termijn voor het voltooiën van de dienst.
8. (a) Naam en adres van de dienst waar de terzake dienende stukken kunnen worden aangevraagd.
(b) Uiterste datum voor deze aanvraag.
(c) In voorkomend geval, het ter verkrijging van genoemde stukken te betalen bedrag en de betalingswijze.
9. (a) Personen die bij de opening van de inschrijvingen worden toegelaten.
(b) Dag, uur en plaats van de opening.
10. In voorkomend geval, de verlangde borgsommen en waarborgen.
11. De belangrijkste voorschriften voor financiering en betaling en/of verwijzingen naar de relevante teksten.
12. In voorkomend geval, de rechtsvorm die de combinatie of het consortium van dienstverleners waaraan de opdracht werd gegund, moet aannemen.
13. Gegevens over de eigen situatie van de dienstverlener, alsmede gegevens en bescheiden om de technische en economische minimumeisen waaraan zij moeten voldoen, te kunnen beoordelen.
14. Termijn gedurende welke de inschrijver zijn aanbieding gestand moet doen.
15. De bij de gunning van de opdracht aan te leggen criteria en, indien mogelijk, hun rangorde. De naast de laagste prijs geldende criteria worden vermeld, voor zover zij niet in het bestek zijn opgenomen.
16. Overige inlichtingen.
17. Datum van verzending van de aankondiging.
18. Datum van ontvangst van de aankondiging door het Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen.

Niet-openbare procedures - bijlage IIIC bij de richtlijn “diensten”

1. Naam, adres, telefoon-, telegram-, telex- en telefaxnummer van de aanbestedende dienst.
2. Categorie waartoe de dienst behoort, en beschrijving. CPC-indeling.
3. Plaats van levering.
4. (a) Vermelding of het verrichten van de dienst ingevolge wettelijke of bestuursrechtelijke voorschriften aan een bepaalde beroepsgroep is voorbehouden.
(b) Verwijzing naar de relevante wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen.
(c) Vermelding of rechtspersonen de namen en beroepskwalificaties van het personeel dat met het verrichten van de dienst wordt belast, dienen op te geven.
5. Vermelding of dienstverleners voor een gedeelte van de betrokken diensten kunnen inschrijven.
6. Het beoogde aantal dienstverleners dat tot inschrijving zal worden uitgenodigd, of het minimum- en maximaal aantal.
7. In voorkomend geval, verbod op varianten.
8. Looptijd van de overeenkomst of termijn voor het voltooiën van de dienst.
9. In voorkomend geval, de rechtsvorm die de combinatie of het consortium van dienstverleners waaraan de opdracht wordt gegund, moet aannemen.
10. (a) In voorkomend geval, de redenen waarom van de versnelde procedure gebruik wordt gemaakt.
(b) Uiterste datum voor de ontvangst van de aanvragen tot deelneming.
(c) Adres waar deze moeten worden ingediend.
(d) Taal of talen waarin zij moeten worden gesteld.
11. Uiterste datum voor de verzending van de uitnodigingen tot inschrijving.
12. In voorkomend geval, de verlangde borgsommen en waarborgen.
13. Gegevens over de eigen situatie van de dienstverleners alsmede gegevens en bescheiden om de technische en economische minimumeisen waaraan zij moeten voldoen, te kunnen beoordelen.
14. De bij de gunning van de opdracht aan te leggen criteria en, indien mogelijk, hun rangorde, voor zover deze niet zijn opgenomen in de uitnodiging tot inschrijving.
15. Overige inlichtingen.
16. Datum van verzending van de aankondiging.
17. Datum van ontvangst van de aankondiging door het Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen.

Onderhandelingsprocedures - bijlage IIID van de richtlijn “diensten”

1. Naam, adres, telefoon-, telegram-, telex- en telefaxnummer van de aanbestedende dienst.
2. Categorie waartoe de dienst behoort, en beschrijving. CPC-indeling.
3. Plaats van levering.
4. (a) Vermelding of het verrichten van de dienst ingevolge wettelijke of bestuursrechtelijke voorschriften aan een bepaalde beroepsgroep is voorbehouden.
(b) Verwijzing naar de relevante wettelijke of bestuursrechtelijke bepalingen.
(c) Vermelding of rechtspersonen de namen en beroepskwalificaties van het personeel dat met het verrichten van de dienst wordt belast, dienen op te geven.
5. Vermelding of dienstverleners voor een gedeelte van de betrokken diensten kunnen inschrijven.
6. Het beoogde aantal dienstverleners dat tot inschrijving zal worden uitgenodigd, of het minimum- en maximaantal.
7. In voorkomend geval, verbod op varianten.
8. Looptijd van de overeenkomst of termijn voor het voltooiën van de dienst.
9. In voorkomend geval, de rechtsvorm die de combinatie of het consortium van dienstverleners waaraan de opdracht wordt gegund, moet aannemen.
10. (a) In voorkomend geval, de redenen waarom van de versnelde procedure gebruik wordt gemaakt.
(b) Uiterste datum voor de ontvangst van de aanvragen tot deelneming.
(c) Adres waar deze moeten worden ingediend.
(d) Taal of talen waarin zij moeten worden gesteld.
11. In voorkomend geval, verlangde borgsommen en waarborgen.
12. Gegevens over de eigen situatie van de dienstverleners, alsmede gegevens en bescheiden om de technische en economische minimumeisen waaraan zij moeten voldoen, te kunnen beoordelen.
13. In voorkomend geval, de namen en adressen van reeds door de aanbestedende dienst geselecteerde dienstverleners.
14. Overige inlichtingen.
15. Datum van verzending van de aankondiging.
16. Datum van ontvangst van de aankondiging door het Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen.
17. Data van voorgaande bekendmakingen in het *Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen*.

4.3.3. *Kennisgeving betreffende gegunde opdrachten - bijlage III E bij de richtlijn "diensten"*

Deze kennisgeving is dezelfde voor openbare, niet-openbare en onderhandelingsprocedures, *met inbegrip van onderhandelingsprocedures zonder voorafgaande bekendmaking van een bericht van aanbesteding.*

1. Naam en adres van de aanbestedende dienst.
2. Wijze van aanbesteding. In het geval van een onderhandelingsprocedure zonder voorafgaande bekendmaking van een aankondiging van opdracht, de redenen waarom van die procedure gebruik is gemaakt (artikel 11, lid 3).
3. Categorie waartoe de dienst behoort, en beschrijving. CPC-indeling.
4. Datum van de gunning van de opdracht.
5. Gunningscriteria.
6. Aantal ontvangen offertes.
7. Naam en adres van de dienstverlener(s).
8. Betaalde prijs of prijzen (minimum/maximum).
9. In voorkomend geval, waarde en gedeelte van de overeenkomst dat aan derden in onderaanbesteding kan worden gegeven.
10. Overige inlichtingen.
11. Datum van bekendmaking van de aankondiging van de opdracht in het *Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen.*
12. Datum van verzending van deze aankondiging.
13. Datum van ontvangst van de aankondiging door het Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen.
14. In het geval van opdrachten voor in bijlage IB opgenomen diensten, de instemming van de aanbestedende dienst met de bekendmaking van de aankondiging (artikel 16, lid 3).

4.4 Wijze van vaststelling van de termijnen

Om een non-discriminatoire behandeling van alle inschrijvers te waarborgen moeten alle termijnen op zodanige wijze worden vastgesteld dat zij gemakkelijk te begrijpen zijn voor alle marktdeelnemers, ongeacht in welke lidstaat zij gevestigd zijn. De Commissie aanvaardt niet dat termijnen worden vastgesteld onder verwijzing naar nationale vakantiedagen of naar de bekendmaking van de aanbesteding in de nationale of lokale pers, aangezien dit buitenlandse inschrijvers zou benadelen.

4.5 Bekendmaking van aanbestedingen op nationaal niveau⁸³

⁸³ Artikel 17, lid 6, van de richtlijn "diensten".

De richtlijn bepaalt dat bekendmakingen in de lokale pers of in nationale officiële publicatiebladen geen andere gegevens mogen bevatten dan die welke in het Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen worden bekendgemaakt. Het doel van deze bepaling is een gelijkwaardige voorlichting te waarborgen voor alle marktdeelnemers, ongeacht de lidstaat waar zij zijn gevestigd.

Om dezelfde reden mogen bekendmakingen in nationale officiële publicatiebladen of in de lokale pers niet plaatsvinden vóór de datum van verzending aan het Bureau voor officiële publicaties. De aanbestedende diensten moeten de datum van verzending kunnen aantonen. Die datum moet tevens worden vermeld in de lokale publicatie.

4.6 Wie publiceert de kennisgevingen?

Bekendmakingen die door de richtlijn “diensten” zijn voorgeschreven, worden bekendgemaakt door het Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen. De aanbestedende diensten moeten hun aankondigingen zo snel mogelijk en langs de meest passende kanalen aan het Bureau toezenden⁸⁴. Dit betekent dat de aanbestedende diensten gebruik dienen te maken van alle moderne communicatiemedia om de aankondigingen zo spoedig mogelijk door te zenden. Met name moeten de aanbestedende diensten de volgende verplichtingen nakomen:

- de jaarlijkse enuntiatieve aankondiging zo spoedig mogelijk na het begin van het begrotingsjaar toezenden;
- in het geval van versnelde procedures, het bericht per telex, telegram of fax verzenden;
- de kennisgeving betreffende gegunde opdrachten uiterlijk 48 dagen na de gunning van de betrokken opdracht verzenden;
- in staat zijn de datum van verzending van de diverse kennisgevingen aan het Bureau voor officiële publicaties aan te tonen.

Het correspondentieadres is:

Supplement bij het Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen
Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen
2, rue Mercier
L -2985 Luxemburg
Tel: (352) 499 28 23 32
Telex: 1324 PUBOF LU/2731 pubof LU
Fax: (352) 49 00 03/(352) 49 57 19

De jaarlijkse enuntiatieve aankondiging en de kennisgeving over gegunde opdrachten moeten onverkort in het Publicatieblad en via de TED-databank worden bekendgemaakt

⁸⁴ Artikel 17, lid 2, van de richtlijn “diensten”.

in alle officiële Gemeenschapstalen⁸⁵. Berichten van aanbesteding en aankondigingen betreffende prijsvragen voor ontwerpen worden onverkort in de oorspronkelijke taal bekendgemaakt. In de overige Gemeenschapstalen wordt een samenvatting met de belangrijkste gegevens van de verschillende aankondigingen bekendgemaakt⁸⁶. De kennisgevingen moeten binnen 12 dagen na toezending in het Supplement bij het Publicatieblad en via de TED-databank worden bekendgemaakt⁸⁷. Bij versnelde procedures wordt deze termijn verkort tot 5 dagen.

Het Bureau voor officiële publicaties draagt zorg voor de nodige vertalingen en samenvattingen⁸⁸. De kosten van de publicaties worden gedragen door de Gemeenschappen.

4.7 Aanbevolen gebruik van gestandaardiseerde berichten van aanbesteding

In haar Aanbeveling 91/561/EEG heeft de Commissie een nieuw systeem voor de normalisatie van de in de aankondigingen vervatte informatie geïntroduceerd. Dit systeem beoogt het gemakkelijker te maken de doelstellingen van het beleid inzake openstelling van overheidsopdrachten te bereiken, met name door het gebruik van een gemeenschappelijke terminologie, hetgeen het alle concurrenten gemakkelijker moet maken de berichten van aanbesteding te begrijpen. Tegelijk moet dit systeem zowel de taak van de aanbestedende diensten bij het opstellen van de berichten als van het Bureau voor officiële publicaties bij de bekendmaking ervan vereenvoudigen.

Standaardformulieren voor opdrachten voor dienstverlening moeten nog worden uitgewerkt. Voor opdrachten voor leveringen en voor de uitvoering van werken zijn de standaardformulieren voor de diverse lidstaten bekendgemaakt in het Supplement bij het Publicatieblad, S217Ad tot 217N⁸⁹ van 16 november 1991.

In het kader van dit gestandaardiseerde systeem bestaat de taak van de aanbestedende diensten er in hoofdzaak in de woorden of zinnen die van toepassing zijn uit te kiezen of, in voorkomend geval, specifieke inlichtingen toe te voegen. In Aanbeveling 91/561/EEG heeft de Commissie de lidstaten verzocht de nodige maatregelen te nemen om voor de aanbestedende diensten de mogelijkheid te scheppen facultatief gebruik te maken van dit systeem voor het opstellen van berichten van aanbesteding.

4.8 Minimum- en maximumtermijnen

⁸⁵ Artikel 17, lid 3, van de richtlijn "diensten".

⁸⁶ Artikel 17, lid 4, van de richtlijn "diensten".

⁸⁷ Artikel 17, leden 3 en 5, van de richtlijn "diensten".

⁸⁸ Artikel 17, lid 3, van de richtlijn "diensten".

⁸⁹ 217A, B en C (België in het Duits, het Frans en het Nederlands), 217D (Denemarken), 217E (Duitsland), 217F (Griekenland), 217G (Spanje), 217H (Frankrijk), 217I (Ierland), 217J (Italië), 217K (Luxemburg), 217L (Nederland), 217M (Portugal) and 217N (Verenigd Koninkrijk).

Een van de doelstellingen van de richtlijn “diensten” is te garanderen dat alle potentiële inschrijvers naar behoren in de gelegenheid worden gesteld om te doen blijken van hun belangstelling voor de betrokken opdracht c.q. hun offertes in te dienen. Om dit doel te bereiken stelt de richtlijn minimumtermijnen vast die moeten worden geboden voor het inzenden van offertes of blijken van belangstelling. Tegelijk legt de richtlijn maximumtermijnen vast voor de verzending van de aanbestedingsdocumenten en andere bescheiden die noodzakelijk zijn om een offerte te kunnen indienen.

Uiteraard mogen de aanbestedende diensten de termijnen voor het inzenden van offertes langer maken dan wettelijk is voorgeschreven en mogen zij de termijnen voor het verzenden van de aanbestedingsdocumenten korter maken indien zij dat wenselijk achten. Voorts zijn zij verplicht de termijnen voor het inzenden van offertes te verlengen indien de aanbestedingsdocumenten wegens hun omvang niet binnen de minimumtermijnen kunnen worden verstrekt of indien inschrijvingen slechts mogelijk zijn na een bezichtiging op de plaats zelf of na inzage ter plaatse van de bij het bestek behorende stukken⁹⁰.

4.8.1 Openbare procedures

(a) *Minimumtermijn* voor de inzending van offertes:

- 52 dagen, te rekenen vanaf de datum van verzending van het bericht van aanbesteding voor bekendmaking in het Publicatieblad⁹¹,
- indien de aanbestedende dienst een jaarlijkse enuntiatieve aankondiging heeft bekendgemaakt, waarin de betrokken diensten voorkomen: 36 dagen, te rekenen vanaf de datum van verzending van het bericht van aanbesteding⁹².

De bovengenoemde termijnen moeten worden verlengd in de in punt 4.8 genoemde omstandigheden.

(b) De *maximumtermijn* voor de toezending van bestekken en aanvullende stukken (voor zover daarom tijdig is verzocht) wordt door de richtlijn vastgesteld op 6 dagen, te rekenen vanaf de ontvangst van het verzoek⁹³.

(c) Daarenboven bedraagt de *maximumtermijn* voor de verzending van nadere inlichtingen over het bestek, voor zover daarom tijdig is verzocht, uiterlijk 6 dagen vóór het verstrijken van de termijn waarbinnen de inschrijvingen worden ingewacht⁹⁴.

4.8.2 Niet-openbare procedures

⁹⁰ Artikel 18, lid 5, en artikel 19, lid 7, van de richtlijn “diensten”.

⁹¹ Artikel 18, lid 1, van de richtlijn “diensten”.

⁹² Artikel 18, lid 2, van de richtlijn “diensten”.

⁹³ Artikel 18, lid 3, van de richtlijn “diensten”.

⁹⁴ Artikel 18, lid 4, van de richtlijn “diensten”.

Minimumtermijn voor de inzending van aanvragen tot deelneming:

- 37 dagen, te rekenen vanaf de datum van verzending van het bericht van aanbesteding voor bekendmaking in het Publicatieblad⁹⁵;
- 15 dagen bij versnelde niet-openbare procedures, d.w.z. wanneer het om dringende redenen onmogelijk is de termijn van 37 dagen in acht te nemen⁹⁶.

Minimumtermijn voor de inzending van offertes:

- in de regel 40 dagen, te rekenen vanaf de datum van verzending van de schriftelijke uitnodiging tot inschrijving⁹⁷;
- indien de betrokken diensten werden genoemd in de jaarlijkse enuntiatieve aankondiging die door de aanbestedende diensten is bekendgemaakt: 26 dagen, te rekenen vanaf de datum van verzending van de schriftelijke uitnodiging tot inschrijving⁹⁸;
- 10 dagen, te rekenen vanaf de verzending van de schriftelijke uitnodiging tot inschrijving in versnelde niet-openbare procedures, d.w.z. wanneer het om dringende redenen onmogelijk is de termijnen van 40 of 26 dagen, naargelang van het geval, in acht te nemen⁹⁹.

Maximumtermijn voor de verzending van nadere inlichtingen over het bestek:

- 6 dagen vóór het verstrijken van de termijn waarbinnen de inschrijvingen worden ingewacht, voor zover tijdig om de betrokken gegevens is verzocht¹⁰⁰;
- 4 dagen bij versnelde niet-openbare procedures, d.w.z. wanneer het om dringende redenen onmogelijk is de termijnen van 40 (of 26) dagen voor het inzenden van offertes in acht te nemen¹⁰¹.

De bovengenoemde termijnen moeten worden verlengd in de in punt 4.8 genoemde omstandigheden.

4.8.3 Onderhandelingsprocedures met voorafgaande bekendmaking van een bericht van aanbesteding¹⁰²

Minimumtermijn voor het inzenden van aanvragen tot deelneming:

⁹⁵ Artikel 19, lid 1, van de richtlijn “diensten”.
⁹⁶ Artikel 20, lid 1, sub a), van de richtlijn “diensten”.
⁹⁷ Artikel 19, lid 3, van de richtlijn “diensten”.
⁹⁸ Artikel 19, lid 4, van de richtlijn “diensten”.
⁹⁹ Artikel 20, lid 1, sub b), van de richtlijn “diensten”.
¹⁰⁰ Artikel 19, lid 6, van de richtlijn “diensten”.
¹⁰¹ Artikel 20, lid 2, van de richtlijn “diensten”.
¹⁰² Artikelen 19 en 20 van de richtlijn “diensten”.

- 37 dagen, te rekenen vanaf de datum van verzending van het bericht van aanbesteding voor bekendmaking in het Publicatieblad¹⁰³;
- bij versnelde onderhandelingsprocedures, d.w.z. wanneer het om dringende redenen onmogelijk is de termijn van 37 dagen in acht te nemen: 15 dagen, te rekenen vanaf de datum van verzending van het bericht van aanbesteding voor bekendmaking in het Publicatieblad¹⁰⁴.

¹⁰³ Artikel 19, lid 1, van de richtlijn “diensten”.

¹⁰⁴ Artikel 20, lid 1, sub a), van de richtlijn “diensten”.

4.8.4 Samenvattende tabellen

Openbare procedures

Artikel	Verrichting	Dag
17, lid 2	Verzending bericht van aanbesteding aan het Bureau voor officiële publicaties zo snel mogelijk en langs de meest passende kanalen	Dag D
17, lid 6	Publicatie in de nationale pers	Niet vóór dag D
17, lid 5	Publicatie door het Bureau voor officiële publicaties der EG	In beginsel uiterlijk op dag D+12
18, lid 3	Verzoeken om toezending van bestek en aanvullende stukken	Tijdig
18, lid 3	Toezending van bestek en aanvullende stukken	Binnen zes dagen na ontvangst van het verzoek
18, lid 4	Verstrekken van nadere inlichtingen	Uiterlijk zes dagen vóór de datum waarop offertes ingekomen moeten zijn
18, lid 1	Datum waarop de offertes ingekomen moeten zijn (indien de opdracht niet voorkwam in een jaarlijkse enuntiatieve aankondiging voor het lopende begrotingsjaar)	Een bepaalde, in het bericht van aanbesteding vermelde datum, niet eerder dan de eerste werkdag op of na dag D+52. Indien wordt gekozen voor de vroegste datum die volgens deze regel mogelijk is, kan de termijn niet eerder verstrijken dan het laatste uur van die dag.
18, lid 2	Datum waarop de offertes ingekomen moeten zijn (indien de opdracht voorkwam in een jaarlijkse enuntiatieve aankondiging voor het lopende begrotingsjaar)	Zoals hierboven, behalve dat dag D+52 dag D+36 wordt
18, lid 5	Bezichtiging op de plaats zelf en inzage ter plaatse van bij het bestek behorende stukken	De bovengenoemde termijnen D+52 en D+36 dienen dienovereenkomstig te worden verlengd

Niet-openbare procedures

Artikel	Verrichting	Dag
17, lid 2	Verzending bericht van aanbesteding aan het Bureau voor officiële publicaties zo snel mogelijk en langs de meest passende kanalen	Dag D
17, lid 6	Publicatie in de nationale pers	Niet vóór dag D
17, lid 5	Publicatie door het Bureau voor officiële publicaties der EG	In beginsel uiterlijk op dag D+12
19, lid 1 19, lid 5	Termijn voor inzending van aanvragen tot deelneming of verzending van schriftelijke bevestigingen van aanvragen die per telegram, telex, fax of telefoon zijn gedaan	Een bepaalde, in het bericht van aanbesteding vermelde datum, niet eerder dan de eerste werkdag op of na dag D+37. Indien wordt gekozen voor de vroegste datum die volgens deze regel mogelijk is, kan de termijn niet eerder verstrijken dan het laatste uur van die dag.
19, lid 2	Verzending van schriftelijke uitnodigingen tot inschrijving	Geen wettelijke termijn, maar zoals aangegeven in het bericht van aanbesteding
19, lid 2, sub a)	Verzoeken om aanvullende stukken te verkrijgen die niet bij de uitnodigingsbrief waren gevoegd	Tijdig
19, lid 6	Verstrekken van nadere inlichtingen	Uiterlijk zes dagen vóór de datum waarop de offertes ingekomen moeten zijn
19, lid 3	Datum waarop de offertes ingekomen moeten zijn (indien de opdracht niet voorkwam in een jaarlijkse enuntiatieve aankondiging voor het lopende begrotingsjaar)	Een bepaalde, in de uitnodigingsbrief vermelde datum, niet eerder dan de eerste werkdag op of na dag D+40. Indien wordt gekozen voor de vroegste datum die volgens deze regel mogelijk is, kan de termijn niet eerder verstrijken dan het laatste uur van die dag.
19, lid 4	Datum waarop de offertes ingekomen moeten zijn (indien de opdracht was opgenomen in een jaarlijkse enuntiatieve aankondiging voor het lopende begrotingsjaar)	Zoals hierboven behalve dat dag D+40 dag D+26 wordt
19, lid 7	Bezichtiging op de plaats zelf of inzage ter plaatse van de bij het bestek behorende stukken	De bovengenoemde termijnen D+40 en D+26 dienen dienovereenkomstig te worden verlengd

Versnelde niet-openbare procedures

Artikel	Verrichting	Dag
17, lid 2	Verzending bericht van aanbesteding aan het Bureau voor officiële publicaties per telex, telegram of fax	Dag D
17, lid 6	Publicatie in de nationale pers	Niet vóór dag D
17, lid 5	Publicatie door het Bureau voor officiële publicaties der EG	In beginsel uiterlijk op dag D+5
19, lid 1 20, lid 3	Termijn voor inzending van aanvragen tot deelneming of verzending van schriftelijke bevestigingen van aanvragen die per telefoon, telegram, telex of fax zijn gedaan	Een bepaalde, in het bericht van aanbesteding vermelde datum, niet eerder dan de eerste werkdag op of na dag D+15. Indien wordt gekozen voor de vroegste datum die volgens deze regel mogelijk is, kan de termijn niet eerder verstrijken dan het laatste uur van die dag.
19, lid 2	Verzending van schriftelijke uitnodigingen tot inschrijving	Geen wettelijke termijn, maar zoals aangegeven in het bericht van aanbesteding
19, lid 2, sub a)	Verzoeken om aanvullende stukken te verkrijgen die niet bij de uitnodigingsbrief waren gevoegd	Tijdig
20, lid 2	Verstrekken van nadere inlichtingen	Uiterlijk vier dagen vóór de datum waarop de offertes moeten zijn ingekomen
19, lid 3	Datum waarop de offertes moeten zijn ingekomen (ongeacht of de opdracht opgenomen was in een jaarlijkse enuntiatieve aankondiging voor het lopende begrotingsjaar)	Een bepaalde, in de uitnodigingsbrief vermelde datum, niet eerder dan de eerste werkdag op of na dag D+10. Indien wordt gekozen voor de vroegste datum die volgens deze regel mogelijk is, kan de termijn niet eerder verstrijken dan het laatste uur van die dag.
19, lid 7	Bezichtiging op de plaats zelf of inzage ter plaatse van de bij het bestek behorende stukken	De bovengenoemde termijn D+10 dient dienovereenkomstig te worden verlengd

Onderhandelingsprocedures (met bekendmaking van een bericht van aanbesteding)

Artikel	Verrichting	Dag
17, lid 2	Verzending bericht van aanbesteding aan het Bureau voor officiële publicaties zo snel mogelijk en langs de meest passende kanalen	Dag D
17, lid 6	Publicatie in de nationale pers	Niet vóór dag D
17, lid 5	Publicatie door het Bureau voor officiële publicaties der EG	In beginsel uiterlijk op dag D+12
19, lid 1 19, lid 5	Termijn voor inzending van aanvragen tot deelneming of verzending van schriftelijke bevestigingen van aanvragen die per telefoon, telegram, telex of fax zijn gedaan	Een bepaalde, in het bericht van aanbesteding vermelde datum, niet eerder dan de eerste werkdag op of na dag D+37. Indien wordt gekozen voor de vroegste datum die volgens deze regel mogelijk is, kan de termijn niet eerder verstrijken dan het laatste uur van die dag.
19, lid 2	Verzending van brieven met een uitnodiging tot de onderhandelingen	Geen wettelijke termijn, maar zoals aangegeven in het bericht van aanbesteding

Versnelde onderhandelingsprocedures (met bekendmaking van een bericht van aanbesteding)

Artikel	Verrichting	Dag
17, lid 2	Verzending bericht van aanbesteding aan het Bureau voor officiële publicaties per telex, telegram of fax	Dag D
17, lid 6	Publicatie in de nationale pers	Niet vóór dag D
17, lid 5	Publicatie door het Bureau voor officiële publicaties der EG	In beginsel uiterlijk op dag D+5
19, lid 1 20, lid 3	Termijn voor het inzenden van aanvragen tot deelneming of verzending van schriftelijke bevestigingen van aanvragen die per telefoon, telegram, telex of fax zijn gedaan	Een bepaalde, in het bericht vermelde datum, niet eerder dan de eerste werkdag op of na dag D+15. Indien wordt gekozen voor de vroegste datum die volgens deze regel mogelijk is, kan de termijn niet eerder verstrijken dan het laatste uur van die dag.
19, lid 2	Verzending van brieven met uitnodiging tot onderhandelingen	Geen wettelijke termijn, maar zoals aangegeven in het bericht van aanbesteding.

4.9 Wijze van berekening van de termijnen

De termijnen moeten worden berekend overeenkomstig Verordening nr. 1182/71 van de Raad van 3 juni 1971.

Van de daarin vervatte regels zijn de volgende relevant voor de richtlijn “diensten”:

- (a) Indien bepaalde stappen in een lidstaat van een aanbestedende dienst binnen een termijn van D dagen na een bepaalde gebeurtenis moeten worden genomen, wordt de dag na die waarop de gebeurtenis plaatsvindt beschouwd als dag 1, de volgende dag als dag 2 en zo verder tot dag D. Als dag D in de betrokken lidstaat een werkdag* is, moet de te stellen handeling worden verricht vóór het verstrijken van het laatste uur op dag D. Indien dag D geen werkdag* is, moet de handeling worden verricht vóór het verstrijken van het laatste uur van de daarop volgende werkdag.¹⁰⁵
- (b) Indien een termijn die door een aanbestedende dienst is vastgesteld voor de inzending van documenten niet minder dan D dagen vanaf een bepaalde gebeurtenis mag bedragen, wordt de dag na de dag waarop de gebeurtenis plaatsvindt beschouwd als dag 1 en zo verder tot dag D. Indien dag D in de lidstaat van de aanbestedende dienst een werkdag* is, mag de aanbestedende dienst de termijn niet eerder laten verstrijken dan op dag D (d.w.z. op het laatste uur van dag D). Indien dag D geen werkdag* is, mag de aanbestedende dienst de termijn niet vroeger laten verstrijken dan de daarop volgende werkdag* (d.w.z. op het laatste uur van die werkdag).¹⁰⁶
- (c) Indien een aanbestedende dienst verplicht is iets uiterlijk D dagen vóór een bepaalde datum te doen, wordt de dag vóór die datum beschouwd als dag 1, de dag daarvoor als dag 2 en zo verder tot dag D. De aanbestedende dienst moet uiterlijk op het laatste uur van dag D de betrokken handeling verricht hebben.¹⁰⁷
- (d) Indien een aanbestedende dienst in een aankondiging of ander bescheid een vooraf vastgestelde datum aangeeft als de uiterste datum om iets te doen, kan hij de betrokken handeling geldig verrichten tot uiterlijk het laatste uur op die datum.¹⁰⁸
- (e) Indien een aanbestedende dienst in een aankondiging of ander bescheid een vooraf vastgestelde datum en uur aangeeft als het uiterste tijdstip om iets te doen, kan de betrokken handeling geldig worden verricht tot het genoemde uur op de genoemde datum.¹⁰⁹

* Een werkdag is elke dag behalve een zaterdag, een zondag of een dag die in de betrokken lidstaat als een officiële feestdag is erkend en die als zodanig door de Commissie in het Publicatieblad van de EG is bekendgemaakt.

¹⁰⁵ Verordening nr. 1182/71, artikel 3.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ *Ibidem*, maar zie artikel 3, lid 4, laatste zin.

¹⁰⁸ Kan impliciet worden afgeleid uit Verordening nr. 1182/71, artikel 3.

¹⁰⁹ Verordening nr. 1182/71, artikel 3, lid 2.

4.10 Wijze van indiening van aanvragen tot deelneming in niet-openbare en onderhandelingsprocedures

In niet-openbare procedures en onderhandelingsprocedures met voorafgaande bekendmaking van een bericht van aanbesteding mogen de aanvragen tot deelneming worden gedaan per brief, per telegram, per telex, per fax of per telefoon. In geval van een aanvraag per telegram, per fax, per telex of per telefoon moeten de gegadigden hun aanvraag evenwel bevestigen per brief die wordt verzonden vóór het verstrijken van de termijn waarbinnen de aanvragen worden ingewacht.¹¹⁰

In het kader van een versnelde procedure bepaalt de richtlijn “diensten” dat aanvragen tot deelneming langs de snelst mogelijke kanalen moeten geschieden. Aanvragen die anders dan per brief worden gedaan, zijn evenwel slechts geldig indien ze worden bevestigd per brief die wordt verzonden vóór het verstrijken van de termijn.¹¹¹

4.11 Wijze van uitnodiging tot inschrijving in niet-openbare en onderhandelingsprocedures¹¹²

Zowel in onderhandelingsprocedures met voorafgaande bekendmaking van een bericht van aanbesteding als in niet-openbare procedures moeten de aanbestedende diensten de uitgekozen gegadigden schriftelijk uitnodigen tot het doen van hun offertes. Deze uitnodigingen moeten gelijktijdig aan alle uitgekozen gegadigden worden verzonden.

Bij de uitnodigingsbrief moeten het bestek en de aanvullende stukken worden ingesloten. Daarenboven moet de brief de volgende gegevens bevatten:

- het adres van de dienst waar het bestek kan worden aangevraagd en de uiterste datum voor deze aanvraag, alsmede het eventueel ter verkrijging van deze stukken te betalen bedrag en de wijze van betaling daarvan (dit is alleen vereist indien het bestek en de aanvullende stukken niet bij de uitnodigingsbrief zijn ingesloten);
- de uiterste datum voor inzending van de offertes, het adres waaraan deze moeten worden gericht en de taal of talen waarin zij moeten worden gesteld;
- een verwijzing naar het gepubliceerde bericht van aanbesteding;
- een aanduiding van de stukken die eventueel moeten worden bijgesloten, hetzij ter staving van de door de gegadigde verstrekte controleerbare verklaringen, hetzij ter aanvulling van de inlichtingen die hij verstrekt om zijn economische en financiële draagkracht en technische bekwaamheid aan te tonen;
- de gunningscriteria, indien deze niet in het bericht van aanbesteding zijn vermeld.

¹¹⁰ Artikel 19, lid 5, van de richtlijn “diensten”.

¹¹¹ Artikel 20, lid 3, van de richtlijn “diensten”.

¹¹² Artikel 19, lid 2, van de richtlijn “diensten”.

5. Gemeenschappelijke regels op technisch gebied

De in dit hoofdstukje besproken regels zijn van toepassing op opdrachten voor dienstverlening voor zover de betrokken diensten zijn opgenomen in bijlage IA of bijlage IB bij de richtlijn “diensten”.

5.1 Welke technische specificaties kunnen worden voorgeschreven?

De aanbestedende diensten moeten in de algemene documenten of in de contractuele documenten die bij iedere opdracht behoren de technische specificaties aangeven waaraan de diensten moeten voldoen. De keuze van deze specificaties is niet geheel vrij. De richtlijn “diensten” bevat een aantal regels die de aanbestedende diensten ervan moeten weerhouden nationale dienstverleners te bevoordelen door het kiezen van normen waaraan in de praktijk alleen die kunnen voldoen.

Bijgevolg dienen de aanbestedende diensten de technische specificaties aan te geven door verwijzing naar:

- nationale normen ter omzetting van Europese normen; of
- Europese technische goedkeuringen; of
- gemeenschappelijke technische specificaties.

Deze algemene regel geldt evenwel niet indien bindende nationale technische voorschriften die verenigbaar zijn met het Gemeenschapsrecht anders voorschrijven.

De definities van de diverse hierboven gebruikte termen luidt als volgt:¹¹³

Technische specificatie: alle technische voorschriften, met name die welke zijn opgenomen in het bestek, die een omschrijving geven van de vereiste kenmerken van een werk, een materiaal een product of een levering en aan de hand waarvan op objectieve wijze een werk, een materiaal, een product of een levering zodanig kan worden omschreven dat dit beantwoordt aan het gebruik waarvoor het door de aanbestedende dienst is bestemd.

Deze voorschriften omvatten het niveau van kwaliteit en gebruiksgeschiktheid, veiligheid en afmetingen met inbegrip van de voorschriften voor het materiaal, het product of de levering inzake het systeem voor het waarborgen van de kwaliteit, de terminologie, de symbolen, de proefnemingen en proefnemingsmethoden, de verpakking en het merken of etiketteren.

Zij omvatten eveneens de voorschriften voor het berekenen en het ontwerpen van het werk, de voorwaarden voor de proefnemingen, controle en oplevering van de werken, alsmede de bouwtechnieken of bouwwijzen en alle andere voorwaarden van technische aard die de aanbestedende dienst bij algemene dan wel bijzondere maatregelen kan voorschrijven met betrekking tot de voltooide werken en tot de materialen of bestanddelen waaruit deze werken zijn samengesteld.

¹¹³ Zie bijlage II bij de richtlijn “diensten”.

Norm: technische specificatie die door een erkende normaliseringsinstelling voor herhaalde of voortdurende toepassing is goedgekeurd, waarvan de inachtneming in beginsel niet verplicht is.

Europese norm: norm die door het Europees Comité voor normalisatie (CEN) of het Europees Comité voor elektrotechnische normalisatie (Cenelec) als "Europese norm (EN)" of "harmonisatiebescheid (HD)" is goedgekeurd volgens de gemeenschappelijke regels van deze organisaties of die is goedgekeurd door het Europees Normalisatie-instituut voor de telecommunicatie (ETSI) als een "Europese telecommunicatienorm" (NET).

Europese technische goedkeuring: op de bevinding dat aan de fundamentele voorschriften wordt voldaan, gebaseerde, gunstig uitvallende technische beoordeling waarbij een product geschikt wordt verklaard voor het gebruik voor bouwdoeleinden volgens zijn intrinsieke eigenschappen en de voor de toepassing en het gebruik ervan vastgestelde voorwaarden. De Europese technische goedkeuring wordt afgegeven door de te dien einde door de lidstaat erkende instelling;

Gemeenschappelijke technische specificatie: de technische specificatie die volgens een door de lidstaten erkende procedure is opgesteld met het oog op een uniforme toepassing in alle lidstaten en die in het *Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen* is bekendgemaakt.

Fundamentele voorschriften: voorschriften met betrekking tot de veiligheid, de gezondheid en andere aspecten van algemeen belang waaraan de werking kunnen voldoen.

5.2 Uitzonderingen

In vier categorieën van gevallen die in de richtlijn "diensten" worden vermeld¹¹⁴, kunnen de aanbestedende diensten afwijken van de hierboven gegeven algemene regel. Die vier categorieën zijn:

- (a) Indien de nationale normen ter omzetting van Europese normen, de Europese technische goedkeuringen of de gemeenschappelijke technische specificaties geen bepalingen bevatten inzake de vaststelling van overeenstemming of indien er geen technische middelen zijn om de overeenkomst van een product met deze normen, deze Europese technische goedkeuringen of deze gemeenschappelijke technische specificaties op bevredigende wijze vast te stellen.

Op deze uitzondering kan men zich met name beroepen wanneer problemen bij het vaststellen van de overeenstemming met technische specificaties die aan de algemene regel beantwoorden aanleiding kunnen geven tot rechtsonzekerheid.

- (b) Indien de vaststelling van technische specificaties overeenkomstig de algemene regel afbreuk zou doen aan de toepassing van

¹¹⁴ Artikel 14, lid 3, van de richtlijn "diensten".

Richtlijn 86/361/EEG van de Raad van 24 juli 1986 betreffende de eerste fase van de wederzijdse erkenning van goedkeuringen van eindapparatuur voor telecommunicatie¹¹⁵ of van Beschikking 87/95/EEG van de Raad van 22 december 1986 betreffende de normalisatie op het gebied van de informatietechnologieën en de telecommunicatie¹¹⁶ of van andere communautaire besluiten betreffende diensten of producten op specifieke gebieden.

Op deze uitzondering kan men zich beroepen wanneer technische harmonisatie op Europees niveau met betrekking tot bepaalde producten en diensten achterwege blijft.

- (c) Indien het gebruik van technische specificaties zoals vastgesteld overeenkomstig de algemene regel de aanbestedende dienst zou verplichten tot het gebruik van producten of van materiaal dat met de reeds door de aanbestedende dienst gebruikte apparatuur onverenigbaar is, dan wel tot buitensporig hoge kosten of tot onevenredig grote technische moeilijkheden zou leiden.

Op deze uitzondering kan echter slechts een beroep worden gedaan in het kader van een welomschreven en schriftelijk vastgelegde strategie met het oog op overgang binnen een vastgestelde termijn naar Europese normen, Europese technische goedkeuringen of gemeenschappelijke technische specificaties.

- (d) Indien het betrokken project werkelijk innoverend is, waardoor het gebruik van bestaande Europese normen, Europese technische goedkeuringen of gemeenschappelijke technische specificaties niet dienstig zou zijn.

Aanbestedende diensten die gebruik maken van deze mogelijkheden om van de algemene regel af te wijken, moeten de redenen daarvoor in hun interne documentatie vermelden en deze op verzoek aan de lidstaten en aan de Commissie mededelen. Indien enigszins mogelijk dienen de aanbestedende diensten deze redenen eveneens te vermelden in het bericht van aanbesteding of in het bestek¹¹⁷.

5.3 Alternatieve specificaties wanneer er geen Europese normen, Europese technische goedkeuringen of gemeenschappelijke technische specificaties bestaan

Indien er geen Europese normen, Europese technische goedkeuringen of gemeenschappelijke technische specificaties bestaan, schrijft de richtlijn “diensten” voor dat de technische specificaties aan de hand van de volgende regels moeten worden vastgesteld:

- (a) door verwijzing naar de nationale technische specificaties waarvan is erkend dat zij aan de fundamentele voorschriften van de Gemeenschapsrichtlijnen inzake technische harmonisatie voldoen, zulks volgens de in die richtlijnen vastgestelde procedures en met name volgens die van Richtlijn 89/106/EEG;¹¹⁸

¹¹⁵ PB L 217 van 5.8.86, blz. 21, zoals gewijzigd bij Richtlijn 91/263/EEG (PB L 128 van 23.5.91, blz. 1).

¹¹⁶ PB L 36 van 7.2.87, blz. 31.

¹¹⁷ Artikel 14, lid 4, van de richtlijn “diensten”.

¹¹⁸ PB L 40 van 11.2.89, blz. 12.

- (b) door verwijzing naar de nationale technische specificaties inzake het ontwerpen, het berekenen en het uitvoeren van de werken en het gebruik van de producten;
- (c) door verwijzing naar andere documenten.

Indien, bij gebreke van Europese normen, Europese technische goedkeuringen en gemeenschappelijke technische specificaties, een aanbestedende dienst besluit te verwijzen naar andere documenten is het wenselijk in volgorde van voorkeur te verwijzen naar:

- i) nationale normen waarin de door het land van de aanbestedende dienst aanvaarde internationale normen zijn omgezet; of
- ii) andere nationale normen en nationale technische goedkeuringen van het land van de aanbestedende dienst; of
- iii) andere normen.

Alle in dit punt 5.3 gegeven regels moeten evenwel worden toegepast met inachtneming van de arresten van het Hof van Justitie betreffende "maatregelen van gelijke werking als kwantitatieve beperkingen".

Beklemtoond dient te worden dat het aangeven van technische specificaties anders dan door verwijzing naar nationale normen ter omzetting van Europese normen, Europese technische goedkeuringen of gemeenschappelijke technische specificaties kan leiden tot handelsbelemmeringen indien daardoor het gebruik van producten die in andere lidstaten vervaardigd zijn, wordt uitgesloten¹¹⁹. Dergelijke belemmeringen zijn slechts verenigbaar met het Gemeenschapsrecht indien zij zijn ingegeven door dwingende noodzaak of indien zij binnen de werkingssfeer van artikel 36 van het Verdrag vallen.

Een aanbestedende dienst mag derhalve offertes niet afwijzen enkel en alleen op grond van het feit dat zij niet voldoen aan nationale normen of andere normen waarnaar hij verwijst voor het aangeven van de technische specificaties. Een aanbestedende dienst mag een offerte slechts afwijzen indien hij tot de bevinding komt dat aan de strikt noodzakelijke vereisten, indien die er zijn, niet is voldaan¹²⁰

5.4 Discriminatoire specificaties zijn steeds verboden

De richtlijn "diensten" verbiedt de lidstaten om in de contractbepalingen technische specificaties op te nemen die verwijzen naar producten van een bepaald fabrikaat of een bepaalde herkomst of naar producten die volgens welbepaalde procédés zijn vervaardigd en waardoor derhalve bepaalde dienstverleners worden bevoordeeld of uitgesloten. Dit geldt met name voor de vermelding van merken, octrooien of types of van een specifiek

¹¹⁹ Zie het arrest van het Hof in zaak 45/87, *Commissie/Ierland* (waterleidingbuizen), Jurispr. 1988, blz. 1369.

¹²⁰ Zie b.v. het arrest van het Hof in zaak 120/78, *Rewe-Zentral AG/Bundesmonopolverwaltung für Branntwein*, (Cassis de Dijon), Jurispr. 1981, blz. 649.

fabrikaat of een specifieke herkomst. Afwijkingen van deze algemene regel zijn evenwel toegestaan indien de aanbestedende dienst kan aantonen dat:

- (a) het gebruik van dergelijke specificaties door het voorwerp van de opdracht gerechtvaardigd wordt; of
- (b) de aanduiding vergezeld gaat van de vermelding "of daarmee overeenstemmend", en het de aanbestedende diensten niet mogelijk is door middel van voldoende nauwkeurig en voor alle betrokkenen begrijpelijke specificaties het voorwerp van de opdracht te omschrijven¹²¹.

¹²¹ Zie b.v. het arrest van het Hof in zaak C-359/93, *Commissie/Nederland*, 24.1.1995. In dit arrest verklaart het Hof voor recht dat het weglaten van de vermelding "of daarmee overeenstemmend" na de specificatie "UNIX" voor een software-systeem een inbreuk op de toepasselijke richtlijn overheidsopdrachten inhoudt.

6. Deelneming aan gunningsprocedures en gunning van de opdracht

Om een werkelijk open mededinging op communautair niveau, en daardoor ook een echte liberalisatie van het intracommunautaire handelsverkeer op het gebied van overheidsopdrachten voor dienstverlening tot stand te kunnen brengen, moest worden voorkomen dat de selectie van de dienstverleners en de beoordeling van hun offertes zou gebeuren volgens criteria die door de aanbestedende diensten willekeurig worden vastgesteld. Daartoe worden in titel VI van de richtlijn gemeenschappelijke regels inzake de deelneming aan aanbestedingsprocedures vastgesteld, alsmede criteria voor de kwalitatieve selectie van dienstverleners en criteria voor de gunning van opdrachten.

6.1 Gemeenschappelijke regels inzake deelneming aan aanbestedingsprocedures

Artikel 23 van de richtlijn “diensten” bepaalt dat de opdracht wordt gegund:

- op basis van de in titel VI, hoofdstuk 3 (zie punt 6.3) aangegeven criteria;
- met inachtneming van artikel 24 betreffende varianten (zie punt 6.1.5);
- na uitsluiting van bepaalde ongeschikte categorieën van dienstverleners (zie punt 6.2.1);
- en nadat de geschiktheid van de dienstverleners uit een oogpunt van economische en financiële draagkracht (zie punt 6.2.3) en technische bekwaamheid (zie punt 6.2.4) is nagegaan.

De geschiktheid van dienstverleners moet zowel in openbare als in niet-openbare en onderhandelingsprocedures worden onderzocht. Indien dit onderzoek gunstig uitvalt, heeft dit evenwel in de drie soorten procedures niet dezelfde gevolgen.

In een openbare procedure verleent het feit dat hij aan de vooraf vastgesteld selectiecriteria voldoet aan de betrokken inschrijver automatisch het recht deel te nemen aan de aanbestedingsprocedure. De aanbestedende dienst is met andere woorden verplicht alle offertes die door dergelijke inschrijvers worden ingediend te onderzoeken.

In niet-openbare en onderhandelingsprocedures daarentegen kunnen gegadigden die aan de vooraf vastgestelde selectiecriteria voldoen, toch van de aanbestedingsprocedure worden uitgesloten, aangezien de aanbestedende dienst het aantal gegadigden dat hij uitnodigt tot inschrijven c.q. tot onderhandelen kan beperken, zij het dat zijn keuzevrijheid terzake niet onbegrensd is (zie punt 6.1.2).

In de logica van de richtlijn “diensten” zijn het onderzoek naar de geschiktheid van de dienstverleners en de gunning van de opdracht twee afzonderlijke verrichtingen in het verloop van een aanbestedingsprocedure. Het Hof van Justitie heeft in dit verband aan de ene kant gesteld dat de chronologische scheiding van de twee fasen niet als een strikte en formele verplichting moet worden gezien, maar heeft aan de andere kant wel beklemtoond dat er op het stuk van de te hanteren criteria een duidelijke scheiding tussen beide moet zijn. Volgens het Hof¹²² "sluit de richtlijn weliswaar niet uit dat het

¹²² Zie het arrest van het Hof in zaak 31/87, *Gebroeders Beentjes BV/Nederland*, Jurispr. 1988, blz. 4635, r.o. 16.

onderzoek naar de geschiktheid van de inschrijvers en de gunning van de opdracht gelijktijdig plaatsvinden, maar zij bevat voor die twee verrichtingen wel verschillende regels."

Bijgevolg mag de aanbestedende dienst bij de gunning van de opdracht geen rekening houden met de grotere of kleinere financiële draagkracht van een inschrijver. Evenmin mag een inschrijver die niet aan de vooraf vastgestelde selectiecriteria voldoet weer worden opgevestigd omdat zijn offerte gunstig wordt beoordeeld.

Bij dit alles moeten de aanbestedende diensten de vertrouwelijke aard van alle door de gegadigden of inschrijver verstrekte inlichtingen in acht nemen.

6.1.1 Keuze van het aantal gegadigden in niet-openbare en onderhandelingsprocedures

De leveranciers die worden uitgenodigd tot inschrijven c.q. tot onderhandelen mogen uitsluitend worden gekozen uit degenen die zich op grond van het bericht van aanbesteding als gegadigde hebben opgegeven en die aan de gestelde eisen voldoen. Deze eisen mogen uitsluitend gebaseerd zijn op de in punt 6.2 besproken kwalitatieve selectiecriteria.

Artikel 27, lid 1, van de richtlijn "diensten" zegt het als volgt: "bij niet-openbare procedures en bij procedures van gunning via onderhandelingen kiezen de aanbestedende diensten uit degenen die aan de in de artikelen 29 tot en met 35 gestelde eisen voldoen en aan de hand van de over de eigen situatie van de dienstverlener verstrekte gegevens en de gegevens en bescheiden die nodig zijn voor de beoordeling van de technische en economische minimumeisen waaraan deze moet voldoen, de gegadigden die zij zullen uitnodigen om in te schrijven of deel te nemen aan de onderhandelingen".

Belangrijk

De aanbestedende diensten zijn niet verplicht alle gegadigden uit te nodigen die aan de voor de opdracht gestelde voorwaarden voldoen. Alle gegadigden die worden uitgenodigd, mogen evenwel slechts worden uitgekozen op grond van de doorzichtige en objectieve kwalitatieve selectiecriteria die vooraf zijn vastgesteld.

De aanbestedende diensten mogen derhalve het aantal tot inschrijven of tot onderhandelen uitgenodigde gegadigden niet anders beperken dan door die gegadigden uit te kiezen die op grond van de in het bericht van aanbesteding vermelde selectiecriteria over de beste kwalificaties beschikken. Voorts mogen zij dit slechts doen indien zij vooraf in het bericht van aanbesteding het aantal, of het minimum- en maximaal aantal gegadigden opgeven dat zij voornemens zijn uit te nodigen tot het doen van een offerte of tot deelneming aan de onderhandelingen. Bij gebreke van een dergelijke vermelding mag geen beperkende selectie worden gemaakt uit de gegadigden die zich volgens de regels hebben aangemeld en die de vereiste kwalificaties bezitten.

Bij niet openbare procedures moeten het minimum- en het maximaal aantal uitgenodigde gegadigden worden vastgesteld met inachtneming van de aard van de te verlenen diensten. Het minimumaantal mag niet minder dan vijf bedragen. Ingeval de

aanbestedende dienst tevens een maximum aantal wil vaststellen dient dit eveneens te gebeuren in het bericht van aanbesteding, bijvoorbeeld “tussen 5 en 20 dienstverleners”.¹²³ Wanneer het aantal c.q. het minimum- en maximaantal eenmaal in het bericht van aanbesteding is vastgesteld, mag dit niet meer worden gewijzigd.

Belangrijk

De richtlijn “diensten” bepaalt voorts dat het aantal gegadigden die in niet-openbare procedures worden uitgenodigd tot inschrijven in ieder geval groot genoeg moet zijn om een werkelijke mededinging te garanderen. Zelfs wanneer een aan de richtlijn beantwoordend minimaantal is opgegeven, kan een aanbestedende dienst immers in de onmogelijkheid verkeren zich daaraan te houden indien te weinig dienstverleners die de voor de opdracht vereiste kwalificaties bezitten zich hebben aangemeld. In dat geval heeft de aanbestedende dienst geen andere keuze dan alle gegadigden uit te nodigen die aan de selectiecriteria voldoen.

Bij onderhandelingsprocedures met voorafgaande bekendmaking van een bericht van aanbesteding mag het aantal gegadigden dat wordt uitgenodigd om deel te nemen aan de onderhandelingen niet minder dan drie bedragen, voor zover er uiteraard voldoende geschikte gegadigden zijn.¹²⁴

6.1.2 Uitnodiging van dienstverleners uit andere lidstaten¹²⁵

De richtlijn “diensten” legt de lidstaten en de aanbestedende diensten in ieder geval de verplichting op dat de uitnodigingen tot inschrijving of tot deelneming aan de onderhandelingen zonder discriminatie en onder dezelfde voorwaarden als die welke van toepassing zijn op binnenlandse dienstverleners, moeten worden verzonden aan onderdanen van andere lidstaten die aan de gestelde vereisten voldoen.¹²⁶

In dit verband mag men volgens de Commissie in de regel aannemen dat er bij de selectie van de gegadigden geen sprake is van discriminatie op grond van nationaliteit, indien de aanbestedende dienst tussen de uitgekozen dienstverleners uit eigen land en uit andere landen dezelfde verhouding heeft bewaard als er bestond tussen alle dienstverleners die aan de gestelde eisen voldeden. Als er bijvoorbeeld 20 aanvragen tot deelneming waren ingekomen, waarvan er 15 aan de gestelde eisen voldeden en 3 van die 15 zijn dienstverleners uit andere lidstaten, dan mag worden verwacht dat er per 5 gegadigden die worden uitgenodigd tot inschrijven minstens 1 uit een andere lidstaat afkomstig is.

Indien hiernaar om welke reden ook, bijvoorbeeld ingeval van een klacht, een grondig onderzoek moet worden ingesteld staat dit vermoeden er niet aan in de weg dat de door de aanbestedende dienst in aanmerking genomen factoren aan een nader onderzoek worden onderworpen.

¹²³ Artikel 27, lid 2, van de richtlijn “diensten”.

¹²⁴ Artikel 27, lid 3, van de richtlijn “diensten”.

¹²⁵ Artikel 27, lid 4, van de richtlijn “diensten”.

¹²⁶ Een bepaling die een deel van de werken (of diensten) voorbehoudt voor inschrijvers die hun zetel hebben in de regio waar de werken (of diensten) moeten worden uitgevoerd, houdt een discriminatie in jegens inschrijvers uit andere lidstaten; zaak C-360/89, *Commissie/Italië*, Jurispr. [1992], blz.I-3401; Zaak C-21/88, *Du Pont de Nemours Italiana S.p.A./Unità Sanitaria Locale No. 2 di Carrara*, Jurispr. [1990], blz. I-889.

6.1.3 Rechtsvorm van de dienstverleners¹²⁷

Combinaties van dienstverleners moeten worden toegelaten tot het indienen van offertes zonder dat zij een specifieke rechtsvorm moeten aannemen. Indien de opdracht aan een bepaalde combinatie van dienstverleners wordt gegund, kan van deze wel verlangd worden dat zij een bepaalde rechtsvorm aanneemt indien dat voor de uitvoering van de opdracht noodzakelijk is.

Gegadigden of inschrijvers die krachtens de wetgeving van de lidstaat waarin zij zijn gevestigd, gerechtigd zijn de betrokken diensten als natuurlijke persoon te verlenen, mogen niet worden afgewezen louter op grond van het feit dat zij krachtens de wetgeving van de lidstaat waarin de opdracht wordt gegund, een rechtspersoon zouden moeten zijn. Het omgekeerde geldt eveneens, d.w.z. wanneer de gegadigde of inschrijver een rechtspersoon is en het recht van de lidstaat waar de opdracht wordt gegund voorschrijft dat de dienst moet worden verleend door een natuurlijk persoon.

Aangezien de identiteit van de bij het verlenen van een dienst betrokken personen belangrijk is, mogen aanbestedende diensten van dienstverleners die rechtspersonen zijn verlangen dat zij in hun inschrijving of aanvraag tot deelneming de namen en beroepskwalificaties vermelden van het personeel dat met het verlenen van de dienst zal worden belast.

6.1.4 Offertes met varianten¹²⁸

Zoals gezegd in hoofdstuk 4 moeten de aanbestedende diensten in de algemene documenten of in de contractuele documenten de technische specificaties opgeven van de diensten die moeten worden verleend. Zowel voor de bedrijven als voor de gebruikers is het evenwel van belang dat de mogelijkheid bestaat dat diensten worden aangeboden die weliswaar niet beantwoorden aan de omschrijving die door de aanbestedende dienst is gegeven maar die wel aan de gestelde vereisten voldoen. Deze mogelijkheid stimuleert het onderzoek naar nieuwe technologieën en laat de gebruikers profiteren van de technische vooruitgang en een ruimere keuze van diensten.

Onder bepaalde voorwaarden biedt de richtlijn “diensten” de inschrijvers dan ook de mogelijkheid in hun offertes varianten voor te stellen.

De eerste voorwaarde is dat varianten slechts kunnen worden toegestaan wanneer het gunningscriterium de economisch voordeligste aanbieding is. Een variant kan immers slechts correct worden beoordeeld en met offertes die aan de technische specificaties beantwoorden worden vergeleken door de offertes onder diverse aspecten te onderzoeken, hetgeen veronderstelt dat meerdere beoordelingscriteria, en niet alleen de laagste prijs, worden gehanteerd.

¹²⁷ Artikel 26, lid 1, van de richtlijn “diensten”.

¹²⁸ Artikel 24 van de richtlijn “diensten”.

De richtlijn “diensten” laat het aan de aanbestedende dienst over te beslissen of hij varianten wil toestaan of verbieden, en vast te stellen welk soort varianten hij eventueel in aanmerking wenst te nemen en aan welke vormvereisten deze moeten voldoen. Zo kan de aanbestedende dienst bijvoorbeeld verlangen dat tegelijk met de variant een basisofferte wordt ingediend.

De tweede voorwaarde is dat, wanneer varianten zijn toegestaan, de aanbestedende dienst niet verplicht is dit in het bericht van aanbesteding te vermelden¹²⁹, maar in het bestek wel moet aangeven aan welke minimumeisen de varianten moeten voldoen en hoe zij moeten worden gepresenteerd.

De derde voorwaarde is dat varianten slechts in aanmerking kunnen worden genomen indien zij aan de in de technische documenten vermelde minimumeisen voldoen¹³⁰.

De aanbestedende diensten mogen een ingediende variant niet verwerpen enkel en alleen omdat deze is opgesteld met gebruikmaking van technische specificaties die zijn omschreven door verwijzing naar nationale normen ter omzetting van Europese normen, naar Europese technische goedkeuringen, naar gemeenschappelijke technische specificaties of zelfs naar nationale technische specificaties als bedoeld in hoofdstuk 4.

Daarenboven mogen aanbestedende diensten die varianten hebben toegestaan een variant niet verwerpen enkel en alleen omdat de keuze ervan zou leiden tot de omzetting van een opdracht voor dienstverlening in een opdracht voor leveringen. Dit verbod betreft met name varianten die leiden tot het leveren van producten voor een waarde die de waarde van de diensten te boven gaat.

6.1.5 Onderaanneming¹³¹

Onderaanneming door dienstverleners wordt in de richtlijn “diensten” niet als zodanig geregeld. Teneinde de uitvoering van opdrachten voor dienstverlening doorzichtiger te maken wordt in de richtlijn “diensten” evenwel bepaald dat de aanbestedende dienst de inschrijvers in het bestek kan verzoeken hem in hun offerte mede te delen welk gedeelte van de opdracht zij eventueel voornemens zijn aan derden in onderaanneming te geven.

6.1.6 Verplichtingen die terzake van de arbeidsbescherming en de arbeidsvoorwaarden gelden op de plaats waar de diensten worden verricht¹³²

De aanbestedende dienst kan, al dan niet op last van een lidstaat, in het bestek aangeven bij welke dienst of diensten de inschrijvers de terzake dienende informatie kunnen verkrijgen over de verplichtingen die terzake van de arbeidsbescherming en de arbeidsvoorwaarden gelden in de lidstaat, de regio of de plaats waar de diensten moeten

¹²⁹ Ingeval varianten verboden zijn, moet daarvan melding worden gemaakt in het bericht van aanbesteding.

¹³⁰ Zo is het bijvoorbeeld niet toegestaan te onderhandelen met een inschrijver die een offerte heeft ingediend welke niet in overeenstemming is met de contractuele specificaties, zie het arrest van het Hof in zaak C-243/89, *Commissie / Denemarken* (Storebaelt-brug), Jurispr. 1993, blz. I-3353.

¹³¹ Artikel 25 van de richtlijn “diensten”.

¹³² Artikel 28 van de richtlijn “diensten”.

worden verricht, en die van toepassing zijn op de diensten die tijdens de uitvoering van de opdracht op het werkerrein worden verricht. In dat geval moet de aanbestedende dienst de dienstverleners verzoeken aan te geven dat zij bij de voorbereiding van hun offerte rekening hebben gehouden met die verplichtingen.

6.1.7 Niet in de richtlijn “diensten” vermelde voorwaarden

Zoals blijkt uit de beginselen die door het Hof in de zaak *Beentjes*¹³³ zijn vastgelegd, kan de deelneming van inschrijvers afhankelijk worden gemaakt van voorwaarden die niet in de richtlijn “diensten” zijn genoemd en waarbij aan de dienstverlener de verplichting wordt opgelegd te bewijzen dat hij aan bepaalde contractuele voorwaarden kan voldoen indien de opdracht aan hem zou worden gegund. (In de zaak *Beentjes* was het vereiste dat de aannemer in staat moest zijn langdurig werklozen in te zetten). Dergelijke voorwaarden vallen niet onder de criteria die in de richtlijn “diensten” zijn vermeld als geoorloofde criteria voor de kwalitatieve selectie of voor de gunning van de opdracht.

Dergelijke bepalingen moeten uiteraard in overeenstemming zijn met alle relevante voorschriften van het Gemeenschapsrecht, met name de vrijheid van vestiging, het vrij verrichten van diensten en het verbod van discriminatie op grond van nationaliteit.

Wat de verenigbaarheid met de richtlijn “diensten” betreft, mogen dergelijke bepalingen geen directe of indirecte discriminerende werking hebben ten aanzien van inschrijvers uit andere lidstaten. Het mag met andere woorden niet zo zijn dat aan een dergelijke voorwaarde in de praktijk alleen door nationale inschrijvers kan worden voldaan of dat er door inschrijvers uit andere lidstaten slechts met grote moeite aan kan worden voldaan.

Aanvullende voorwaarden moeten door de aanbestedende dienst in ieder geval in het bericht van aanbesteding worden vermeld, zodat de dienstverleners kunnen beoordelen of een overheidsopdracht die dergelijke voorwaarden bevat hen interesseert¹³⁴.

6.2 Selectie van de gegadigden

Het is van wezenlijk belang te voorkomen dat discriminerende criteria worden gehanteerd voor het uitsluiten van dienstverleners van een aanbestedingsprocedure. De richtlijn “diensten” beperkt zich er niet toe “een opsomming te geven van de selectiecriteria op grond waarvan bepaalde aannemers door de aanbestedende dienst kunnen worden uitgesloten. Ook wordt bepaald hoe de aannemers kunnen bewijzen dat zij aan die criteria voldoen”¹³⁵. Deze criteria, die hieronder worden besproken, zijn de

¹³³ Zaak 31/87, *Gebroeders Beentjes BV / Nederland*, Jurispr. 1988, blz. 4635.

¹³⁴ Voor een diepgaander analyse van het arrest-*Beentjes* en de mogelijke gevolgen ervan, zie mededeling van de Commissie van 22 september 1989 - overheidsopdrachten, regionale en sociale aspecten, PB nr. C 311 van 12.12.1989, blz. 11, punten 44 e.v.

¹³⁵ Zaak 76/81, *S.A. Transporoute / Ministerie van Openbare Werken*, Jurispr. 1982, blz. 417, met name blz. 429, r.o. 8.

persoonlijke situatie van de dienstverlener (artikel 29) alsmede diens beroepskwalificaties, met name inschrijving in een beroeps- of handelsregister (artikel 30), zijn economische en financiële draagkracht (artikel 31) en zijn technische bekwaamheid (artikel 32).

Belangrijk

De richtlijn heeft niet ten doel iets af te doen aan de bevoegdheid van de lidstaten om het niveau van de economische en financiële draagkracht en van de technische bekwaamheid die voor een bepaalde opdracht vereist zijn te bepalen, doch alleen aan te geven aan de hand van welke referenties of bewijsmiddelen de dienstverlener kan aantonen dat hij dat niveau haalt. Niettemin is de nationale bevoegdheid terzake niet onbeperkt, aangezien de lidstaten alle terzake dienende bepalingen van het Gemeenschapsrecht, inzonderheid die welke voortvloeien uit de beginselen van het Verdrag inzake vrijheid van vestiging en het vrij verrichten van diensten, in acht moeten nemen.

6.2.1 *Persoonlijke situatie van de dienstverleners*

Artikel 29 geeft een uitputtende opsomming van alle omstandigheden waarin de persoonlijke situatie van de dienstverlener kan leiden tot zijn uitsluiting van deelname aan een aanbestedingsprocedure.

Zo kan een dienstverlener worden geweigerd:

- (a) die in staat van faillissement, vereffening, surséance van betaling of akkoord verkeert, dan wel zijn werkzaamheden heeft gestaakt of in een andere soortgelijke toestand verkeert ingevolge een gelijksoortige procedure overeenkomstig de nationale wetten en bestuursrechtelijke bepalingen;
- (b) wiens faillissement is aangevraagd of tegen wie een procedure van vereffening of surséance van betaling of akkoord, dan wel een andere soortgelijke procedure overeenkomstig de nationale wetten en bestuursrechtelijke bepalingen aanhangig is gemaakt;
- (c) die bij een rechterlijke beslissing die kracht van gewijsde heeft, veroordeeld is geweest voor een delict dat zijn beroepsmoraliteit in het gedrang brengt;
- (d) die in de uitoefening van zijn beroep een ernstige fout heeft begaan, vastgesteld op elke grond die de aanbestedende diensten aannemelijk kunnen maken;
- (e) die niet aan zijn verplichtingen heeft voldaan ten aanzien van de betaling van de sociale-verzekeringsbijdragen overeenkomstig de wettelijke bepalingen van het land waar hij is gevestigd of van het land van de aanbestedende dienst;

- (f) die niet aan zijn verplichtingen heeft voldaan ten aanzien van de betaling van zijn belastingen overeenkomstig de wettelijke bepalingen van het land van de aanbestedende dienst;
- (g) die zich in ernstige mate schuldig heeft gemaakt aan valse verklaringen bij het verstrekken van de inlichtingen die overeenkomstig hoofdstuk 2 van titel VI van de richtlijn “diensten” (criteria voor de kwalitatieve selectie) kunnen worden verlangd of die deze inlichtingen niet heeft verstrekt.

In de onder (d) en (g) aangegeven gevallen moet de aanbestedende dienst bewijzen dat de genoemde redenen tot uitsluiting zich voordoen. In de andere gevallen daarentegen kan de aanbestedende dienst van de dienstverlener verlangen aan te tonen dat hij zich niet in de betrokken omstandigheden bevindt.

Het staat de aanbestedende dienst evenwel niet vrij te bepalen met welk middel dit bewijs door de dienstverleners moet worden geleverd. Hij moet als voldoende bewijs aanvaarden:

- voor (a), (b) of (c), de overlegging van een uittreksel uit het strafregister of, bij gebreke daarvan, een gelijkwaardig document, afgegeven door een gerechtelijke of overheidsinstantie van het land van oorsprong of van herkomst, waaruit blijkt dat aan deze eisen is voldaan;
- voor (e) of (f), een door een bevoegde instantie van de betrokken lidstaat verstrekt getuigschrift.

Indien dergelijke documenten of getuigschriften door het betrokken land niet worden afgegeven, kunnen zij worden vervangen door een verklaring onder ede die door de betrokkene wordt afgelegd ten overstaan van een bevoegde gerechtelijke of overheidsinstantie, een notaris of een bevoegde beroepsorganisatie van het land van oorsprong of van herkomst.

6.2.2 *Inschrijving in een handels- of beroepsregister*¹³⁶

In tegenstelling tot de richtlijnen “werken” of “leveringen” staat de richtlijn “diensten” een aanbestedende dienst toe van de dienstverleners te verlangen dat zij aantonen over de vereiste vergunning te beschikken of lid te zijn van een beroepsorganisatie om in hun land van herkomst de betrokken diensten te kunnen verrichten. Zo kan een aanbestedende dienst die een aanbesteding uitschrijft voor diensten op het gebied van de architectuur van de inschrijvers verlangen dat zij een getuigschrift overleggen waaruit blijkt dat zij in het land van herkomst het beroep van architect mogen uitoefenen.

Wat de professionele bekwaamheid in het algemeen betreft, kan een aanbestedende dienst van de dienstverleners verlangen dat zij aantonen overeenkomstig de wetgeving van de lidstaat waar zij zijn gevestigd ingeschreven te zijn in het beroepsregister of in het handelsregister. De bedoelde beroeps- of handelsregisters, verklaringen of attesten zijn:

¹³⁶ Artikel 30 van de richtlijn “diensten”

- voor België: het “handelsregister - registre du commerce” en de “beroepsorden - ordres professionnels”;
- voor Denemarken: de “Erhvervs- og Selskabstyrelsen”;
- voor Duitsland: het “Handelsregister”, de “Handwerksrolle” en het “Vereinsregister”;
- voor Griekenland: de dienstverlener kan worden verzocht om een verklaring onder ede ten overstaan van een notaris betreffende de uitoefening van het betrokken beroep; in de in de geldende wettelijke regeling bepaalde gevallen, voor het verrichten van de in bijlage IA vermelde diensten voor onderzoek, het beroepsregister “Μητροπο Μελετη τῶν” en “Μητροπο Γραφεῶν Μελετητῶν”;
- voor Spanje: het “Registro Central de Empresas Consultoras y de Servicios del Ministerio de Economia y Hacienda”;
- voor Frankrijk: het “registre du commerce” en het “répertoire des métiers”;
- voor Italië: het “Registro della Camera di commercio, industria, agricoltura e artigianato” of het “Registro delle commissioni provinciali per l'artigianato” of het “Consiglio nazionale degli ordini professionali”;
- voor Luxemburg: het “registre aux firmes” en de “rôle de la Chambre des métiers”;
- voor Nederland: het “Handelsregister”;
- voor Portugal: het “Registro nacional das Pessoas Colectivas”;
- voor het Verenigd Koninkrijk en voor Ierland: de dienstverlener kan worden verzocht een attest van de “Registrar of Companies” of de “Registrar of Friendly Societies” over te leggen of, bij ontstentenis daarvan, een attest dat de betrokkene onder ede heeft verklaard het desbetreffende beroep uit te oefenen in het land waar hij zich heeft gevestigd op een bepaalde plaats en onder een welbepaalde handelsnaam.

Het spreekt vanzelf dat een verplichting voor een dienstverlener die in een andere lidstaat is gevestigd om te beschikken over een algemene of specifieke inschrijving in een handels- of beroepsregister in de Staat van de aanbestedende dienst niet alleen strijdig zou zijn met de richtlijn “diensten” maar tevens een ernstige inbreuk zou betekenen op het vrij verrichten van diensten in de Gemeenschap¹³⁷.

Overigens dient te worden beklemtoond dat het opnemen van een dergelijk vereiste in een bericht van aanbesteding, zelfs indien de aanbestedende dienst het achteraf niet als een criterium hanteert, wegens de afschrikking die ervan uitgaat voor dienstverleners in andere lidstaten, op zichzelf een inbreuk op het vrij verrichten van diensten oplevert.

6.2.3 *Financiële en economische draagkracht*

¹³⁷ Zie het arrest van het Hof in zaak 76/81, *SA Transporoute et Travaux/Minister van Openbare Werken*, *Jurispr.* 1982, blz. 417, een zaak waarin de aanbestedende dienst ten onrechte van de aannemer verlangde dat hij zou beschikken over een vestigingsvergunning in de Staat van de aanbestedende dienst.

Volgens artikel 31 van de richtlijn “diensten” kan van een dienstverlener worden verlangd dat hij zijn financiële en economische draagkracht aantoot aan de hand van één of meer van de volgende referenties:

- (a) passende bankverklaringen of het bewijs van een verzekering tegen beroepsrisico's;
- (b) overlegging van balansen of van uittreksels uit de balansen van de dienstverlener, indien de vennootschapswetgeving van het land waar de dienstverlener is gevestigd publicatie van de balans voorschrijft;
- (c) een verklaring betreffende de totale omzet en de omzet betreffende de diensten waarover de overdracht gaat, over de laatste drie boekjaren.

Deze opsomming is niet beperkend. De richtlijn “diensten” biedt een aanbestedende dienst de mogelijkheid in het bericht van aanbesteding aan te geven welke van de bovengenoemde referenties hij heeft gekozen en welke andere referenties betreffende zijn financiële en economische draagkracht door de dienstverlener moeten worden overgelegd. Bij het vaststellen van de te verstrekken inlichtingen moet de aanbestedende dienst zich beperken tot hetgeen voor de opdracht van belang is en moet hij rekening houden met de rechtmatige belangen van de dienstverleners voor wat betreft de bescherming van hun fabrieks- of bedrijfsgeheimen¹³⁸.

Daaruit volgt dat een aanbestedende dienst niet alleen het recht heeft om het niveau van de financiële en economische draagkracht vast te stellen die vereist is om aan een bepaalde aanbestedingsprocedure deel te nemen, maar ook om te bepalen met welke middelen het bewijs daarvan kan worden geleverd. Alle gegevens die worden verlangd buiten die welke in de richtlijn “diensten” zijn vermeld, moeten relevante bewijsmiddelen zijn, d.w.z. dat zij er objectief gezien toe moeten bijdragen het bewijs te leveren van de vereiste financiële en economische draagkracht, in verhouding tot de omvang van de te verlenen diensten. In het bijzonder mogen de gestelde eisen geen discriminatie meebrengen tussen nationale dienstverleners enerzijds en dienstverleners uit andere lidstaten anderzijds.

Zo aanvaardde het Hof van Justitie in zijn arrest van 9 juli 1987 bijvoorbeeld dat een aanbestedende dienst bij de beoordeling van de economische en financiële draagkracht van een inschrijver kan bepalen voor welk maximumbedrag een onderneming tegelijkertijd werken mag uitvoeren¹³⁹.

Indien de dienstverlener om welke gegronde reden ook niet in staat is de door de aanbestedende dienst gevraagde referenties over te leggen, moet de aanbestedende dienst hem krachtens de richtlijn “diensten” toestaan zijn economische en financiële draagkracht aan te tonen door andere documenten. De aanbestedende dienst moet in dergelijke gevallen beoordelen of de overgelegde documenten geschikt zijn.

6.2.4 *Technische bekwaamheid*

¹³⁸ Artikel 32, lid 4, van de richtlijn “diensten”

¹³⁹ Gevoegde zaken 27, 28 en 29/86, *Construction et Entreprises Industrielles S.A./Association Intercommunale pour les Autoroutes des Ardennes; Ing. A. Bellini & Co SpA/Regie der Gebouwen en Belgische Staat, Jurispr.* 1987, blz. 3368.

Met betrekking tot het bewijs van de technische bekwaamheid geeft artikel 32 van de richtlijn “diensten” een uitputtende opsomming van de bewijsmiddelen die de aanbestedende diensten van de dienstverleners kunnen verlangen. Afhankelijk van de aard, de hoeveelheid en het doel van de te verlenen diensten kan dit bewijs op één of meer van de volgende manieren worden geleverd:

- (a) door studie- en beroepsdiploma's van de dienstverlener en/of van het stafpersoneel van de onderneming en in het bijzonder van degenen die met de dienstverlening zijn belast;
- (b) door overlegging van een lijst van de voornaamste diensten die de dienstverlener gedurende de afgelopen drie jaar heeft verricht, met vermelding van bedrag en datum en van de publiek- of privaatrechtelijke instanties waarvoor zij bestemd waren:
 - indien het diensten aan aanbestedende diensten betreft, worden de diensten aangetoond door certificaten die door de bevoegde autoriteit zijn opgesteld of goedgekeurd;
 - indien het gaat om diensten aan particulieren, worden de certificaten opgesteld door degene te wiens behoeve de diensten zijn verricht; bij ontstentenis daarvan is een verklaring van de dienstverlener toegelaten;
- (c) door opgave van de al dan niet tot de onderneming van de dienstverlener behorende technici of technische organen, in het bijzonder van die welke belast zijn met de kwaliteitscontrole;
- (d) door een verklaring betreffende de gemiddelde jaarlijkse personeelsbezetting van de onderneming van de dienstverlener en de omvang van haar staf gedurende de laatste drie jaar;
- (e) door een verklaring welke de outillage, het materieel en de technische uitrusting vermeldt, waarover de dienstverlener voor het verrichten van de diensten beschikt¹⁴⁰;
- (f) door een beschrijving van de maatregelen die de dienstverlener treft om kwaliteit te waarborgen en de mogelijkheden die hij biedt ten aanzien van ontwerpen en onderzoek;
- (g) wanneer de te verlenen diensten van complexe aard zijn of, in uitzonderlijke gevallen, voor een bijzonder doel vereist zijn, door middel van controle door de aanbestedende dienst of, namens de aanbestedende dienst, door een bevoegd officieel orgaan van het land waar de dienstverlener is gevestigd, onder voorbehoud van de instemming van dat orgaan; deze controle heeft betrekking op de technische bekwaamheid van de dienstverlener en, indien nodig, op de mogelijkheden die hij biedt ten aanzien van ontwerpen en onderzoek, alsmede op de door hem getroffen maatregelen inzake kwaliteitscontrole;

¹⁴⁰ Het zou niet toelaatbaar zijn dat de aanbestedende dienst het bewijs verlangt dat de betrokken outillage, het betrokken materieel enz. zich bevinden in de Staat van de aanbestedende dienst (zaak C-71/92, *Commissie/Spaňje* (farmaceutische producten), Jurispr. 1993, blz. I-5923).

- (h) door opgave van het gedeelte van de opdracht dat de dienstverlener in voorkomend geval voornemens is in onderaanneming te geven.

Bij het inwinnen van de verlangde inlichtingen mag de aanbestedende dienst niet verder gaan dan gezien de inhoud van de opdracht verantwoord is. Ook moet rekening worden gehouden met de rechtmatige belangen van de dienstverleners met betrekking tot de bescherming van hun fabrieks- of bedrijfsgeheimen¹⁴¹.

De aanbestedende dienst is verplicht in het bericht van aanbesteding (of, bij niet openbare procedures in de uitnodiging tot inschrijving) aan te geven welke van de referenties uit de bovenstaande uitputtende opsomming hij van de dienstverleners verlangt.

Indien de aanbestedende diensten de overlegging verlangen van een door een onafhankelijke instantie opgestelde verklaring dat de dienstverlener aan bepaalde normen inzake kwaliteitsbewaking voldoet, moeten zij verwijzen naar kwaliteitsbewakingsregelingen die op de Europese normenreeks EN 29 000 zijn gebaseerd en die zijn gecertificeerd door instanties die voldoen aan de Europese normenreeks EN 45 000¹⁴². Voorts moeten zij gelijkwaardige verklaringen van in andere lidstaten gevestigde instanties erkennen. De aanbestedende diensten moeten tevens andere bewijzen inzake gelijkwaardige maatregelen op het gebied van de kwaliteitsbewaking aanvaarden van dienstverleners die niet voor dergelijke verklaringen in aanmerking komen of die niet binnen de gestelde termijnen dergelijke verklaringen kunnen verkrijgen. De aanbestedende diensten beoordelen evenwel of de overgelegde documenten geschikt zijn.

6.2.5 *Aanvullende inlichtingen*¹⁴³

De selectie van de gegadigden en de gunning van de opdrachten moet op doorzichtige wijze geschieden. Daaruit volgt dat het volstrekt verboden is kwaliteitsnormen vast te stellen na de bekendmaking van het bericht van aanbesteding. Al wat de aanbestedende dienst na de bekendmaking van het bericht van aanbesteding nog mag doen is de dienstverleners verzoeken de overgelegde getuigschriften en bescheiden aan te vullen of nader toe te lichten.

Deze mogelijkheid blijven de aanbestedende diensten behouden, maar zij mag in geen geval op een discriminerende wijze worden aangewend.

Deze bepaling houdt evenwel voor een dienstverlener niet het recht in om door de aanbestedende dienst te worden uitgenodigd om eventuele vergissingen die hij in zijn reactie op het bericht van aanbesteding mogelijk heeft gemaakt, recht te zetten.

6.2.6 *Officiële lijsten van erkende dienstverleners*

¹⁴¹ Artikel 32, lid 4, van de richtlijn “diensten”

¹⁴² Artikel 33 van de richtlijn “diensten”

¹⁴³ Artikel 34 van de richtlijn “diensten”

In artikel 35 van de richtlijn “diensten” worden de regels vastgesteld volgens welke de lidstaten officiële lijsten van erkende dienstverleners kunnen opstellen en gebruiken en wordt de bewijskracht van een inschrijving op officiële lijsten die door aanbestedende diensten in andere lidstaten worden bijgehouden, geregeld.

De lidstaten zijn niet verplicht officiële lijsten van dienstverleners aan te leggen, maar als dat wel het geval is, moeten zij deze aanpassen aan de bepalingen van de richtlijn “diensten”. Bij de beslissing over het al dan niet opnemen van een onderneming op de lijst kan de lidstaat rekening houden met de dochterondernemingen die tot de groep van de eerste onderneming behoren, doch uitsluitend indien deze werkelijk kan beschikken over de middelen van haar dochterondernemingen.¹⁴⁴

Een dienstverlener die is ingeschreven op een officiële lijst die wordt bijgehouden door de lidstaat waar hij is gevestigd, kan deze inschrijving, binnen de hieronder nader omschreven grenzen, gebruiken om te bewijzen dat hij voldoet aan de kwalitatieve criteria op het gebied van persoonlijke situatie, inschrijving in een beroepsregister, financiële en economische draagkracht en technische bekwaamheid.

Het Hof van Justitie heeft ondubbelzinnig voor recht verklaard dat een aanbestedende dienst niet mag verlangen dat dienstverleners die in andere lidstaten gevestigd zijn een inschrijving verkrijgen op een officiële lijst van de staat van de aanbestedende dienst¹⁴⁵. Een dergelijk vereiste zou indruisen tegen artikel 59 EG-Verdrag, dat de opheffing beoogt van beperkingen op het vrij verrichten van diensten door personen die gevestigd zijn in een andere lidstaat dan die waar de dienst wordt verricht.

Een dienstverlener die ervoor kiest een inschrijving op een officiële lijst als bewijsmiddel te gebruiken, moet aan de aanbestedende dienst een bewijs van inschrijving overleggen dat is afgegeven door de bevoegde autoriteit in zijn lidstaat van herkomst, waarin de referenties worden vermeld op grond waarvan de inschrijving op de lijst is geschied, alsmede de voor deze lijst gehanteerde classificatie.

Een bewijs van inschrijving vormt slechts een vermoeden van met de classificatie van de dienstverlener overeenkomende geschiktheid met betrekking tot de volgende aspecten:

- integriteit in de zin van de punten a) tot en met d) en g) van artikel 29 (zie punt 6.2.1);
- bezit van de vereiste vergunning of van lidmaatschap van een organisatie in de zin van artikel 30, lid 1, die vereist zijn om in het land van herkomst de betrokken dienst te kunnen verrichten (zie punt 6.2.2);
- bezit van een inschrijving in het beroeps- of handelsregister of van een verklaring onder ede of een attest in de zin van artikel 30, lid 2 (zie punt 6.2.2);
- balansen of uittreksels uit de balansen in de zin van artikel 31, lid 1, onder b) (zie punt 6.2.3);

¹⁴⁴ Arrest van het Hof in zaak C-389/92, *Ballast Nedam Groep NV/Belgische Staat*, Jurispr.1994, blz. I-1289.

¹⁴⁵ Arrest van het Hof in zaak 76/81, *S.A. Transporoute et Travaux/Ministerie van Openbare Werken*, Jurispr. 1982, blz; 417; zie ook het arrest in zaak C-71/92, *Commissie/Spanje*, Jurispr.1993, blz. I-5923.

- verklaring betreffende de totale omzet van de dienstverlener en de omzet betreffende de diensten waarover de opdracht gaat, over de laatste drie boekjaren in de zin van artikel 31, lid 1, onder c) (zie punt 6.2.3);
- de studie- en beroepsdiploma's van de dienstverlener en/of van het stafpersoneel van de onderneming en in het bijzonder van degenen die met de dienstverlening zijn belast, in de zin van artikel 32, lid 2, onder a) (zie punt 6.2.4).

De aanbestedende dienst waaraan het bewijs van inschrijving wordt overgelegd:

- moet dit document aanvaarden als een bewijs van het feit dat de dienstverlener niet valt onder de uitsluitingsgronden die zijn genoemd in de punten a) tot en met d) en g) van artikel 29 en mag van de dienstverlener geen aanvullende inlichtingen met betrekking tot die punten verlangen;
- mag van de dienstverlener geen inlichtingen verlangen betreffende de in artikel 31, lid 1, onder b) en c), en in artikel 32, lid 2, onder a), genoemde punten;
- mag geen van de gegevens die uit het bewijs van inschrijving kunnen worden afgeleid ter discussie stellen.

Zoals door het Hof van Justitie is bevestigd¹⁴⁶, strekt de bewijskracht van een bewijs van inschrijving op een officiële lijst van erkende dienstverleners in een lidstaat zich ten aanzien van de aanbestedende diensten van andere lidstaten slechts uit tot de objectieve gegevens op grond waarvan de inschrijving heeft kunnen plaatsvinden, en niet tot de daaruit voortvloeiende classificatie. De aanbestedende diensten kunnen weliswaar de uit een dergelijke inschrijving afgeleide inlichtingen niet in twijfel trekken, maar blijven niettemin bevoegd om het voor de deelneming aan een bepaalde opdracht vereiste niveau van economische en financiële draagkracht en technische bekwaamheid vast te stellen.

Een aanbestedende dienst is derhalve slechts verplicht te aanvaarden dat de economische en financiële draagkracht en de technische bekwaamheid van een inschrijver afdoende zijn voor werkzaamheden die overeenkomen met zijn classificatie voor zover die classificatie gebaseerd is op gelijkwaardige criteria met betrekking tot de vereiste bekwaamheden. Indien dat niet het geval is, heeft de aanbestedende dienst evenwel het recht een offerte van een dienstverlener die niet aan de vereiste voorwaarden voldoet te verwerpen.

6.3 Gunning van de opdracht

6.3.1 Geoorloofde gunningscriteria¹⁴⁷

De criteria waarop de aanbestedende dienst zich bij de gunning van de opdracht moet baseren, zijn ofwel alleen de laagste prijs, ofwel de economisch voordeligste aanbieding.

¹⁴⁶ Gevoegde zaken 27 tot en met 29/86, eerder geciteerd.

¹⁴⁷ Artikel 36 van de richtlijn "diensten".

Het criterium van de laagste prijs geeft geen aanleiding tot interpretatiemoeilijkheden, daar alleen de door de inschrijvers gevraagde prijs in aanmerking mag worden genomen en de opdracht moet worden gegund aan de inschrijver met de laagste offerteprijs.

Het criterium van de economisch voordeligste aanbidding vereist daarentegen nadere toelichting. Het komt er met name op aan vast te stellen aan de hand van welke elementen kan worden bepaald welke aanbidding de voordeligste is. In dit verband geeft de richtlijn “diensten” aan dat de aanbestedende diensten zich kunnen baseren op verschillende criteria die variëren naar gelang van de opdracht, zoals de kwaliteit, de technische waarde, de esthetische en functionele kenmerken, de klantenservice en technische bijstand, de datum van levering en de termijn voor levering of uitvoering, en de prijs.

Deze opsomming is niet beperkend, maar uit de aangehaalde voorbeelden blijkt duidelijk dat de gehanteerde criteria objectief moeten zijn en uitsluitend verband mogen houden met het voorwerp van de opdracht. De opgesomde geoorloofde criteria zijn uiteenlopend en exemplatief om te kunnen voldoen aan alle eisen die aan de vele verschillende types van opdrachten voor dienstverlening worden gesteld¹⁴⁸.

Wanneer een aanbestedende dienst voornemens is een opdracht te gunnen op grond van de economisch voordeligste aanbidding, moet hij de criteria die hij voornemens is te hanteren in het bericht van aanbesteding of in het bestek vermelden. Aan deze verplichting is niet voldaan door in het algemeen te verwijzen naar een bepaling uit de nationale wetgeving¹⁴⁹.

Voorts bepaalt de richtlijn “diensten” dat de criteria zo mogelijk moeten worden opgesomd in afnemende volgorde van het belang dat de aanbestedende dienst eraan hecht. Het is namelijk van belang dat de deelnemers aan een aanbesteding weten op welke gronden hun offerte wordt beoordeeld.

6.3.2 *Abnormaal lage offertes*¹⁵⁰

Indien de aanbestedende dienst van oordeel is dat een offerte beneden een bepaald niveau, gezien de diensten die moeten worden verricht, niet als ernstig kan worden beschouwd, kan hij die offerte om die reden slechts afwijzen indien hij eerst de volgende procedure in acht neemt.

Eerst moet de aanbestedende dienst de betrokken inschrijvers schriftelijk verzoeken over de samenstelling van hun offerte de preciseringen te verstrekken die hij dienstig acht, en moet hij deze samenstelling met inachtneming van de aangevoerde argumenten nader onderzoeken.

In de richtlijn “diensten” is bepaald dat de aanbestedende dienst toelichtingen in aanmerking kan nemen die gebaseerd zijn op objectieve factoren, zoals de opzet van de dienstverlening, de gekozen technische oplossingen, de uitzonderlijk gunstige

¹⁴⁸ In zijn arrest in zaak 274/83, *Commissie/ Italië*, *Jurispr.*1985, blz. 1057, heeft het Hof voor recht verklaard dat de aanbestedende dienst zich bij het bepalen van wat de economisch voordeligste aanbidding is, niet uitsluitend kan baseren op het kwantitatieve criterium ontleend aan het gemiddelde der geboden prijzen.

¹⁴⁹ Zie het arrest van het Hof in zaak 31/87, *Gebroeders Beentjes BV/Nederland*, *Jurispr.* 1988, blz. 4635.

¹⁵⁰ Artikel 37 van de richtlijn “diensten”

omstandigheden waarvan de inschrijver kan profiteren voor het verrichten van de dienst of de originaliteit van de door de inschrijver voorgestelde dienst. Impliciet houdt dit in dat de aanbestedende dienst bij het beoordelen van de verstrekte toelichtingen geen rekening mag houden met subjectieve overwegingen en alle abnormaal lage offertes op gelijke voet moet behandelen, zonder te discrimineren op grond van nationaliteit.

Deze procedure heeft ten doel de inschrijvers te beschermen tegen willekeur van de aanbestedende diensten door hun, ongeacht de toepassingsdrempel van de procedure, de mogelijkheid te geven de gegrondheid van hun offerte aan te tonen voordat deze kan worden afgewezen.

Het feit dat de aanbestedende dienst uitdrukkelijk het recht heeft vast te stellen of de door de inschrijver aangehaalde argumenten onaanvaardbaar zijn, geeft hem bijgevolg geenszins het recht om op deze beslissing vooruit te lopen door de offerte te verwerpen zonder de inschrijver zelfs maar om een verantwoording te vragen. Dit doel zou immers niet kunnen worden bereikt indien het de aanbestedende dienst vrij zou staan te beslissen of een verzoek om verantwoording van de offerte al dan niet op zijn plaats is, of indien hij abnormaal lage offertes volgens een louter mathematisch criterium zou mogen verwerpen¹⁵¹.

¹⁵¹ Zie de arresten van het Hof in zaak 76/81, *SA Transporoute et Travaux/Ministerie van Openbare Werken*, Jurispr. 1982, blz. 417; zaak 103/88, *Fratelli Costanzo SpA/Gemeente Milaan*, Jurispr. 1989, blz. 1839; zaak C-295/89, *Impresa Dona Alfonso di Dona Alfonso & Figli s.n.c./Consortio per lo suiluppe industriale del Commune di Monfalcone*, Jurispr. 1991, blz. I-2967.

7. Overheidsopdrachten voor dienstverlening verleend aan een andere overheidsinstantie op grond van een alleenrecht van deze laatste¹⁵²

De richtlijn “diensten” is niet van toepassing op overheidsopdrachten voor dienstverlening die worden gegund aan een instantie die zelf een aanbestedende dienst is, op basis van een alleenrecht dat deze uit hoofde van bekendgemaakte wettelijke of bestuursrechtelijke bepalingen geniet, op voorwaarde dat deze bepalingen verenigbaar zijn met het Verdrag.

¹⁵² Artikel 6 van de richtlijn “diensten”.

8. Prijsvragen voor ontwerpen

Een “prijsvraag voor ontwerpen” wordt omschreven als een nationale procedure die door de aanbestedende dienst wordt gebruikt met het oog op het verkrijgen van een plan of ontwerp dat op basis van mededinging door een jury wordt geselecteerd¹⁵³. De belangrijkste gebieden waarop prijsvragen voor ontwerpen worden gebruikt, zijn ruimtelijke ordening, stadsplanning, architectuur, weg- en waterbouw en automatische gegevensverwerking.

8.1 Wanneer de richtlijn “diensten” van toepassing is op een prijsvraag voor ontwerpen - drempelwaarde

Een prijsvraag voor ontwerpen kan gepaard gaan met de toekenning van prijzen, maar dit hoeft niet noodzakelijk zo te zijn.

Indien het niet de bedoeling is prijzen toe te kennen, maar de prijsvraag zal leiden tot de gunning van een opdracht voor dienstverlening, moet deze overeenkomstig de hieronder beschreven regels worden uitgeschreven indien de waarde van de opdracht voor dienstverlening exclusief BTW tenminste 200.000 ECU bedraagt¹⁵⁴. De in hoofdstuk 2 van deze handleiding beschreven regels voor het bepalen van de waarde van een opdracht voor dienstverlening zijn hierbij van toepassing.

Indien het de bedoeling is prijzen toe te kennen, moet de prijsvraag voor ontwerpen met inachtneming van de hieronder beschreven regels worden uitgeschreven indien het totale bedrag (d.w.z. de waarde) aan prijzen in geld en betalingen aan deelnemers tenminste 200.000 ECU bedraagt. Bij de toepassing van deze regel moet rekening worden gehouden met *alle* prijzen en betalingen aan deelnemers¹⁵⁵.

8.2 Toelating van deelnemers¹⁵⁶

Of iemand in aanmerking komt om deel te nemen aan een prijsvraag voor ontwerpen, ongeacht de waarde van de prijzen, moet op grond van een algemeen beginsel van het Gemeenschapsrecht worden bepaald aan de hand van criteria die geen belemmering vormen voor het vrije verkeer van goederen of het vrij verrichten van diensten. Ten aanzien van prijsvragen voor ontwerpen die binnen de werkingssfeer van de richtlijn “diensten” vallen, is uitdrukkelijk bepaald dat de aanbestedende dienst, wanneer het aantal deelnemers wordt beperkt, duidelijke, non-discriminatoire toelatingscriteria moet vaststellen. In ieder geval moet het aantal gegadigden dat wordt uitgenodigd om aan de prijsvraag deel te nemen voldoende groot zijn om een daadwerkelijke mededinging te waarborgen. Zo zou het bijvoorbeeld niet mogelijk zijn de bepalingen inzake het plaatsen van een overheidsopdracht voor dienstverlening te omzeilen door het uitschrijven van een prijsvraag voor ontwerpen waarbij minder dan het minimumaantal gegadigden wordt

¹⁵³ Artikel 1, onder g), van de richtlijn “diensten”.

¹⁵⁴ Artikel 13, lid 1, van de richtlijn “diensten”.

¹⁵⁵ Artikel 13, lid 2, van de richtlijn “diensten”.

¹⁵⁶ Artikel 13, leden 4 en 5, van de richtlijn “diensten”.

toegelaten dat noodzakelijk is om een daadwerkelijke concurrentie te waarborgen. Wanneer de prijs de gunning van een overheidsopdracht voor dienstverlening is, dient derhalve het aantal gegadigden dat wordt toegelaten tenminste gelijk te zijn aan het aantal dat vereist zou zijn indien de opdracht voor dienstverlening was gegund door middel van een uitnodiging tot inschrijving¹⁵⁷.

De toelating van deelnemers aan prijsvragen mag niet worden beperkt tot het grondgebied van een lidstaat of een deel daarvan. Zo zou een lokale overheid bijvoorbeeld de deelneming niet kunnen beperken tot “alle betalers van gemeentebelasting”. Evenmin mag worden verlangd dat de deelnemers uitsluitend natuurlijke personen dan wel rechtspersonen zijn.

8.3 De jury en haar beslissing of advies¹⁵⁸

De jury moet uitsluitend bestaan uit natuurlijke personen die onafhankelijk zijn van de deelnemers aan de prijsvraag. Zo zou het bijvoorbeeld niet mogelijk zijn een directeur van een adviesbureau in de jury op te nemen indien sommige werknemers van zijn onderneming aan de prijsvraag deelnemen.

Indien van de deelnemers aan een prijsvraag een bijzondere beroepskwalificatie wordt geëist, moet tenminste een derde van de juryleden diezelfde kwalificatie of een gelijkwaardige kwalificatie (b.v. op grond van de relevante richtlijn van de Raad inzake de onderlinge erkenning van diploma's en getuigschriften) hebben.

De projecten moeten anoniem aan de jury worden voorgelegd. De jury moet in haar beraadslagingen en bij het nemen van haar besluiten of adviezen autonoom zijn, d.w.z. vrij van elke invloed van buitenaf, en zich uitsluitend baseren op de in de aankondiging van de prijsvraag vermelde criteria (zie punt 8.4.1).

8.4 Bekendmakingsvoorschriften voor een prijsvraag voor ontwerpen

Wanneer een aanbestedende dienst een prijsvraag voor ontwerpen wil uitschrijven, moet hij in het Publicatieblad een aankondiging bekendmaken in de in punt 8.4.1 aangegeven vorm¹⁵⁹. De algemene voorschriften inzake de bekendmaking van berichten van aanbesteding zijn hierbij van toepassing (zie hoofdstuk 4 van deze handleiding). In het bijzonder moet de aankondiging de naam en het adres, alsmede het telefoon-, telex- en faxnummer bevatten van de dienst waar het reglement van de prijsvraag kan worden verkregen.

De resultaten van een prijsvraag voor ontwerpen moeten eveneens in het Publicatieblad worden bekendgemaakt volgens het model in punt 8.4.2.

¹⁵⁷ Zie artikel 27, lid 2, tweede alinea, van de richtlijn “diensten”.

¹⁵⁸ Artikel 13, lid 6, van de richtlijn “diensten”.

¹⁵⁹ Artikel 15, lid 3, van de richtlijn “diensten”.

8.4.1 Aankondigingen van prijsvragen voor ontwerpen - Bijlage IVA bij de richtlijn "diensten"

1. Naam, adres, telefoon-, telegram-, telex- en telefaxnummer van de aanbestedende dienst en van de dienst waar de terzake dienende stukken kunnen worden verkregen.
2. Beschrijving van het project.
3. Aard van de wedstrijd: openbaar of niet-openbaar.
4. Bij openbare wedstrijden: uiterste datum voor de ontvangst van de ontwerpen.
5. Bij niet-openbare wedstrijden:
 - (a) beoogd aantal deelnemers;
 - (b) in voorkomend geval: namen van reeds geselecteerde deelnemers;
 - (c) criteria voor deze selectie;
 - (d) uiterste datum voor de ontvangst van de verzoeken tot deelneming.
6. In voorkomend geval, vermelding of de deelneming aan een bepaalde beroepsgroep is voorbehouden.
7. Bij de beoordeling van de ontwerpen te hanteren criteria.
8. In voorkomend geval, namen van geselecteerde juryleden.
9. Vermelding of de beslissing van de jury verbindend is voor de aanbestedende dienst.
10. In voorkomend geval, aantal en waarde van de toe te kennen prijzen.
11. In voorkomend geval, nadere gegevens inzake vergoedingen aan alle deelnemers.
12. Vermelding of de winnaars recht hebben op de gunning van eventuele vervolgoopdrachten.
13. Overige inlichtingen.
14. Datum van verzending van de aankondiging.
15. Datum van ontvangst van de aankondiging door het Bureau voor Officiële Publicaties der Europese Gemeenschappen.

8.4.2 Uitslag van prijsvragen voor ontwerpen - Bijlage IVB bij de richtlijn "diensten"

1. Naam, adres, telefoon-, telegram-, telex- en telefaxnummer van de aanbestedende dienst.
2. Beschrijving van het project.
3. Totaal aantal deelnemers.
4. Aantal buitenlandse deelnemers.
5. Winnaar(s) van de prijsvraag.
6. In voorkomend geval, toegekende prijs of prijzen.
7. Overige inlichtingen.
8. Verwijzing naar de aankondiging van de prijsvraag.
9. Datum van verzending van de aankondiging.
10. Datum van ontvangst van de aankondiging door het Bureau voor Officiële Publicaties der Europese Gemeenschappen.

AANHANGSELS

- I Vergelijkende tabel van de bepalingen van de Richtlijnen 92/50/EEG, 93/36/EEG en 93/37/EEG.**
- II CPA-classificatie van de diensten opgenomen in de bijlagen IA en IB bij Richtlijn 92/50/EEG.**
- III Lijst van publiekrechtelijke instellingen opgenomen in bijlage I bij Richtlijn 93/37/EEG**
- IV Verordening nr. 1182/71 houdende vaststelling van de regels die van toepassing zijn op termijnen, data en aanvangs- en vervaltijden**

AANHANGSEL I

Vergelijkende tabel van de bepalingen van de Richtlijnen 92/50/EEG, 93/36/EEG en 93/37/EEG.

**Vergelijkende tabel van de bepalingen van de richtlijnen
“werken” (93/37/EEG), “leveringen” (93/36/EEG) en “diensten” (92/50/EEG)**

ONDERWERP	Artikel van de richtlijn		
	Werken	Leveringen	Diensten
ALGEMENE BEPALINGEN - Definities			
Definitie van een opdracht	1, a)	1, a)	1, a), i)
Uitsluiting van de nutssectoren	4, a)	2, lid 1, a)	1, a), ii)
Uitsluiting van andere opdrachten			1, a), iii)-ix)
Definitie van “aanbestedende diensten”	1, b)	1, b)	1, b)
Definitie van “aannemer/leverancier/dienstverlener”	1, c)	1, c)	1, c)
Definitie van “openbare procedure”	1, e)	1, d)	1, d)
Definitie van “niet-openbare procedure”	1, f)	1, e)	1, e)
Definitie van “onderhandelingsprocedure”	1, g)	1, f)	1, f)
Definitie van een “werk/levering/dienst”	1, c)	Nihil	Nihil
Definitie van “concessie van openbare werken”	1, d)	n.v.t.	n.v.t.
Definitie van “aannemer/leverancier/dienstverlener”	Nihil	Nihil	1, c), 1e zin
Definitie van “inschrijver en gegadigde”	1, h)	1, c)	1, c), 2e zin
Definitie van “prijsvraag voor ontwerpen”	n.v.t.	n.v.t.	1, g)
ALGEMENE BEPALINGEN - Werkingssfeer			
Aan de bepalingen van de richtlijn aan te passen procedures	Nihil	Nihil	3, lid 1
Non-discriminatieregels	Niet uitdrukkelijk	Niet uitdrukkelijk	3, lid 2
Toepassing op diensten van bijlage IA	n.v.t.	n.v.t.	8
Toepassing op diensten van bijlage IB	n.v.t.	n.v.t.	9
Gemengde diensten van bijlage IA en IB	n.v.t.	n.v.t.	10
Regel inzake gemengde diensten/leveringen	n.v.t.	n.v.t.	2
Gesubsidieerde opdrachten	2	Nihil	3, lid 3
Uitsluiting van bepaalde defensieopdrachten	n.v.t.	3	4, lid 1
Uitsluiting op grond van geheimhouding/bijzondere veiligheidsmaatregelen	4, b)	2, lid 1, b)	4, lid 2
Uitsluiting wegens andere internationale procedures	5	4	5
Uitsluiting van opdrachten gegund aan een aanbestedende dienst op grond van een alleenrecht	n.v.t.	2, lid 2	6

ALGEMENE BEPALINGEN - Drempels			
Basisdrempel	6, lid 1	5, lid 1, a), i)	7, lid 1
GATT drempel	n.v.t.	5, lid 1, a), ii)	n.v.t.
Regel inzake "totale vergoeding"	Niet uitdrukkelijk	Niet uitdrukkelijk	7, lid 2
Waarde van de leveringen voor werken of diensten	6, lid 5	n.v.t.	Nihil
Tijdstip van waardebepaling	Niet uitdrukkelijk	5, lid 1, b)	Niet uitdrukkelijk
Verbod van gebruik van een waardebepalingsmethode ter omzeiling van de richtlijn	n.v.t.	5, lid 3, 2e alinea	7, lid 3
Verbod van splitsing van een opdracht ter omzeiling van de richtlijn	6, lid 4	5, lid 6	7, lid 3
Waardebepaling van opdrachten voor bepaalde specifieke diensten	n.v.t.	n.v.t.	7, lid 4, 1e alinea
Verdeling van de opdracht in percelen	6, lid 3	5, lid 4 contra	7, lid 4(2)
48-maandenregel indien geen totale prijs	Nihil	5, lid 2	7, lid 5
12-maandenregel bij regelmatig terugkerende of herhaalbare opdrachten	Nihil	5, lid 3	7, lid 6
Optiebedingen	Nihil	5, lid 5	7, lid 7
Herziening van de drempels	6, lid 2	5, lid 1, c) en d)	7, lid 8
ALGEMENE BEPALINGEN - Keuze van de procedure			
Toe te passen procedures	7, lid 1	6, lid 1	11, lid 1
Onderhandelingsprocedure met bekendmaking	7, lid 2	6, lid 2	11, lid 2
Onregelmatige inschrijvingen	7, lid 2, a)	6, lid 2	11, lid 2, a)
O en O	7, lid 2, b)	Zie verder	Nihil
Vaststelling van totale prijs niet mogelijk	7, lid 2, c)	n.v.t.	11, lid 2, b)
Nauwkeurige specificaties niet mogelijk	Nihil	n.v.t.	11, lid 2, c)
Onderhandelingsprocedure zonder bekendmaking	7, lid 3	6, lid 3	11, lid 3
Ontbreken van inschrijvingen	7, lid 3, a)	6, lid 3, a)	11, lid 3, a)
O en O	Zie boven	6, lid 3, b)	Nihil
Technische of artistieke redenen	7, lid 3, b)	6, lid 3, c)	11, lid 3, b)
Voorafgaande prijsvraag voor ontwerpen	Nihil	n.v.t.	11, lid 3, c)
Dwingende spoed	7, lid 3, c)	6, lid 3, d)	11, lid 3, d)
Aanvullende werken/leveringen/diensten	7, lid 3, d)	6, lid 3, e)	11, lid 3, e)
Herhaling van werken/leveringen/diensten	7, lid 3, e)	Nihil	11, lid 3, f)
Openbare of niet-openbare procedure in alle overige gevallen	7, lid 4	6, lid 4	11, lid 4

ALGEMENE BEPALINGEN - Bekendmaking/verslaggeving			
Kennisgeving aan afgewezen gegadigden of inschrijvers	8, lid 1	7, lid 1	12, lid 1
Redenen voor niet-gunning/opnieuw beginnen van de procedure	8, lid 2	7, lid 2	12, lid 2
Proces-verbaal van de aanbestedingsprocedure	8, lid 3	7, lid 3	12, lid 3
GEMEENSCHAPPELIJKE REGELS OP TECHNISCH GEBIED			
Technische specificaties op te nemen in de contractuele documenten	10, lid 1	8, lid 1	14, lid 1
Basisregel - Europese normen/Europese technische goedkeuringen/gemeenschappelijke technische specificaties	10, lid 2	8, lid 2	14, lid 2
Geen bepalingen inzake vaststelling van overeenstemming	10, lid 3, a)	8, lid 3, a)	14, lid 3, a)
Afbrek aan richtlijnen inzake telecommunicatie	n.v.t.	8, lid 3, b)	14, lid 3, b)
Onverenigbare producten/buitensporige kosten	10, lid 3, b)	8, lid 3, c)	14, lid 3, c)
Werkelijk innoverend project	10, lid 3, c)	8, lid 3, d)	14, lid 3, d)
Redenen van afwijking bekend te maken in PB	10, lid 4	8, lid 4	14, lid 4
Ontbreken van Europese normen enz.	10, lid 5	8, lid 5	14, lid 5
In de regel, geen vermelding van specifieke producten	10, lid 6	8, lid 6	14, lid 6
GEMEENSCHAPPELIJKE REGELS INZAKE BEKENDMAKING - Aankondigingen			
Jaarlijkse enuntiatieve aankondiging	11, lid 1	9, lid 1	15, lid 1
Bericht van aanbesteding	11, lid 2	9, lid 2	15, lid 2
Bericht van kennisgeving van de gunning	11, lid 5	9, lid 3	16, lid 1
Bekendmaking van opdracht voor dienstverlening/prijsvraag voor ontwerpen	n.v.t.	n.v.t.	16, lid 2
Aankondiging van opdrachten voor dienstverlening van bijlage IB	n.v.t.	n.v.t.	16, lid 3
Bescherming van openbaar belang en rechtmatige commerciële belangen	11, lid 5	9, lid 3	16, lid 5
Aankondigingen op te stellen overeenkomstig modellen	11, lid 6	9, lid 4	17, lid 1
Aankondigingen toe te zenden aan PB	11, lid 7	9, lid 5	17, lid 2
Bekendmaking van jaarlijkse enuntiatieve aankondigingen en kennisgeving van gunning in PB en TED-databank	11, lid 8	9, lid 6	17, lid 3
Bekendmaking van berichten van aanbesteding in PB en TED-databank	11, lid 9	9, lid 7	17, lid 4
Termijn voor bekendmaking door PB	11, lid 10	9, lid 8	17, lid 5
Aankondigingen niet bekend te maken in nationale pers vóór datum van verzending aan PB	11, lid 11	9, lid 9	17, lid 6
Bewijs van verzending	11, lid 12	9, lid 10	17, lid 7
Lengte van aankondigingen en kosten van publicatie	11, lid 13	9, lid 11	17, lid 8

GEMEENSCHAPPELIJKE REGELS INZAKE BEKENDMAKING - Openbare procedures			
Termijnen - openbare procedures	12, lid 1	10, lid 1	18, lid 1
Verkorting van termijnen wanneer een jaarlijkse enuntiatieve aankondiging is bekendgemaakt	12, lid 2		18, lid 2
Uiterste datum voor het verstrekken van aanvullende stukken, voor zover tijdig gevraagd	12, lid 3	10, lid 2	18, lid 3
Uiterste datum voor het verstrekken van nadere inlichtingen, voor zover tijdig gevraagd	12, lid 4	10, lid 3	18, lid 4
Omvangrijke stukken en bezichtiging op de plaats zelf	12, lid 5	10, lid 4	18, lid 5
GEMEENSCHAPPELIJKE REGELS INZAKE BEKENDMAKING - Niet-openbare en onderhandelingsprocedures			
Termijnen voor aanvragen tot deelneming in niet-openbare en onderhandelingsprocedures	13, lid 1	11, lid 1	19, lid 1
Uitnodigingen tot inschrijving in niet-openbare en onderhandelingsprocedures	13, lid 2	11, lid 2	19, lid 2
Termijn voor inzending van offertes in niet-openbare procedures	13, lid 3	11, lid 3	19, lid 3
Verkorting van termijn voor offertes wanneer een jaarlijkse enuntiatieve aankondiging is bekendgemaakt	13, lid 4		19, lid 4
Aanvragen tot deelneming kunnen per brief, telegram, telex, fax of telefoon geschieden	13, lid 5	11, lid 4	19, lid 5
Uiterste datum voor het verstrekken van nadere inlichtingen, voor zover tijdig gevraagd	13, lid 6	11, lid 5	19, lid 6
Verlenging van termijn voor bezichtiging op de plaats zelf	13, lid 7	11, lid 6	19, lid 7
GEMEENSCHAPPELIJKE REGELS INZAKE BEKENDMAKING - Versnelde procedures			
Versnelde niet-openbare en onderhandelingsprocedures - verkorting van termijnen	14, lid 1	12, lid 1	20, lid 1
Nadere inlichtingen	14, lid 2	12, lid 2	20, lid 2
Aanvragen tot deelneming en uitnodigingen tot inschrijving	14, lid 3	12, lid 3	20, lid 3
GEMEENSCHAPPELIJKE REGELS INZAKE BEKENDMAKING - Varia			
Facultatieve bekendmaking in het PB	17	13	21
Procedure voor wijziging van regels betreffende het opstellen, verzenden enz. van aankondigingen	35, lid 2	14	22
GEMEENSCHAPPELIJKE REGELS INZAKE DEELNEMING			
Opdrachten te gunnen op grond van criteria	18	15, lid 1	23
Mogelijkheid varianten in aanmerking te nemen	19, lid 1 en lid 2	16, lid 1(1)	24, lid 1(1)
Variant mag niet worden verworpen wegens specificaties	19, lid 3	16, lid 1(2)	24, lid 2(2)
Variant mag niet worden verworpen indien deze zou leiden tot een opdracht voor dienstverlening/leveringen	n.v.t.	16, lid 2	24, lid 3
Onderaanneming op te geven door inschrijver	20	17	25

Inschrijving door combinaties	21	18	26, lid 1
Rechtsvorm geen reden tot verwerping	Nihil	Nihil	26, lid 2
Opgeven van relevante beroepskwalificaties van verantwoordelijk personeel	Nihil	Nihil	26, lid 3
Selectie van uit te nodigen gegadigden in niet-openbare en onderhandelingsprocedures	22, lid 1	19, lid 1	27, lid 1
Minimum- en maximaantal gegadigden in niet-openbare procedures	22, lid 2	19, lid 2	27, lid 2
Minimumaantal gegadigden in onderhandelingsprocedures	22, lid 3	19, lid 3	27, lid 3
Uitnodigingen zonder discriminatie	22, lid 4	19, lid 4	27, lid 4
Inlichtingen over regeling inzake arbeidsbescherming	23, lid 1	n.v.t.	28, lid 1
In aanmerking te nemen bepalingen inzake arbeidsbescherming	23, lid 2	n.v.t.	28, lid 2
CRITERIA VOOR KWALITATIEVE SELECTIE			
Achtbaarheid	24	20	29
Vergunning/lidmaatschap van organisatie in land van herkomst	n.v.t.	n.v.t.	30, lid 1
Verzoek inschrijving in beroepsregister aan te tonen	25	21, lid 1	30, lid 2
In aanmerking komende beroepsregisters	25	21, lid 2	30, lid 3
Bewijs van financiële en economische draagkracht	26, lid 1	22, lid 1	31, lid 1
Vermelding in uitnodiging tot inschrijving	26, lid 2	22, lid 2	31, lid 2
Andere bewijsmiddelen	26, lid 3	22, lid 3	31, lid 3
Geschiktheid van dienstverleners	Nihil	Nihil	32, lid 1
Bewijs van technische bekwaamheid	27, lid 1	23, lid 1	32, lid 2
Vermelding in bericht van aanbesteding of uitnodiging tot inschrijving	27, lid 2	23, lid 2	32, lid 3
Bescherming van fabrieks- of bedrijfsgeheimen	Nihil	23, lid 3	32, lid 4
EN 29000/EN45000	Nihil	Nihil	33
Nadere inlichtingen	28	24	34
Officiële lijsten	29, lid 1	25, lid 1	35, lid 1
Bewijs van inschrijving op een officiële lijst	29, lid 2	25, lid 2	35, lid 2
Gevolgen van het bewijs van inschrijving	29, lid 3	25, lid 3	35, lid 3
Verbod andere bewijzen te verlangen	29, lid 4	25, lid 4	35, lid 4
Adres van instantie voor inschrijving op officiële lijst	29, lid 5	25, lid 5	35, lid 5
GUNNINGSCRITERIA			
Economisch voordeligste aanbidding/laagste prijs	30, lid 1	26, lid 1	36, lid 1
Criterium van economisch voordeligste aanbidding nader te omschrijven in bestek	30, lid 2	26, lid 2	36, lid 2
Afwijking voor preferentieregelingen	30, lid 3	Nihil	Nihil
Abnormaal lage offertes	30, lid 4	27	37

SLOTBEPALINGEN			
Berekening van termijnen	33	30	38
SPECIFIEKE BEPALINGEN VOOR BEPAALDE SECTOREN			
“Meest begunstigde natie”-behandeling voor andere lidstaten	Nihil	28	Nihil
Specifieke bepalingen voor huisvestingsprojecten	9	n.v.t.	Nihil
CONCESSIEOVEREENKOMSTEN			
Algemene bepalingen	3	n.v.t.	Nihil
Aankondiging van een concessie	11, lid 3	n.v.t.	Nihil
Bericht van aanbesteding door concessiehouders	11, lid 4	n.v.t.	Nihil
Termijn voor indiening van inschrijvingen	15	n.v.t.	Nihil
Termijn voor aanvragen tot deelneming aan overheidsopdrachten voor werken, geplaatst door concessiehouders	16	n.v.t.	Nihil
PRIJSVRAGEN VOOR ONTWERPEN			
Toepassingsgebied	Nihil	Nihil	13, lid 1 en lid 2
Bekendmaking van voorschriften	Nihil	Nihil	13, lid 3
Toelating van deelnemers	Nihil	Nihil	13, lid 4 en lid 5
Jury	Nihil	Nihil	13, lid 6
Bekendmaking van voornemen tot uitschrijving van prijsvraag	Nihil	Nihil	15, lid 3
Bekendmaking van resultaten	Nihil	Nihil	16, lid 1
Vorm en wijze van bekendmaking	Nihil	Nihil	17

n.v.t. = niet van toepassing

AANHANGSEL II

**CPA-classificatie van de diensten opgenomen in de bijlagen IA en IB bij Richtlijn
92/50/EEG.**

Gedetailleerde opgave van de diensten opgenomen in Bijlage IA

Categorie	Benaming	CPC-indeling
	1. Onderhouds- en reparatiediensten	
17.40.90	Reparatie van dekkleden en kampeerartikelen	88690.1
17.52.90	Reparaties van netten en touwwerk	88690.2
28.21.90	Reparatie en onderhoud van tanks, reservoirs en bergingsmiddelen, van metaal	88610.1
28.22.90	Reparatie en onderhoud van ketels voor centrale verwarming	88610.2
28.30.91	Installatie van stoomketels (exclusief warmwaterketels voor centrale verwarming) en van leidingstelsels in verband hiermee	88610.3
28.30.92	Reparatie en onderhoud van stoomketels (exclusief warmwaterketels voor centrale verwarming)	88610.4
29.11.91	Installatie van motoren en turbines (exclusief motoren voor luchtvaartuigen, motorvoertuigen en rijwielen)	88620.1
29.11.92	Reparatie en onderhoud van motoren en turbines (exclusief motoren voor luchtvaartuigen, motorvoertuigen en rijwielen)	88620.2
29.12.91	Installatie van pompen en van compressoren	88620.3
29.12.92	Reparatie en onderhoud van pompen en compressoren	88620.4
29.13.90	Reparatie en onderhoud van kranen en dergelijke	88620.5
29.21.91	Installatie van ovens en branders	88620.6
29.22.91	Installatie van hijs-, hef- en transportwerktuigen (andere dan liften en roltrappen en -paden)	88620.8
29.21.92	Reparatie en onderhoud van ovens en branders	88620.7
29.22.92	Reparatie en onderhoud van hijs-, hef- en transportwerktuigen	88620.9a
29.23.91	Installatie van machines en apparaten voor de koeltechniek en klimaatregeling, voor niet-huishoudelijk gebruik	88620.9b
29.23.92	Reparatie en onderhoud van machines en apparaten voor de koeltechniek en klimaatregeling, voor niet-huishoudelijk gebruik	88620.9c
29.24.91	Installatie van machines en apparaten voor algemeen gebruik, n.e.g.	88620.9d
29.24.92	Reparatie en onderhoud van machines en apparaten voor algemeen gebruik, n.e.g.	88620.9e
29.32.91	Installatie van machines en toestellen voor de landbouw of de bosbouw	88620.9f
29.32.92	Reparatie en onderhoud van machines en toestellen voor de landbouw of de bosbouw	88620.9g
29.40.91	Installatie van gereedschapswerktuigen	88620.9h

29.40.92	Reparatie en onderhoud van gereedschapswerktuigen	88620.9i
29.51.91	Installatie van machines voor de metallurgie	88620.9j
29.51.92	Reparatie en onderhoud van machines voor de metallurgie	88620.9k
29.52.91	Installatie van machines voor de winning van delfstoffen en voor de bouw	88620.9l
29.52.92	Reparatie en onderhoud van machines voor de winning van delfstoffen en voor de bouw	88620.9m
29.53.91	Installatie van machines voor de productie van voedings- en genotmiddelen	88620.9n
29.53.92	Reparatie en onderhoud van machines voor de productie van voedings- en genotmiddelen	88620.9o
29.54.91	Installatie van machines voor de productie van textiel, kleding en leder	88620.9p
29.54.92	Reparatie en onderhoud van machines voor de productie van textiel, kleding en leder	88620.9q
29.55.91	Installatie van machines voor de productie van papier of karton	88620.9r
29.55.92	Reparatie en onderhoud van machines voor de productie van papier of karton	88620.9s
29.56.91	Installatie van machines en toestellen voor specifieke doeleinden, n.e.g.	88620.9t
29.56.92	Reparatie en onderhoud van machines en toestellen voor specifieke doeleinden, n.e.g.	88620.9u
29.60.91	Installatie van wapens en wapensystemen	88620.9v
29.60.92	Reparatie en onderhoud van wapens en wapensystemen	88620.9w
30.01.90	Installatie van kantoormachines	88630.1
30.02.90	Installatie van computers en andere gegevensverwerkende machines	88630.2
31.10.91	Installatie van elektromotoren, elektrische generatoren en elektrische transformatoren	88640.1
31.10.92	Reparatie en onderhoud van elektromotoren, elektrische generatoren en elektrische transformatoren	88640.2
31.20.91	Installatie van schakel- en verdeelinrichtingen	88640.3
31.20.92	Reparatie en onderhoud van schakel- en verdeelinrichtingen	88640.4
31.62.91	Installatie van andere elektrische benodigdheden, n.e.g., andere dan elektrische signaalapparatuur voor verkeerswegen of voor vliegvelden	88640.5
31.62.92	Reparatie en onderhoud van andere elektrische benodigdheden, n.e.g.	88640.6
32.20.91	Installatie van zendtoestellen voor televisie en radio	88650.1

32.20.92	Reparatie en onderhoud van zendtoestellen voor televisie en radio	88650.2
32.30.91	Installatie van radio-, televisie-, audio- en videoapparatuur voor professioneel gebruik	88650.3
32.30.92	Reparatie en onderhoud van radio-, televisie-, audio- en videoapparatuur voor professioneel gebruik	88650.4
33.10.91	Installatie van medische apparatuur en instrumenten	88660.1
33.10.92	Reparatie en onderhoud van medische apparatuur en instrumenten	88660.2
33.20.91	Installatie van meet-, regel-, controle- en navigatieapparatuur en van apparatuur voor andere doeleinden	88660.3
33.20.92	Reparatie en onderhoud van meet-, regel-, controle- en navigatieapparatuur	88660.4
33.40.90	Reparatie en onderhoud van foto- en filmapparatuur en optische instrumenten voor professioneel gebruik	88660.5
33.50.91	Installatie van tijdmetingsinstrumenten, -apparaten en -toestellen voor gebruik in de industrie	88660.6
33.50.92	Reparatie en onderhoud van tijdmetingsinstrumenten, -apparaten en -toestellen voor gebruik in de industrie	88660.7
35.11.91	Reparatie en onderhoud van schepen en drijvend materieel	88680.1
35.11.92	Verbouwing van schepen	88680.2
35.11.93	Sloop van schepen	88680.3
35.12.90	Repair and maintenance services of pleasure and sporting boats	88680.4
35.20.91	Reparatie en onderhoud van rollend spoor- en tramwegmaterieel	88680.5
35.20.92	Verbouwing van rollend spoor- en tramwegmaterieel	88680.6
35.30.91	Reparatie en onderhoud van luchtvaartuigen en motoren daarvan	88680.7
35.30.92	Verbouwing van luchtvaartuigen	88680.8
36.30.90	Reparatie en onderhoud van muziekinstrumenten	88690.3
50.2	Onderhoud en reparatie van motorvoertuigen	611d 611e 611f
50.40.40	Onderhoud en reparatie van motorrijwielen	61220
52.7	Reparatie van persoonlijke en huishoudelijke artikelen	633a 633b 633c 633d

	2. Diensten voor vervoer over land,⁽¹⁾ met inbegrip van diensten voor vervoer per pantserwagen en koeriersdiensten, postvervoer uitgezonderd	
60.21.2	Geregeld personenvervoer binnen steden en voorsteden, met uitzondering van het vervoer per spoor	712a
60.21.3	Interlokaal personenvervoer, met uitzondering van het vervoer per spoor	712b
60.21.4	Overig personenvervoer te land volgens dienstregeling	712c
60.22	Taxi's en verhuur van personenauto's met chauffeur	712d
60.23	Overig personenvervoer te land	712e
60.24.1	Goederenvervoer over de weg met gespecialiseerde voertuigen	712f
60.24.22	Overig goederenvervoer	71239.3
60.24.3	Verhuur van vrachtauto's met chauffeur	712h
64.12	Koeriers, met uitzondering van de nationale posten	751b
74.60.14	Vervoer met gepantserde wagens	87304
	3. Diensten voor luchtvervoer van passagiers en vracht, met uitzondering van postvervoer	
62.10.10	Personenvervoer door de lucht volgens dienstregeling	73110
62.10.22	Containervervoer door de lucht volgens dienstregeling	73220.1
62.10.23	Overig goederenvervoer door de lucht volgens dienstregeling	73290.1
62.20.10	Personenvervoer door de lucht zonder dienstregeling	73120
62.20.20(part)	Goederenvervoer door de lucht zonder dienstregeling	73210.1 73290.2
62.20.30	Verhuur van luchtvaartuigen met bemanning	73400
62.30.10	Ruimtevaart	73300
	4. Postvervoer over land en door de lucht	
60.24.21	Postvervoer	71235
62.10.21	Postvervoer door de lucht volgens dienstregeling	73210.1
62.20.20	Goederenvervoer door de lucht zonder dienstregeling	73210.1 73290.2
	5. Telecommunicatiediensten	
64.20.1	Datatransmissie en berichtenoverdracht	752a
64.20.2	Overige telecommunicatie	752b

	6. Financiële diensten: (a) verzekeringsdiensten (b) bankverrichtingen en diensten in verband met beleggingen⁽³⁾	
66	Diensten van het verzekeringswezen en van pensioenfondsen, exclusief die op het gebied van verplichte sociale verzekeringen	812a 812b 812c
67.2	Ondersteunende diensten in verband met het verzekeringswezen en pensioenfondsen	814
65	Diensten van financiële instellingen, exclusief het verzekeringswezen en pensioenfondsen	811a 811d 811b 811e 811c
67.1	Ondersteunende diensten in verband met financiële instellingen, exclusief het verzekeringswezen en pensioenfondsen	813a 813b 813c
	7. Computer en aanverwante diensten	
72.10.10	Computeradviesbureaus	84100
72.20.2	Programmering van pakketprogrammatuur	841b
72.20.3	Advies over programmatuur en overige levering van programmatuur	842a
72.3	Gegevensverwerking	842b 843
72.4	Databanken	844
72.5	Onderhoud en reparatie van computers en van boekhoud- en overige kantoormachines	845
72.6	Overige diensten in verband met computers	849
	8. O&O diensten⁽⁴⁾	
73	Speur- en ontwikkelingswerk	851 852
	9. Diensten van accountancy, controle en boekhouding	
74.12.1	Accountants	862a
74.12.2	Diensten verleend door boekhouders, met uitzondering van het invullen van belastingaangiften	862b
	10. Diensten voor marktonderzoek en peiling van de openbare mening	
74.13	Markt- en opinieonderzoek	864

	11. Diensten voor bedrijfsadvisering⁽⁵⁾ en aanverwante diensten	
74.14	Advies inzake bedrijfsvoering en beheer	865, 866a
74.15	Holdings	866b
	12. Bouwkundige diensten; technische en geïntegreerde technische diensten; diensten van stedenbouw en landschapsarchitectuur; diensten voor aanverwante technische en wetenschappelijke advisering; diensten voor het uitvoeren van technische proeven en analyses	
74.20.2	Diensten van architecten	867a
74.20.3	Diensten van ingenieurs	867b
74.20.4	Geïntegreerde diensten van ingenieurs bij kant en klaar opgeleverde projecten	867c
74.20.5	Diensten in verband met stedenbouw en landschapsarchitectuur	867d
74.20.6	Diensten in verband met het projectbeheer bij bouwwerken en wegen- en waterbouwkundige werken	--
74.20.7	Diensten in verband met aanverwante wetenschappelijke en technische adviezen	867e
74.3	Keuring en controle	867f
	13. Advertentie- en reclamediensden	
74.4	Reclamewezen	871
	14. Diensten voor het schoonmaken van gebouwen en het beheer van onroerende goederen	
70.3	Handelsbemiddeling in en beheer van onroerend goed	822a 822b
74.7	Industrieel reinigen	874
	15. Uitgeverij- en drukkerijdiensten, in regie of op contractbasis	
22.21	Dagbladrukkerijen	884h
22.22.3	Drukkerijen, andere dan dagbladrukkerijen	884i
22.23	Boekbinden en afwerking	884j
22.24.1	Zetten en stereotyperen	884k
22.25	Overige diensten in verband met drukkerijen	884l

22.3	Reproductie van opgenomen media	884m 884n 884o
	16. Riolering en vuilophaaldiensten; afvalverwerking en aanverwante diensten	
90	Afvalwater- en afvalverzameling en -verwerking	940a 940b 940c

- (1) Met uitzondering van de spoorwegdiensten, die vallen onder categorie 18.
- (2) Uitzonderd spraaktelefonie-, telex-, radiotelefonie-, semafoon- en satellietdiensten.
- (3) Uitzonderd financiële diensten betreffende de uitgifte, de aankoop, de verkoop en de overdracht van effecten of andere financiële instrumenten, en door de centrale banken verleende diensten.
- (4) Uitzonderd diensten voor onderzoek en ontwikkeling andere dan die waarvan de resultaten in hun geheel toekomen aan de aanbestedende dienst voor gebruik ervan in de uitoefening van zijn eigen werkzaamheden, voor zover de dienstverlening volledig door de aanbestedende dienst wordt beloond.
- (5) Uitzonderd diensten voor arbitrage en bemiddeling.

Details of services included in Annex 1B

	17. Hotel- en restauratiediensten	
55	Hotels en restaurants	64
	18. Spoorwegvervoerdiensten	
60.1	Vervoer per spoor	711a 711b 711c
60.21.1	Personenvervoer binnen steden en voorsteden per spoor	711d
	19. Vervoerdiensten over het water	
61	Vervoer over water	72
	20. Diensten voor ondersteunend en hulpvervoer	
63	Vervoerondersteunende activiteiten; reisbureaus	74
	21. Diensten van juridische aard	
74.11	Rechtskundige diensten	861

	22. Plaatsing van personeel en personeelsverschaffing	
74.5	Arbeidsbemiddeling	872
	23. Opsporings- en bewakingsdiensten, uitgezonderd vervoer per pantserwagen	
74.60.11	Opsporing	87301
74.60.12	Advies op het gebied van beveiliging	87302
74.60.13	Controle van alarmapparatuur	87303
74.60.15	Bewaking	87305
74.60.16	Andere diensten op het gebied van beveiliging	87309
	24. Diensten voor onderwijs en beroepsonderwijs	
80	Onderwijs	92
	25. Gezondheids- en sociale diensten	
85	Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	93
	26. Diensten voor recreatie, cultuur en sport	
92.11.3	Productie van films en video's en aanverwante diensten	961a
92.12	Distributie van films en video's	961b
92.13	Vertoning van films	961c
92.2	Radio en televisie	961d
92.31.2	Scheppende en uitvoerende kunst	961e
92.32.1	Exploitatie van zalen en bijbehorende diensten	961f
92.33.1	Kermisattracties en pretparken	961g
92.34	Overig amusement	961h
92.4	Persagentschappen	962
92.5	Bibliotheken, openbare archieven, musea en andere culturele diensten	963a 963b 963c
92.6	Sport	964a 964b
92.7	Overige recreatie	964c 964d
	27. Andere diensten	

AANHANGSEL III

**Lijst van publiekrechtelijke instellingen opgenomen in bijlage I bij Richtlijn
93/37/EEG**

**LIJSTEN VAN PUBLIEKRECHTELIJKE INSTELLINGEN EN CATEGORIEËN
PUBLIEKRECHTELIJKE INSTELLINGEN ALS BEDOELD IN ARTIKEL 1, ONDER b)**

I. BELGIË

Instellingen

- Archives générales du Royaume et Archives de l'État dans les provinces -Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën,
- Conseil autonome de l'enseignement communautaire - Autonome Raad van het Gemeenschapsonderwijs,
- Radio et télévision belges, émissions néerlandaises - Belgische Radio en Televisie, Nederlandse uitzendingen,
- Belgisches Rundfunk- und Fernsehzentrum der Deutschsprachigen Gemeinschaft (Centre de radio et télévision belge de la Communauté de langue allemande - Centrum voor Belgische Radio en Televisie voor de Duitstalige Gemeenschap),
- Bibliothèque royale Albert Ier - Koninklijke Bibliotheek Albert I,
- Caisse auxiliaire de paiement des allocations de chômage - Hulpkas voor Werkloosheidsuitkeringen,
- Caisse auxiliaire d'assurance maladie-invalidité - Hulpkas voor Ziekte-, en Invaliditeitsverzekeringen,
- Caisse nationale des pensions de retraite et de survie - Rijkskas voor Rust- en Overlevingspensioenen,
- Caisse de secours et de prévoyance en faveur des marins naviguant sous pavillon belge - Hulp- en Voorzorgskas voor Zeevarenden onder Belgische Vlag,
- Caisse nationale des calamités - Nationale Kas voor de Rampenschade,
- Caisse spéciale de compensation pour allocations familiales en faveur des travailleurs de l'industrie diamantaire - Bijzondere Verrekenkas voor Gezinsvergoedingen ten bate van de Arbeiders der Diamantnijverheid,
- Caisse spéciale de compensation pour allocations familiales en faveur des travailleurs de l'industrie du bois - Bijzondere Verrekenkas voor Gezinsvergoedingen ten bate van Arbeiders in de Houtnijverheid,
- Caisse spéciale de compensation pour allocations familiales en faveur des travailleurs occupés dans les entreprises de batellerie - Bijzondere Verrekenkas voor Gezinsvergoedingen ten bate van Arbeiders der Ondernemingen voor Binnenscheepvaart,
- Caisse spéciale de compensation pour allocations familiales en faveur des travailleurs occupés dans les entreprises de chargement, déchargement et manutention de marchandises dans les ports débarcadères, entrepôts et stations (appelée habituellement «Caisse spéciale de compensation pour allocations familiales des régions maritimes») - Bijzondere Verrekenkas voor Gezinsvergoedingen ten bate van de Arbeiders gebezigd door Ladings- en Lossingsondernemingen en door de Stuwadoors in de Havens, Losplaatsen, Stapelplaatsen en Stations (gewoonlijk genoemd: "Bijzondere Compensatiekas voor kindertoeslagen van de zeevaartgewesten"),
- Centre informatique pour la Région bruxelloise - Centrum voor Informatica voor het Brusselse Gewest,
- Commissariat général de la Communauté flamande pour la coopération internationale - Commissariaat-generaal voor Internationale Samenwerking van de Vlaamse Gemeenschap,
- Commissariat général pour les relations internationales de la Communauté française de Belgique - Commissariaat-generaal bij de Internationale Betrekkingen van de Franse Gemeenschap van België,
- Conseil central de l'économie - Centrale Raad voor het Bedrijfsleven,
- Conseil économique et social de la Région wallonne - Sociaal-economische Raad van het Waals Gewest,
- Conseil national du travail - Nationale Arbeidsraad,
- Conseil supérieur des classes moyennes - Hoge Raad voor de Middenstand,
- Office pour les travaux d'infrastructure de l'enseignement subsidié - Dienst voor Infrastructuurwerken van het Gesubsidieerd Onderwijs,
- Fondation royale - Koninklijke Schenking,
- Fonds communautaire de garantie des bâtiments scolaires - Gemeenschappelijk Waarborgfonds voor Schoolgebouwen,

- Fonds d'aide médicale urgente - Fonds voor Dringende Geneeskundige Hulp,
- Fonds des accidents du travail - Fonds voor Arbeidsongevallen,
- Fonds des maladies professionnelles - Fonds voor Beroepsziekten,
- Fonds des routes - Wegenfonds,
- Fonds d'indemnisation des travailleurs licenciés en cas de fermeture d'entreprises - Fonds tot Vergoeding van de in geval van Sluiting van Ondernemingen Ontslagen Werknemers,
- Fonds national de garantie pour la réparation des dégâts houillers - Nationaal Waarborgfonds inzake Kolenmijnschade,
- Fonds national de retraite des ouvriers mineurs - Nationaal Pensioenfonds voor Mijnwerkers,
- Fonds pour le financement des prêts à des États étrangers - Fonds voor Financiering van de Leningen aan Vreemde Staten,
- Fonds pour la rémunération des mousses enrôlés à bord des bâtiments de pêche - Fonds voor Scheepsjongens aan Boord van Vissersvaartuigen,
- Fonds wallon d'avances pour la réparation des dommages provoqués par des pompages et des prises d'eau souterraine - Waals Fonds van Voorschotten voor het Herstel van de Schade veroorzaakt door Grondwaterzuiveringen en Afpompingen,
- Institut d'aéronomie spatiale - Instituut voor Ruimte-aëronomie,
- Institut belge de normalisation - Belgisch Instituut voor Normalisatie,
- Institut bruxellois de l'environnement - Brussels Instituut voor Milieubeheer,
- Institut d'expertise vétérinaire - Instituut voor Veterinaire Keuring,
- Institut économique et social des classes moyennes - Economisch en Sociaal Instituut voor de Middenstand,
- Institut d'hygiène et d'épidémiologie - Instituut voor Hygiëne en Epidemiologie,
- Institut francophone pour la formation permanente des classes moyennes - Franstalig Instituut voor Permanente Vorming voor de Middenstand,
- Institut géographique national - Nationaal Geografisch Instituut,
- Institut géotechnique de l'État - Rijksinstituut voor Grondmechanica,
- Institut national d'assurance maladie-invalidité - Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering,
- Institut national d'assurances sociales pour travailleurs indépendants - Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen,
- Institut national des industries extractives - Nationaal Instituut voor de Extractiebedrijven,
- Institut national des invalides de guerre, anciens combattants et victimes de guerre - Nationaal Instituut voor Oorlogsinvaliden, Oudstrijders en Oorlogsslachtoffers,
- Institut pour l'amélioration des conditions de travail - Instituut voor Verbetering van de Arbeidsvoorwaarden,
- Institut pour l'encouragement de la recherche scientifique dans l'industrie et l'agriculture - Instituut tot Aanmoediging van het Wetenschappelijk Onderzoek in Nijverheid en Landbouw,
- Institut royal belge des sciences naturelles - Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen,
- Institut royal belge du patrimoine artistique - Koninklijk Belgisch Instituut voor het Kunstpatrimonium,
- Institut royal de météorologie - Koninklijk Meteorologisch Instituut,
- Enfance et famille - Kind en Gezin,
- Compagnie des installations maritimes de Bruges - Maatschappij der Brugse Zeevaartinrichtingen,
- Mémorial national du fort de Breendonck - Nationaal Gedenkteken van het Fort van Breendonck,
- Musée royal de l'Afrique centrale - Koninklijk Museum voor Midden-Afrika,
- Musées royaux d'art et d'histoire - Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis,
- Musées royaux des beaux-arts de Belgique - Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België,
- Observatoire royal de Belgique - Koninklijke Sterrenwacht van België,
- Office belge de l'économie et de l'agriculture - Belgische Dienst voor Bedrijfsleven en Landbouw,
- Office belge du commerce extérieur - Belgische Dienst voor Buitenlandse Handel,
- Office central d'action sociale et culturelle au profit des membres de la communauté militaire - Centrale Dienst voor Sociale en Culturele Actie ten behoeve van de Leden van de Militaire Gemeenschap,
- Office de la naissance et de l'enfance - Dienst voor Borelingen en Kinderen,

- Office de la navigation - Dienst voor de Scheepvaart,
- Office de promotion du tourisme de la Communauté française - Dienst voor de Promotie van het Toerisme van de Franse Gemeenschap,
- Office de renseignements et d'aide aux familles des militaires - Hulp- en Informatiebureau voor Gezinnen van Militairen,
- Office de sécurité sociale d'outre-mer - Dienst voor Overzeese Sociale Zekerheid,
- Office national d'allocations familiales pour travailleurs salariés - Rijksdienst voor Kinderbijslag voor Werknemers,
- Office national de l'emploi - Rijksdienst voor de Arbeidsvoorziening,
- Office national des débouchés agricoles et horticoles - Nationale Dienst voor Afzet van Land- en Tuinbouwprodukten,
- Office national de sécurité sociale - Rijksdienst voor Sociale Zekerheid,
- Office national de sécurité sociale des administrations provinciales et locales - Rijksdienst voor Sociale Zekerheid van de Provinciale en Plaatselijke Overheidsdiensten,
- Office national des pensions - Rijksdienst voor Pensioenen,
- Office national des vacances annuelles - Rijksdienst voor de Jaarlijkse Vakantie,
- Office national du lait - Nationale Zuiveldienst,
- Office régional bruxellois de l'emploi - Brusselse Gewestelijke Dienst voor Arbeidsbemiddeling,
- Office régional et communautaire de l'emploi et de la formation - Gewestelijke en Gemeenschappelijke Dienst voor Arbeidsvoorziening en Vorming,
- Office régulateur de la navigation intérieure - Dienst voor Regeling der Binnenvaart,
- Société publique des déchets pour la Région flamande - Openbare Afvalstoffenmaatschappij voor het Vlaams Gewest,
- Orchestre national de Belgique - Nationaal Orkest van België,
- Organisme national des déchets radioactifs et des matières fissiles - Nationale Instelling voor Radioactief Afval en Splijtstoffen,
- Palais des beaux-arts - Paleis voor Schone Kunsten,
- Pool des marins de la marine marchande - Pool van de Zeelieden ter Koopvaardij,
- Port autonome de Charleroi - Autonome Haven van Charleroi,
- Port autonome de Liège - Autonome Haven van Luik,
- Port autonome de Namur - Autonome Haven van Namen,
- Radio et télévision belges de la Communauté française - Belgische Radio en Televisie van de Franse Gemeenschap,
- Régie des bâtiments - Regie der Gebouwen,
- Régie des voies aériennes - Regie der Luchtwegen,
- Régie des postes - Regie der Posterijen,
- Régie des télégraphes et des téléphones - Regie van Telegraaf en Telefoon,
- Conseil économique et social pour la Flandre - Sociaal-economische Raad voor Vlaanderen,
- Société anonyme du canal et des installations maritimes de Bruxelles - Naamloze Venootschap "Zeekanaal en Haveninrichtingen van Brussel",
- Société du logement de la Région bruxelloise et sociétés agréées - Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij en erkende maatschappijen,
- Société nationale terrienne - Nationale Landmaatschappij,
- Théâtre royal de la Monnaie - De Koninklijke Muntchouwborg,
- Universités relevant de la Communauté flamande - Universiteiten afhangende van de Vlaamse Gemeenschap,
- Universités relevant de la Communauté française - Universiteiten afhangende van de Franse Gemeenschap,
- Office flamand de l'emploi et de la formation professionnelle - Vlaamse Dienst voor Arbeidsvoorziening en Beroepsopleiding,
- Fonds flamand de construction d'institutions hospitalières et médico-sociales - Vlaams Fonds voor de Bouw van Ziekenhuizen en Medisch-Sociale Instellingen,

- Société flamande du logement et sociétés agréées - Vlaamse Huisvestingsmaatschappij en erkende maatschappijen,
- Société régionale wallonne du logement et sociétés agréées - Waalse Gewestelijke Maatschappij voor de Huisvesting en erkende maatschappijen,
- Société flamande d'épuration des eaux - Vlaamse Maatschappij voor Waterzuivering,
- Fonds flamand du logement des familles nombreuses - Vlaams Woningfonds van de Grote Gezinnen.

Categorieën

- les centres publics d'aide sociale (de openbare centra voor maatschappelijk welzijn)
- les fabriques d'église.(de kerkfabrieken)

II. DENEMARKEN

Instellingen

- Københavns Havn,
- Danmarks Radio,
- TV 2/Danmark,
- TV2 Reklame A/S,
- Danmarks Nationalbank,
- A/S Storebaeltsforbindelsen,
- A/S Øresundsforbindelsen (alene tilslutningsanlaeg i Danmark),
- Københavns Lufthavn A/S,
- Byfornylsesselskabet København,
- Tele Danmark A/S avec ses filiales,
- Fyns Telefon A/S,
- Jydsk Telefon Aktieselskab A/S,
- Københavns Telefon Aktieselskab,
- Tele Sønderjylland A/S,
- Telecom A/S,
- Tele Danmark Mobil A/S.

Categorieën

- De kommunale havne (gemeentelijke havens),
- Andre Forvaltningssubjekter (andere bestuurslichamen).

III. DUITSLAND

Categorieën

1. Publiekrechtelijke lichamen

Lichamen, instellingen en stichtingen die zijn opgericht door de Staat, de deelstaten of de gemeenten, met name op de volgende gebieden:

1.1. Lichamen

- Wissenschaftliche Hochschulen und verfasste Studentenschaften (wetenschappelijke hogescholen en gereglementeerde studentenverenigingen),

- beroepsstandige Verenigingen (Rechtsanwalts-, Notar-, Steuerberater-, Wirtschaftsprüfer-, Architekten-, Ärzte- und Apothekerkammern) (orden van advocaten,, notarissen, belastingadviseurs, accountants, architecten, artsen en apothekers),
- Wirtschaftsvereinigungen (Landwirtschafts-, Handwerks-, Industrie- und Handelskammern, Handwerksinnungen, Handwerkschaften)) (bedrijfsverenigingen (landbouwschappen, Kamer van Ambachten en Neringen, Kamer van Koophandel en Industrie, vakbonden en verenigingen van handwerkslieden)),
- Sozialversicherungen (Krankenkassen, Unfall- und Rentenversicherungsträger) (sociale verzekeringen (ziekenfondsen, ongevallenverzekerings- en pensioenverzekeringsfondsen)),
- kassenärztliche Vereinigungen (verenigingen van ziekenfondsartsen),
- Genossenschaften und Verbände (coöperatieve verenigingen en verenigingen).

1.2. *Instellingen en stichtingen*

Niet-commerciële, onder de controle van de Staat vallende instellingen die in het algemeen belang werkzaam zijn, met name op de volgende gebieden:

- Rechtsfähige Bundesanstalten (rijksinstituten met rechtspersoonlijkheid),
- Versorgungsanstalten und Studentenwerke (verzorgingsinstellingen en studentenvoorzieningen),
- Kultur-, Wohlfahrts- und Hilfsstiftungen (culturele welzijns- en bijstandstichtingen).

2. **Privaatrechtelijke rechtspersonen**

Niet-commerciële, onder de controle van de Staat vallende instellingen die in het algemeen belang werkzaam zijn, met inbegrip van de “Kommunale Versorgungsunternehmen” (gemeentelijke tehuizen), met name op de volgende gebieden:

- Gesundheitswesen (Krankenhäuser, Kurmittelbetriebe, medizinische Forschungseinrichtungen, Untersuchungs- und Tierkörperbeseitigungsanstalten)) (gezondheidszorg (ziekenhuizen, kuuroorden, geneesmiddelen-onderzoeksinstituten, onderzoeksinstituten en destructiediensten)),
- Kultur (öffentliche Bühnen, Orchester, Museen, Bibliotheken, Archive, zoologische und botanische Gärten)) (cultuur (openbare theaters, orkesten, musea, bibliotheken, archieven, zoölogische en botanische tuinen)),
- Soziales (Kindergärten, Kindertagesheime, Erholungseinrichtungen, Kinder- und Jugendheime, Freizeiteinrichtungen, Gemeinschafts- und Bürgerhäuser, Frauenhaeuser, Altersheime, Obdachlosenunterkünfte)) (maatschappelijk werk (kleurterscholen, kinderdagverblijven, revalidatiecentra, kinder- en jeugdtehuizen, recreatie-instellingen, culturele centra en buurthuizen, vrouwenhuizen, bejaardentehuizen, opvangtehuizen voor daklozen)),
- Sport (Schwimmbäder, Sportanlagen und -einrichtungen)) (sport (zwembaden, sportinstituten en -voorzieningen)),
- Sicherheit (Feuerwehren, Rettungsdienste)) (veiligheid (brandweer, reddingsdiensten)),
- Bildung (Umschulungs-, Aus-, Fort- und Weiterbildungseinrichtungen, Volkshochschulen) (vorming (omscholings-, opleidings-, bij- en naschlingsintituten, volkshogescholen)),
- Wissenschaft, Forschung und Entwicklung (Grossforschungseinrichtungen, wissenschaftliche Gesellschaften und Vereine, Wissenschaftsförderung) (wetenschap, onderzoek en ontwikkeling (grote onderzoeksinstituten, wetenschappelijke genootschappen en verenigingen, wetenschapsbevordering)),
- Entsorgung (Strassenreinigung, Abfall- und Abwasserbeseitigung)) (reinigingsdiensten (straatsreiniging, huisvuilen afvalwaterverwijdering)),
- Bauwesen und Wohnungswirtschaft (Stadtplanung, Stadtentwicklung, Wohnungsunternehmen, Wohnraumvermittlung)) (bouwbedrijf en volkshuisvesting (stadsplanologie, stadsontwikkeling, coöperatieve woningbouwverenigingen, woningbureaus)),
- Wirtschaft (Wirtschaftsförderungsgesellschaften)) (economie (economiestimulerende organisaties)),
- Friedhofs- und Bestattungswesen (begraafplaatsen en begrafenisondernemingen),
- Zusammenarbeit mit den Entwicklungsländern (Finanzierung, technische Zusammenarbeit, Entwicklungshilfe, Ausbildung)) (samenwerking met de ontwikkelingslanden (financiering, technische samenwerking, ontwikkelingshulp, opleiding)).

IV. GRIEKENLAND

Categorieën

De andere publiekrechtelijke rechtspersonen waarvan de opdrachten voor de uitvoering van werken onder de controle van de Staat vallen.

V. SPANJE

Categorieën

- Entidades Gestoras y Servicios Comunes de la Seguridad Social (bestuurslichamen en gemeenschappelijke instellingen opp het gebied van de sociale zekerheid),
- Organismos Autónomos de la Administración del Estado (autonome lichamen op het gebied van het staatsbestuur),
- Organismos Autónomos de las Comunidades Autónomas (van de autonome gemeenschappen),
- Organismos Autónomos de las Entidades Locales (autonome lichamen van de lagere overheid),
- Otras entidades sometidas a la legislación de contratos del Estado español (andere diensten die onder de wettelijke bepalingen inzake het plaatsen van opdrachten door de Spaanse Staat vallen).

VI. FRANKRIJK

Instellingen

1. Nationale openbare instellingen:

1.1. van wetenschappelijke, culturele en professionele aard:

- Collège de France,
- Conservatoire national des arts et métiers,
- Observatoire de Paris;

1.2. met een wetenschappelijke en technische opdracht:

- Centre national de la recherche scientifique (CNRS),
- Institut national de la recherche agronomique,
- Institut national de la santé et de la recherche médicale,
- Institut français de recherche scientifique pour le développement en coopération (ORSTOM);

1.3. van bestuurlijke aard:

- Agence nationale pour l'emploi,
- Caisse nationale des allocations familiales,
- Caisse nationale d'assurance maladie des travailleurs salariés,
- Caisse nationale d'assurance vieillesse des travailleurs salariés,
- Office national des anciens combattants et victimes de la guerre,
- Agences financières de bassins.

Categorieën

1. Nationale openbare instellingen:

- universités (universiteiten),
- écoles normales d'instituteurs (opleidingsinstellingen voor docenten).

2. Regionale, departementale of plaatselijke openbare instellingen van bestuurlijke aard:

- collèges (middelbare scholen),
- lycées (middelbare scholen),
- établissements publics hospitaliers (openbare ziekenhuizen),
- offices publics d'habitations à loyer modéré (OPHLM) (openbare diensten voor de sociale woningbouw).

3. Groeperingen van territoriale lichamen:

- syndicats de communes (verenigingen van gemeenten),
- districts (districten),
- communautés urbaines (stedelijke gemeenschappen),
- institutions interdépartementales et interrégionales (interdepartementale en interregionale instellingen).

VII. IERLAND

Instellingen

- Shannon Free Airport Development Company Ltd,
- Local Government Computer Services Board,
- Local Government Staff Negotiations Board,
- Córas Tráchtála (Irish Export Board),
- Industrial Development Authority,
- Irish Goods Council (Promotion of Irish Goods),
- Córas Beostoic agus Feola (CBF) (Irish Meat Board),
- Bord Fáilte Éireann (Irish Tourism Board),
- Údarás na Gaeltachta (Development Authority for Gaeltacht Regions),
- An Bord Pleanála (Irish Planning Board).

Categorieën

- Third Level Educational Bodies of a Public Character (openbare instellingen voor hoger onderwijs),
- National Training, Cultural or Research Agencies (nationale instanties op het gebied van opleiding, cultuur en onderzoek),
- Hospital Boards of a Public Character (openbare ziekenhuisinstanties),
- National Health & Social Agencies of a Public Character (nationale instanties op het gebied van de gezondheidszorg en de sociale zekerheid),
- Central & Regional Fishery Boards (centrale en regionale raden voor de visserij).

VIII. ITALIË

Instellingen

- Agenzia per la promozione dello sviluppo nel Mezzogiorno.

Categorieën

- Enti portuali e aeroportuali (haven- en luchthavenautoriteiten),
- Consorzi per le opere idrauliche (consortia voor waterbouwkundige werken),
- Le università statali, gli istituti universitari statali, i consorzi per i lavori inserenti le università (de rijksuniversiteiten, de nationale universitaire instellingen, de consortia voor de vernieuwing van universiteiten),
- Gli istituti superiori scientifici e culturali, gli osservatori astronomici, astrofisici, geofisici o vulcanologici (de hogere wetenschappelijke en culturele instellingen, de observatoria voor astronomie, astrofysica, geofysica en vulkanologie),
- Enti di ricerca e sperimentazione (instellingen voor onderzoek en proefnemingen),
- Le istituzioni pubbliche di assistenza e di beneficenza (openbare welzijns- en weldadigheidsinstellingen),
- Enti che gestiscono forme obbligatorie di previdenza e di assistenza (diensten die de verplichte stelsels van sociale zekerheid beheren),
- Consorzi di bonifica (consortia op het gebied van de grondverbetering),
- Enti di sviluppo o di irrigazione (diensten voor de ontwikkeling en irrigatie),

- Consorzi per le aree industriali (consortia voor industriegebieden),
- Comunità montane (doelcorporaties van gemeenten in berggebieden),
- Enti preposti a servizi di pubblico interesse (organisaties die diensten van algemeen belang verlenen),
- Enti pubblici preposti ad attività di spettacolo, sportive, turistiche e del tempo libero (openbare lichamen op het gebied van toneel, muziek, sport, toerisme en vrijetijdsbesteding),
- Enti culturali e di promozione artistica (instellingen tot bevordering van culturele en artistieke activiteiten).

IX. LUXEMBURG

Categorieën

- Les établissements publics de l'État placés sous la surveillance d'un membre du gouvernement (de openbare staatsinstellingen die onder toezicht staan van een lid van de Regering),
- Les établissements publics placés sous la surveillance des communes (de openbare staatsinstellingen die onder toezicht staan van de gemeenten),
- Les syndicats de communes créés en vertu de la loi du 14 février 1900 telle qu'elle a été modifiée par la suite (de overeenkomstig de wet van 14 februari 1900 (zoals gewijzigd) opgerichte verenigingen van gemeenten).

X. NEDERLAND

Instellingen

- De Nederlandse Centrale Organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek (TNO) en de daaronder ressorterende organisaties.

Categorieën

- De waterschappen (enti per le opere idrauliche),
- De instellingen van wetenschappelijk onderwijs vermeld in artikel 8 van de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs (1985), de academische ziekenhuis.

XI. PORTUGAL

Categorieën

- Estabelecimentos públicos de ensino, investigação científica e saúde (openbare instellingen voor onderwijs, wetenschappelijk onderzoek en gezondheidszorg),
- Institutos públicos sem carácter comercial ou industrial (openbare instellingen van niet-commerciële aard)
- Fundações públicas (openbare stichtingen),
- Administrações gerais e juntas autónomas (algemene bestuurslichamen en autonome raden).

XII. VERENIGD KONINKRIJK

Instellingen

- Central Blood Laboratories Authority,
- Design Council,
- Health and Safety Executive,
- National Research Development Corporation,
- Public Health Laboratory Services Board,
- Advisory, Conciliation and Arbitration Service,
- Commission for the New Towns,
- Development Board For Rural Wales,

- English Industrial Estates Corporation,
- National Rivers Authority,
- Northern Ireland Housing Executive,
- Scottish Enterprise,
- Scottish Homes,
- Welsh Development Agency.

Categorieën

- Universities and polytechnics, maintained schools and colleges (universiteiten en polytechnische hogescholen, gesubsidieerde scholen en universiteiten),
- National Museums and Galleries (nationale musea),
- Research Councils (de met de bevordering van het onderzoek belaste raden),
- Fire Authorities (diensten van de brandweer),
- National Health Service Authorities (de instanties van de nationale gezondheidsdienst),
- Police Authorities (politieautoriteiten),
- New Town Development Corporations (verenigingen voor stadsplanning),
- Urban Development Corporations (verenigingen voor stadsontwikkeling).

XIII. OSTENRIJK

Alle lichamen die onder budgettair toezicht van het "Rechnungshof" (rekenkamer) staan en geen industrieel of commercieel karakter hebben..

XIV. FINLAND

Diensten of ondernemingen van of onder toezicht van de overheid die geen industrieel of commercieel karakter hebben.

XV. SWEDEN

Alle niet-commerciële lichamen waarvan de aanbesteding onder toezicht van de Nationaal Bureau voor Overheidsaanbestedingen".

AANHANGSEL IV

**Verordening nr. 1182/71 houdende vaststelling van de regels
die van toepassing zijn op termijnen, data en aanvangs- en vervaltijden**

VERORDENING (EEG, EURATOM) Nr . 1182/71 VAN DE RAAD
van 3 juni 1971
houdende vaststelling van de regels die van toepassing zijn op termijnen, data en aanvangs - en
vervaltijden

DE RAAD VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN,

Gelet op het Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap, inzonderheid op artikel 235,
Gelet op het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie, inzonderheid op artikel 203,
Gezien het voorstel van de Commissie,
Gezien het advies van het Europese Parlement (1),
Overwegende dat talrijke rechtshandelingen van de Raad en de Commissie termijnen, data of aanvangs - en vervaltijden vaststellen en de begrippen werkdag of feestdag bezigen;
Overwegende dat ten aanzien hiervan uniforme algemene regels dienen te worden vastgesteld;
Overwegende dat het in uitzonderingsgevallen noodzakelijk kan blijken dat in bepaalde rechtshandelingen van de Raad of de Commissie van deze algemene regels wordt afgeweken;
Overwegende dat het , ter verwezenlijking van de doeleinden van de Gemeenschappen, noodzakelijk is de uniforme toepassing van het gemeenschapsrecht te verzekeren en derhalve de algemene regels die van toepassing zijn op termijnen, data en aanvangs - en vervaltijden, vast te stellen;
Overwegende dat de Verdragen niet voorzien in de bevoegdheden om zodanige regels vast te stellen,

HEEFT DE VOLGENDE VERORDENING VASTGESTELD:

Artikel 1

Behoudens andersluidende bepalingen, is deze verordening van toepassing op door de Raad en de Commissie krachtens het Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap of het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie vastgestelde of vast te stellen rechtshandelingen.

HOOFDSTUK I

Termijnen

Artikel 2

1. De voor de toepassing van deze verordening in aanmerking te nemen feestdagen zijn alle dagen die als zodanig zijn erkend in de Lid-Staat of bij de Instelling van de Gemeenschappen waar een handeling dient te worden verricht.
Elke Lid-Staat deelt daartoe aan de Commissie de lijst mede van de in zijn wetgeving als feestdag erkende dagen. De Commissie maakt in het Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen de door de Lid-Staten medegedeelde lijsten bekend, welke lijsten worden aangevuld met de bij de Instellingen van de Gemeenschappen als feestdag erkende dagen.
2. De voor de toepassing van deze verordening in aanmerking te nemen werkdagen zijn alle dagen, die niet feestdagen, zondagen of zaterdagen zijn.

Artikel 3

1. Wanneer een in uren omschreven termijn ingaat op het ogenblik waarop een gebeurtenis of een handeling plaatsvindt, wordt het uur waarin deze gebeurtenis of handeling plaatsvindt, niet bij de termijn inbegrepen.
Wanneer een in dagen, weken, maanden of jaren omschreven termijn ingaat op het ogenblik waarop een gebeurtenis of handeling plaatsvindt, wordt de dag waarop deze gebeurtenis of handeling plaatsvindt, niet bij de termijn inbegrepen.
2. Behoudens het bepaalde in de leden 1 en 4:
 - a) gaat een in uren omschreven termijn in bij de aanvang van het eerste uur ervan en loopt deze termijn af bij het einde van het laatste uur ervan;
 - b) gaat een in dagen omschreven termijn in bij de aanvang van het eerste uur van de eerste dag ervan en loopt deze termijn af bij het einde van het laatste uur van de laatste dag ervan;

(1) PB nr. C 51 van 29.4.1970, blz. 25.

c) gaat een in weken, maanden of jaren omschreven termijn in bij de aanvang van het eerste uur van de eerste dag van de termijn en loopt deze termijn af bij het einde van het laatste uur van de dag die - in de laatste week, de laatste maand of het laatste jaar - dezelfde naam of cijferaanuiding heeft als de dag waarop de termijn ingaat. Indien in de laatste maand van een termijn die is omschreven in maanden of jaren, de dag die bepalend is voor het einde van de termijn, ontbreekt, dan loopt deze termijn af bij het einde van het laatste uur van de laatste dag van deze maand;

d) wordt , indien een termijn gedeelten van een maand omvat, voor de berekening van deze gedeelten een maand geacht uit dertig dagen te bestaan.

3. Feestdagen , zondagen en zaterdagen zijn bij de termijnen inbegrepen , behalve indien deze dagen daarvan uitdrukkelijk zijn uitgesloten of indien de termijnen in werkdagen zijn omschreven.

4. Indien de laatste dag van een anders dan in uren omschreven termijn een feestdag, een zondag of een zaterdag is, dan loopt deze termijn af bij het einde van het laatste uur van de daaropvolgende werkdag.

Deze bepaling is niet van toepassing op termijnen die met terugwerkende kracht vanaf een bepaalde datum of gebeurtenis worden berekend.

5. Elke termijn van twee of meer dagen bevat ten minste twee werkdagen.

HOOFDSTUK II

Data en aanvangs - en vervaltijden

Artikel 4

1. Behoudens het bepaalde in dit artikel, is artikel 3, met uitzondering van de leden 4 en 5 daarvan, van toepassing op de termijnen van in werking treden, van kracht worden, van toepassing worden, buiten werking treden, niet meer van kracht zijn of niet meer van toepassing zijn van rechtshandelingen van de Raad of de Commissie, of van bepalingen van die rechtshandelingen.

2. Wanneer is bepaald dat rechtshandelingen van de Raad of de Commissie, dan wel bepalingen van zodanige rechtshandelingen, op een bepaalde datum in werking treden, van kracht worden of van toepassing worden, dan geschiedt dit bij de aanvang van het eerste uur van de dag waarop die datum valt.

Deze bepaling is eveneens van toepassing wanneer voornoemde rechtshandelingen of bepalingen op een gegeven aantal dagen vanaf het ogenblik waarop een gebeurtenis of een handeling plaatsvindt, in werking dienen te treden, van kracht dienen te worden of van toepassing dienen te worden.

3. Wanneer is bepaald dat rechtshandelingen van de Raad of de Commissie, dan wel bepalingen van zodanige rechtshandelingen, op een bepaalde datum buiten werking treden, niet meer van kracht zijn of niet meer van toepassing zijn, dan geschiedt dit bij het einde van het laatste uur van de dag waarop die datum valt.

Deze bepaling is eveneens van toepassing, wanneer voornoemde rechtshandelingen of bepalingen op een gegeven aantal dagen vanaf het ogenblik waarop een gebeurtenis of een handeling plaatsvindt, buiten werking dienen te treden, niet meer van kracht dienen te zijn of niet meer van toepassing dienen te zijn.

Artikel 5

1. Behoudens het bepaalde in dit artikel, is artikel 3, met uitzondering van de leden 4 en 5 daarvan, van toepassing wanneer een handeling, ter uitvoering van een rechtshandeling van de Raad of de Commissie, op een gegeven ogenblik kan of moet worden verricht.

2. Wanneer een handeling ter uitvoering van een rechtshandeling van de Raad of de Commissie, op een bepaalde datum kan of moet worden verricht, kan of moet dit geschieden tussen de aanvang van het eerste uur en het einde van het laatste uur van de dag waarop die datum valt.

Deze bepaling is eveneens van toepassing wanneer , ter uitvoering van een rechtshandeling van de Raad of de Commissie, een handeling kan of moet worden verricht op een gegeven aantal dagen vanaf het ogenblik waarop een gebeurtenis of een andere handeling plaatsvindt.

Artikel 6

Deze verordening treedt in werking op 1 juli 1971.

Deze verordening is verbindend in al haar onderdelen en is rechtstreeks toepasselijk in elke Lid-Staat.

Gedaan te Luxemburg , 3 juni 1971 .

Voor de Raad

De Voorzitter

R . PLEVEN

VOOR NADERE INLICHTINGEN

**Europese Commissie
Wetstraat 200
B-1049 Brussel
België**

Eenheid XV/B/3

**Overheidsopdrachten:
ontwerpen en toepassen van het Gemeenschapsrecht**

**Tel: 32-2 295 12 33
Fax: 32-2 296 09 62**